

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Barbora Smyčková

Sociální situace žen po výkonu trestu odnětí svobody

Diplomová práce

vedoucí práce: PhDr. Ivana Olecká, Ph.D.

2021

Prohlášení o samostatnosti zpracování kvalifikační práce

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci dne 14. 4. 2021

.....

Bc. Barbora Smyčková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména PhDr. Ivaně Olecké, Ph.D., mé vedoucí práce, za pomoc, odborné vedení, rady a inspiraci při vypracování práce. Stejně tak děkuji všem participantkám, které souhlasily s rozhovory a bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Velké díky patří bezesporu mé rodině a blízkým za jejich trpělivost a podporu.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Kriminalita	8
1.1 Rizikové faktory vzniku kriminálního jednání	9
1.2 Kriminalita v České republice za období 2009- 2019.....	11
1.3 Přehled odsouzených osob za období 2009- 2016	14
1.4 Teorie kriminality žen	17
2 Výkon trestu odnětí svobody jako náročná životní situace	22
2.1 Uspokojení lidských potřeb jako předpoklad úspěšné resocializace	23
2.2 Psychologické důsledky výkonu trestu odnětí svobody.....	25
2.3 Sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody.....	27
3 Přehled realizovaných výzkumů v oblasti ženské kriminality.....	31
3.1 České výzkumy	31
3.2 Zahraniční výzkumy.....	35
3.3 Komparace českých a zahraničních výzkumů	39
4 Metodologie výzkumu	40
4.1 Seznámení s tématem a problematikou výzkumu	40
4.2 Výzkumný cíl a výzkumné otázky	40
4.3 Výzkumný přístup, metoda sběru a analýzy dat, výzkumný soubor.....	41
4.3.1 Kvalitativní výzkum	41
4.3.2 Polostrukturovaný rozhovor	42
4.3.3 Interpretativní fenomenologická analýza.....	43
4.3.4 Výzkumný soubor	43
5 Analýza dat	49
5.1 Pobyť ve vězení	50
5.1.1 Útěk z reality.....	51
5.1.2 Pracovní režim	52

5.1.3	Životní podmínky	53
5.1.4	Spoluvězeňkyně	54
5.1.5	Pracovníci vězení	56
5.2	Psychické důsledky	58
5.2.1	Psychické změny	59
5.2.2	Ta odsouzená	62
5.2.3	Celoživotní trest a vina	63
5.2.4	Dilema	64
5.2.5	Mít svůj klid	65
5.3	Sociální důsledky	66
5.3.1	Trestní rejstřík	67
5.3.2	Exekuce	69
5.3.3	Bydlení	70
5.3.4	Vztahy	70
5.3.5	Bezdětnost	71
5.4	Zvládací strategie	73
5.4.1	Uzavřít minulost	74
5.4.2	Chcít bojovat a znovu žít	75
5.4.3	touha být užitečný	76
5.4.4	Sociální opora	76
6	Limity výzkumu	79
	Diskuze	81
	Závěr	84
	Seznam odborné literatury	86
	Seznam použitých symbolů a zkratek	93
	Seznam grafů	94
	Seznam obrázků	95
	Seznam tabulek	96
	Seznam příloh	97

ÚVOD

S postupnou profesionalizací sociální práce se odhalují i její slepá místa. A to zejména v případech, kde je potřeba pomoci lidem v náročných životních situacích, do kterých se dostanou. V současnosti se dle mého názoru pozornost globálně zaměřuje zejména na děti v problematických rodinách, řeší se otázka seniorů či osob bez přístřeší. Pozvolna se díky reformě psychiatrické péče stále více dostává do povědomí i otázka duševního zdraví.

Z toho důvodu je tématem této diplomové práce právě „*Sociální situace žen po výkonu trestu odnětí svobody*“, kde je pozornost zaměřena na tuto cílovou skupinu a jejich sociální situaci. Protože pokud chceme v rámci celku zajistit optimální soužití jednotlivců a skupin, je třeba začít vytvářet kvalitní sociální prostředí napříč všemi skupinami.

Otázka kriminality žen, výkonu trestu a jejich sociální situace v současnosti není zdaleka probádána. Ztotožňuji se s názorem, že pokud se chtějí pomáhající profese zaměřit na pomoc a podporu jedinců v náročných životních situacích, je třeba se na problematiku dívat komplexním pohledem a propojovat jednotlivé části. Je proto třeba vyhledávat slepá místa a učit se na nově vznikající potřeby reagovat formou pomoci a podpory. A to zejména proto, že celek je tvořený z mnoha částí. Pokud se v rámci sociální práce naučíme pružně reagovat na potřeby jednotlivých částí, můžeme zkvalitnit i život ve společnosti jako celku.

Problematika kriminality, vězeňství a výkonu trestu odnětí svobody je velmi širokou oblastí. Tato práce nemá pojmut celého téma, ale popsat a prozkoumat alespoň konkrétní část problematiky, a to zejména z pohledu propuštěných žen a jejich resocializace. Při vypracování práce bylo čerpáno z nejrůznějších zdrojů, primárně ze zákonných norem, odborné literatury, internetových stránek institucí, dokumentů či cizojazyčných publikací, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury, nebo v rámci konzultací s odborníky na danou problematiku.

Práce je členěna do dvou hlavních částí. První částí je teoretická koncepce, jež se snaží popsat problematiku žen po výkonu trestu z hlediska sociálních teorií. Úvodní kapitola obecně pojednává o kriminalitě, její definici či příčinách kriminálního chování. Jsou znázorněné grafy společně s přehledem četností kriminality z hlediska mužů a žen od roku 2009 do roku 2019, které slouží pro lepší zorientování v dané problematice. Tyto grafy byly vytvořeny ze statistických údajů Policie ČR, získaných po zkontaktování

příslušných pracovníků. Dále se kapitola zabývá odsouzením a VTOS. Zde jsou pro přehled vytvořeny grafy s přehledy odsouzených mužů a žen k výkonu trestu odnětí svobody za období od roku 2009 do roku 2019. Tyto údaje byly získány z ročenek vězeňské služby, jež jsou veřejně dostupné. Následně je pozornost věnovaná příčinám kriminality a samotným teoriím pojednávajících o kriminalitě žen. Pro účely dané práce slouží především sociologické teorie, které kladou důraz zejména na vliv společnosti a sociálního prostředí, jež na jedince působí. Druhá kapitola popisuje výkon trestu odnětí svobody jako náročnou situaci. V dané kapitole jsou zmíněny psychologické a sociální důsledky, které mohou po návratu pro ženy vyvstat. Poslední teoretická kapitola pojednává o již realizovaných výzkumech, které byly v souvislosti s tematikou provedeny, a to jak v České republice, tak zahraničí.

Praktická část práce je již samotný kvalitativní výzkum, který proběhl s participantkami po výkonu trestu odnětí svobody za pomoci polostrukturovaných rozhovorů. Zde je detailně popsána metodologie výzkumu od metody sběru dat, výzkumného souboru, analýzy až k interpretaci výsledků výzkumů a návrhům možné podpory ze strany sociální práce. Cílem diplomové práce je zmapovat sociální situaci žen po výkonu trestu a v reakci na výsledky zjištění kvalitativního výzkumu zkusit navrhnout možnosti adekvátní podpory ze strany sociální práce.

1 KRIMINALITA

Pro optimální fungování společnosti je nezbytné, aby si každá společnost stanovila pravidla, dle kterých se její jednotliví členové budou řídit. Daná pravidla a normy jsou důležité, neboť říkají, co je pro danou společnost přijatelné a jaké chování je společností již odsuzující. Pokud se člověk chová a jedná proti těmto pravidlům, obvykle se společnost uchýlí k určitým sankcím. V této práci hovoříme o ze zákona stanovených sankcích, které se týkají kriminálního chování a o osobách, které porušují právní normy společnosti. Důraz je kladen na danou problematiku, neboť dochází k páchání trestních činů, které škodí nejen dané osobě, ale i osobám, jichž se trestný čin dotýká. Trestnou činnost neboli kriminální jednání, lze chápat jako poruchy sociálně-adaptačních schopností a dovedností, nebo také jako odlišné projevy chování vůči obecně přijatelným normám (Vágnerová, 2012, str. 805).

V následujících podkapitolách bude přiblížen pohled zejména na ženskou kriminalitu a také objasnění základní terminologie související s problematikou.

Slovo kriminologie je složenina latinsko-řeckého původu. Skládá se z latinského „*crimen*“, což je označení pro zločin a z řeckého slova „*logos*“, tedy nauka. Ve zkratce se jedná o nauku o kriminalitě, tedy zločinnosti. Poprvé tento pojem uvedl v platnost francouzský antropolog Topinard v roce 1879 (Gřivna, 2014, str. 21).

Předmětem kriminologie je samotná kriminalita, její pachatelé a oběti. Z hlediska jednotného vymezení pojmu kriminality nepanuje mezi odborníky shoda. Odborná veřejnost na kriminalitu nahlíží ze dvou pohledů. První vymezení je z pohledu legislativního. Jedná se o tzv. legální kriminalitu, jež je vnímána jako protiprávní jednání a posuzuje se dle trestního práva (Novotný, 2004, str. 20).

Naproti tomu stojí sociologické vymezení kriminality, které je definováno jako čin, který je ze své povahy zločinem v každé lidské společnosti, nezávisle na trestním právu. Převážně se jedná o sociálně patologické jevy (Gřivna, 2014, str. 22).

Dle Novotného (2004, str. 21) je pak kriminalita především jevem, který je pro společnost škodlivý a narušuje její základní pravidla. Obecně se jedná o negativní aspekt, který vyvolává mnoho škody ve společnosti. Nejen škody materiální, ale i psychické a fyzické vzhledem k obětem trestních činů.

Jandourek (2007, str. 133) v sociologickém slovníku charakterizuje kriminalitu jako speciální případ deviace. Dále uvádí, že míra kriminality se odvíjí dle aktuálních trendů

společnosti. Říká, že dle stavu společnosti a nastavení jednotlivých politik státu se mění i míra a druh trestné činnosti.

1.1 RIZIKOVÉ FAKTORY VZNIKU KRIMINÁLNÍHO JEDNÁNÍ

Aby byla lépe pochopena motivace jedinců ke spáchání trestního činu, je třeba si vymezit i základní rizikové faktory, které mohou pachatele vést ke spáchání trestného činu. Kolektiv autorů v čele s Fisherem (2009, str. 157) říká, že příčiny rozvoje kriminálního jednání jsou multifaktoriální a působí na sebe vzájemně. Tito autoři považují za důležité následné biopsychosociální faktory. Dívají se na problematiku celostně, z holistického pohledu. K podobným názorům došla i Vágnerová (2012, str. 805-809), která říká, že na rozvoj kriminálního jednání působí jak genetické predispozice, tak vliv prostředí, jenž jedince učí určité vzorce chování a zároveň i jeho charakterové vlastnosti. Vzájemné působení všech faktorů, pak může jedince vést k negativnímu patologickému až kriminálnímu jednání.

Ve zkratce budou blíže popsány jednotlivé kategorie. Autoři jako první zmiňují biologické faktory. Tvrdí, že z hlediska pohlaví mají muži větší sklony ke kriminálnímu chování. Důvody vidí zejména v biologickém nastavení, kdy muži jsou agresivnější v realizaci vlastních zájmů. To také může souviset i s mužským pohlavním hormonem testosteronem. Kdežto ženy mají už od narození zakódované jiné vzorce chování pro dosažení určité seberealizace (Fischer, 2009, str. 157). I Vágnerová (2012, str. 6) hovoří o biologických predispozicích vzhledem k četnosti spáchaných trestních činů, kdy data hovoří o poměru 10:1 pro muže.

Dalším biologickým rizikovým faktorem je věk. Nejčastěji se trestních činů dopouštějí mladiství ve věku do 30 let, a to opakovaně. Naopak po dosažení 50 let trestná činnost klesá (Vágnerová, 2012, str. 808).

Autoři také neopomněli vrozené osobnostní predispozice. Říkají, že ke spáchání trestního činu jsou náchylnější jedinci, kteří jsou více impulzivní, dráždiví a zároveň mají nižší míru frustrační tolerance. Dalším aspektem mohou být různé poruchy chování a emocí či poruchy související s hyperaktivitou (Fischer, 2009, str. 157).

S tím se pojí i další oblast rizikových faktorů, a to faktory psychické. Autoři zde zmiňují zejména oblast mentálních schopností, kdy je pravděpodobnější, že se trestního činu dopustí jedinec s nižšími rozumovými schopnostmi, jež mu zcela neumožňují

posoudit danou situaci a důsledky, které pro něj spáchaný přečin může znamenat. (Fischer, 2009, str. 158).

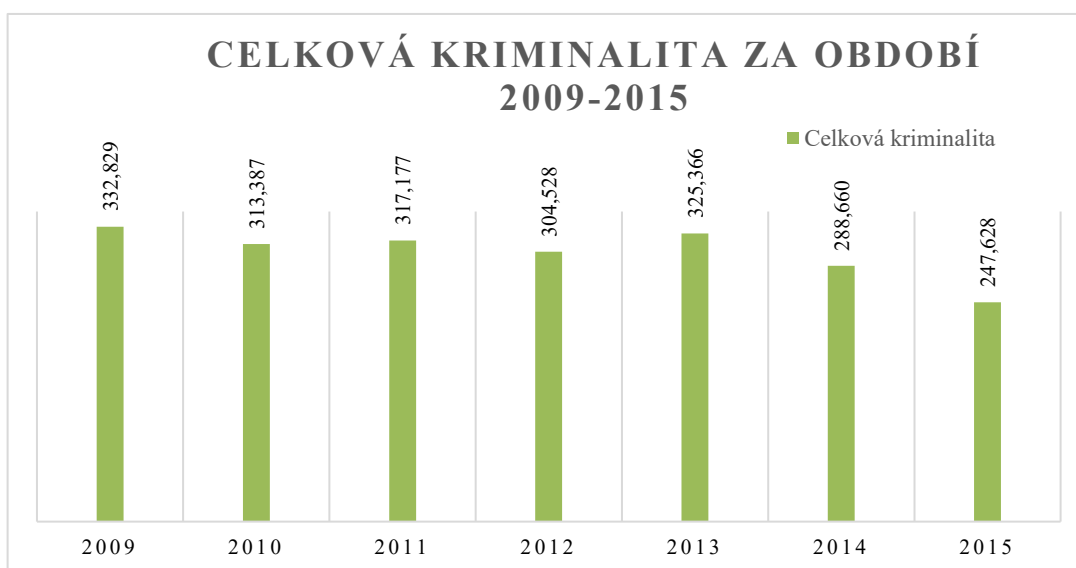
Jako poslední odborná literatura řadí faktory sociální. Fisher (2009, str. 160) dané sociální faktory považuje za nejdůležitější z hlediska rizika vzniku. Za primární faktor rizika je považována rodina, ve které si jedinec buduje vlastní osobnost a přejímá mnohé vzorce chování. Pokud se v rodině vyskytuje nějaká anomálie v chování rodičů, rodina neplní své základní funkce či v ní dojde k úplnému selhání, je riziko vzniku určité patologie až kriminálního jednání pravděpodobnější.

Dalším důležitým faktorem, jenž souvisí se sociálním prostředím jedince je i vliv vrstevníků. Ten může na jednotlivce působit negativně, protože hledá určité stabilní a bezpečné zázemí, které se mu v rodině nemusí dostávat. Mezi další sociální faktory řadíme již výše zmiňované vzdělání. Dle autorů je úroveň vzdělání také podmiňujícím faktorem rozvoje rizikového chování a to zejména skrze společenské postavení. Důležitým faktorem rozvoje kriminálního jednání je také prostředí. Obecně se tím myslí prostředí sociálně slabších či vyloučených osob, zejména ve městech a jejich okrajových částech (Fischer, 2009, str. 161).

K podobným závěrům ohledně sociálního prostředí působící na jedince došla i Vágnerová (2012, str. 809), která říká, že každé prostředí, ve kterém se jedinec nachází, buď posiluje, nebo naopak blokuje určitý typ chování. Ať už se jedná o rodinné, školní či demografické prostředí.

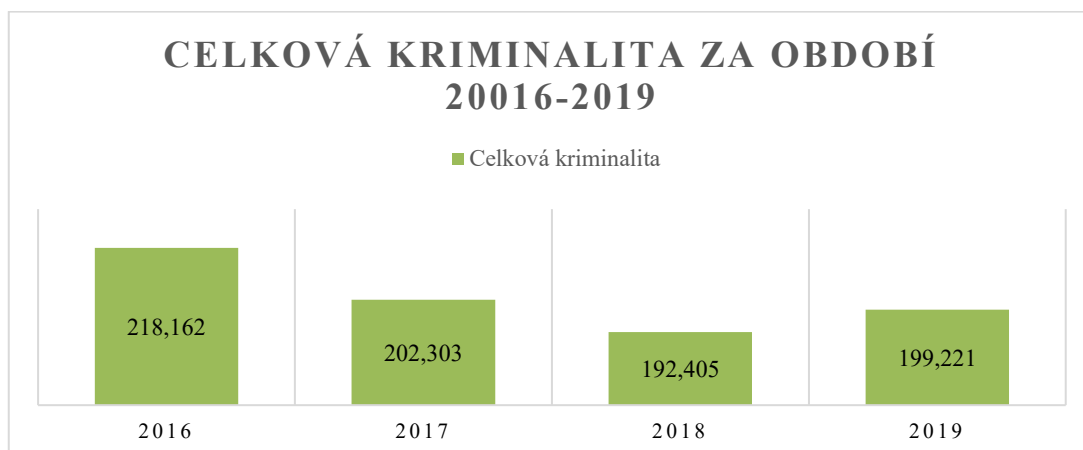
1.2 KRIMINALITA V ČESKÉ REPUBLICE ZA OBDOBÍ 2009- 2019

Pro představu četnosti kriminálního chování a počtu stíhaných osob jsou níže uvedeny grafy za dvě sčítací období. Jedná se o období v letech 2009 až 2015 a 2016 až 2019. Toto rozdělení je nutné z důvodu celkové rekonstrukce Evidenčně-statistického systému kriminality na začátku roku 2016. Změny se dotkly způsobu počítání věku pachatelů a započítávání trestných činů stíhaných osob. Od roku 2016 tedy již neplatí stíhání za nejzávažnější trestný čin, ale započítávají se všechny spáchané trestné činy. Jinými slovy, pokud jedna osoba spáchá více trestných činů, tak nově se od roku 2016 započítává v rámci statistických údajů do všech trestných činů, které osoba spáchala. Graf 1 ilustruje klesající míru celkové kriminality za období 2009-2015. Nejvyšší hodnota byla započítána v roce 2009 s celkovým počtem 332 829 stíhaných osob, od té doby celková míra kriminality v porovnání s tímto obdobím klesá. Výjimkou je rok 2013, kdy celková kriminalita mírně vzrostla na počet 325 366 stíhaných osob. Nárůst je spojován s prezidentskou amnestií, po které opustilo vězení 6 317 osob. Z toho ale bylo 2 471 znovu stíháno (Třeček, 2014).

Graf 1 Zdroj: Policie ČR - vlastní zpracování

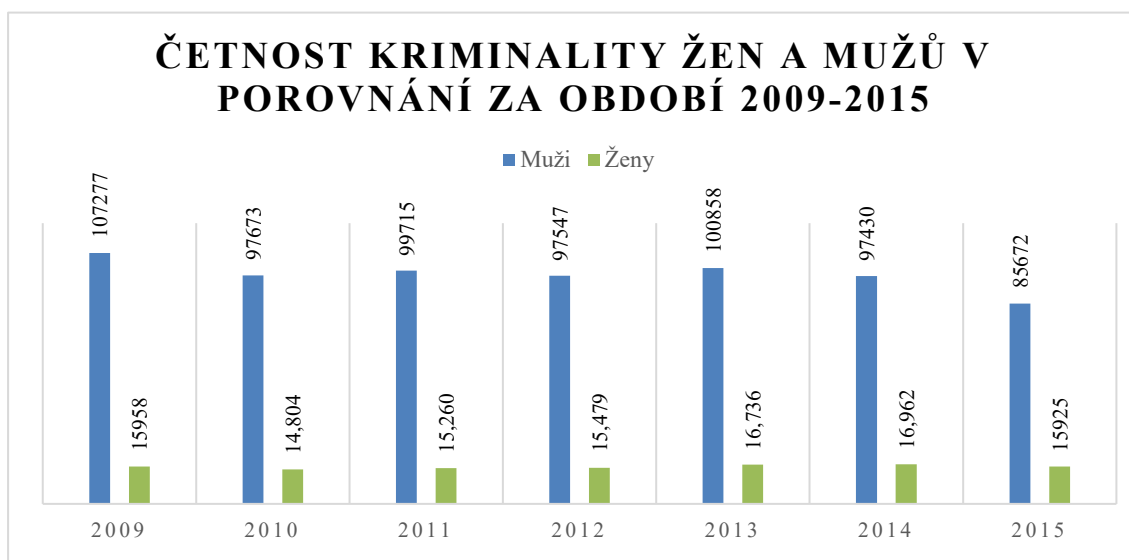
V Grafu 2 lze vidět opět klesající tendenci počtu stíhaných osob s výjimkou roku 2019, kdy došlo k nárůstu počtu stíhaných osob na podobný počet jako v roce 2017.

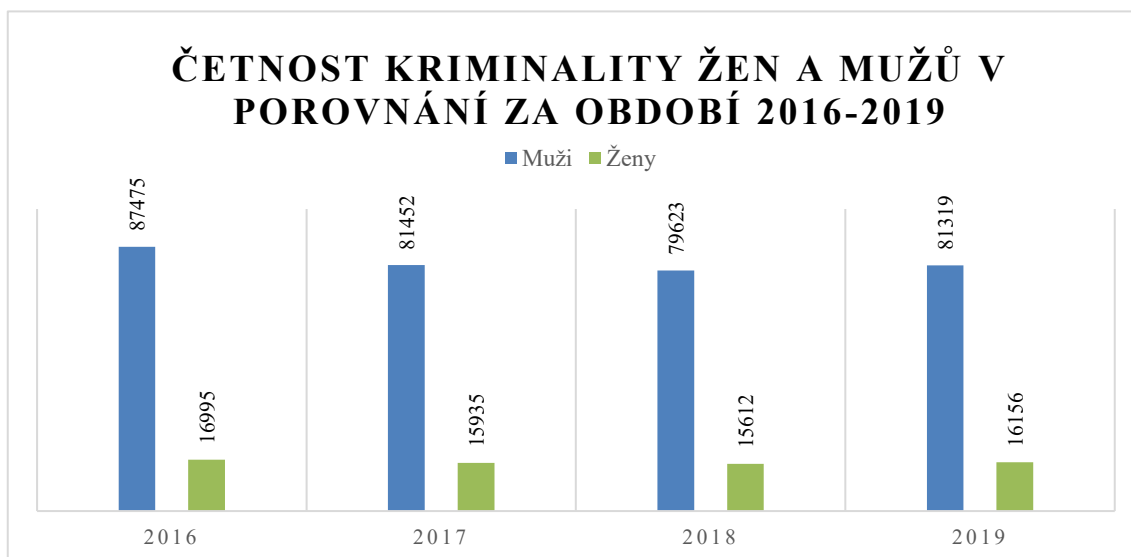
Graf 2 Zdroj: Policie ČR - vlastní zpracování

I když jednotlivá období není možno srovnávat, lze tvrdit, že tendence celkové kriminality má spíše klesající charakter. To také deklaruje například Gřivna (2014, str. 41), který srovnával data ohledně registrované kriminality za období 1989 až 2013. Z údajů vyzoroval, že došlo ke snížení křivky kriminality s mírnými odchylkami v jednotlivých letech, kdy došlo k prudkému nárůstu kriminality v porovnání s přechozími léty. To potvrzuje i Graf 1.

Přestože křivka kriminality má pozvolna klesající tendence je patrné, že křivka výhradně ženské kriminality s mírnými odchylkami vzrůstá. Tento fakt lze vidět i na příložených Grafech 3 a 4.

Graf 3 Zdroj: Policie ČR- vlastní zpracování

Graf 4 Zdroj: Policie ČR- vlastní zpracování

I když je ženská kriminalita zastoupena v nižší míře než mužská, je třeba ženské kriminalitě věnovat více pozornosti. A to zejména z toho důvodu, že jsou to primárně ženy, které působí v rámci výchovy dítěte a vytváří mu předpoklady do budoucnosti (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 40).

1.3 PŘEHLED ODSOUZENÝCH OSOB ZA OBDOBÍ 2009- 2016

Z hlediska zaměření práce je potřeba vymezit i základní charakteristiku pro typy uvěznění a specifičtěji popsat i výkon trestu odnětí svobody, dále v textu budu používaná zkratka VTOS.

Druhy trestů jsou vymezeny v § 52 Trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. V odstavci č. 1 jsou vypsány všechny tresty, které soud může uložit s výjimkou trestu odnětí svobody, který je samostatně vymezen v odstavci č. 2. Trestem odnětí svobody dle § 52, odstavce 2 se rozumí nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Výkon trestu odnětí svobody, ve zkratce VTOS, je jednou z variant zákonem uznaných zásahů státní moci do základních práv a svobod jedince. Nepodmíněný trest je nejuniverzálnějším a nejpřísnějším trestem, jenž zasahuje do okruhu všech základních práv a svobod. K narušení těchto práv dochází zejména skrze omezení svobody, které je důsledkem nástupu do vězení. Soud se k němu uchyluje tehdy, pokud není jiná varianta trestu (Kalvodová, 2016, str. 41). Dle § 55 trestního zákona soud může uložit trest odnětí svobody nejvýše na dvacet let.

Následně se již jedná o výjimečný trest, který má samostatné vymezení v § 54 trestního zákona. Výjimečný trest ukládá soud v situacích, kdy došlo k mimořádnému případu kriminálního jednání. Do roku 1990 se za výjimečný trest považoval trest smrti, který se ale přijetím novely č. 175/1990 Sb. zrušil a vznikl výjimečný trest odnětí svobody, který je zákonem stanovený ve lhůtě odnětí svobody od dvaceti let až do třiceti let. Pokud pachatel spáchal takový trestný čin, kde nehrozí pachatelova náprava či došlo k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení trestného činu, může se soud, za naplnění všech předpokladů, uchýlit k uložení doživotního trestu odnětí svobody, jenž je nejpřísnějším trestem, který český zákoník má (Kalvodová, 2016, str. 62-63).

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody je soudem stanovený trest, který lze za splnění stanovených podmínek odsouzeným prominout a jedinec, tak nemusí do VTOS vůbec nastoupit. Soud vydá rozhodnutí o tzv. zkušební době, která se stanovuje v rozsahu jednoho až pěti let. V této zkušební době musí osoba splňovat všechny soudem stanovené podmínky. (Kalvodová, 2016, str. 50).

Vězeňství je hlavním nástrojem, jenž je užíván k výkonu trestu odnětí svobody v rámci snahy o napravení pachatele. V České republice je tato náprava vykonávána Vězeňskou službou České republiky, jež zajišťuje pořádek a bezpečnost nejen v prostředí

věznic, ale i v budovách soudů či státních zastupitelství. Dále pak mezi její činnosti spadají i eskorty vězňených osob. V České republice jsou obvinění a odsouzení zadrženi ve 35 věznicích, které spadají pod jednotnou správu Generálního ředitelství Vězeňské služby (Vězeňská služba ČR, O nás [online]).

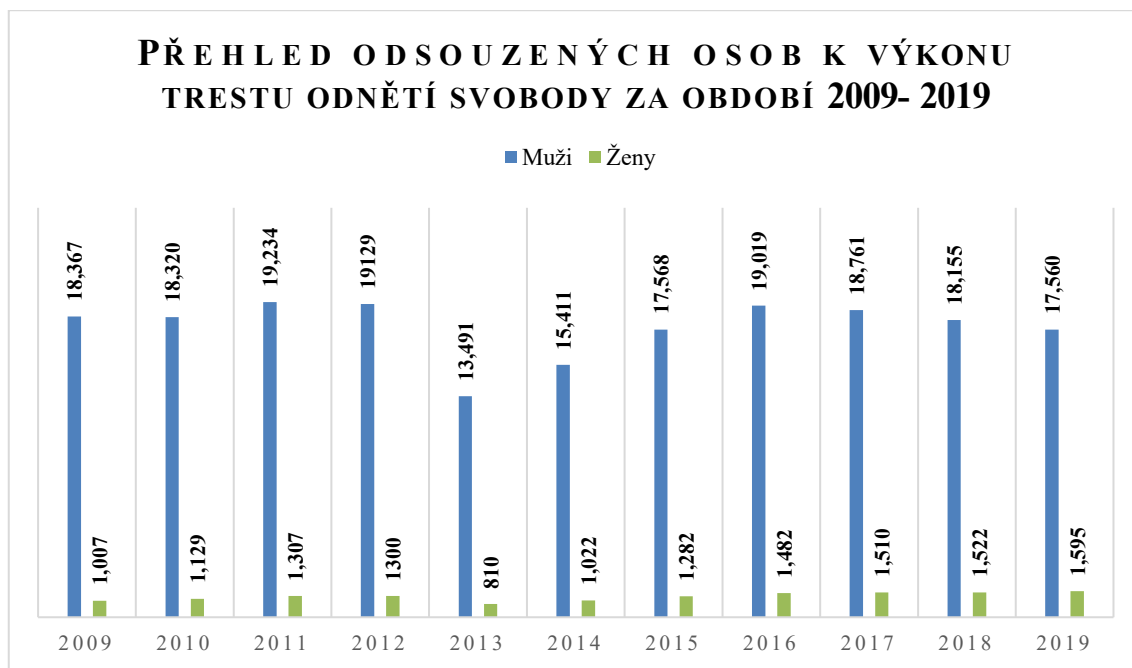
Z celkového počtu 35 věznic je deset vazebních věznic, kde obvinění, již čekají na rozsudek soudu, a z hlediska bezpečnosti vzniká potřeba je omezit na svobodě z předem stanovených důvodů, jak definuje zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním v §67, který vymezuje důvody udělení vazby.

Zvláštním druhem věznic jsou takzvané detenční ústavy, které upravuje zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně souvisejících zákonů. V České republice jsou dvě detenční zařízení. Jedno z nich je v Brně a druhé v Opavě. Do výkonu detenčního zařízení je jedinec umístěn na základě soudního rozhodnutí. K takovému opatření se soud uchyluje v případě, že se jedná o jedince, který je nebezpečný společnosti. Doba detenčních závisí na rozhodnutí soudu, který provádí pravidelné roční přezkoumání.

Jak již bylo výše zmíněno, hlavním účelem výkonu trestu odnětí svobody není primárně izolace jedince od zbytku společnosti, ale zejména jde o jeho nápravu a pomoc se zpětným začleněním do společnosti. Tomu se věnuje i Koncepce vězeňství do roku 2025, jež je sestavená z odborníků Ministerstva vnitra. Daná koncepce si klade za stěžejní cíl vytvořit dobře fungující a efektivní vězeňství, které bude sloužit k nápravě pachatelů a zabránění recidivy. K tomu slouží i seznam strategických cílů koncepce, mezi kterými lze zmínit například zvýšení zaměstnanosti osob ve výkonu trestu, funkční systém vzdělávání vězňů či dostupné zdravotní služby a vytvoření komplexního systému propojení penitenciární péče, postpenitenciární péče a preventivních programů (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2015).

Pro vytvoření konkrétní představy o tom, kolik je odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody budou sloužit následující přehledy za období 2009-2019. Statistiky odsouzených osob zpracovává Vězeňská služba České republiky v jednotlivých výročních zprávách, ze kterých je čerpá i tato diplomová práce. Přesto, že celkové počty odsouzených osob za vymezené období deseti let pozvolna klesají, podíl odsouzených žen ve VTOS má spíše stoupající charakter. Vliv na danou situaci neměla ani amnestie bývalého prezidenta České republiky Václava Klause v roce 2013, který omilostnil necelých 7 000 odsouzených osob (Wichová, 2020, str. 36-37)

Ačkoliv, bylo na konci svého prezidentského období propuštěno více, jak čtvrtina odsouzených žen, podíl odsouzených žen k výkonu trestu se za období sedmi let zvýšil téměř o polovinu, jak ukazuje Graf 5. Podobný fenomén, v případě narůstající křivky odsouzených žen, byl zaznamenán v přehledech celkové kriminality z hlediska pohlaví.

Graf 5 Zdroj: Vězeňské ročenky – vlastní zpracování

Co se základní charakteristiky odsouzených osob k VTOS týká, lze z výročních zpráv Vězeňské služby ČR vyčíst informace o tom, v jakém věkovém období jsou jednotlivci odsouzení, jaké mají nejčastěji vzdělání, rodinný status či délku trestu odnětí svobody. Dle daných dostupných statistik lze vytvořit charakteristiku odsouzených žen.

Ženy jsou dle zákona č. 40/2009 Sb. odsouzené nejčastěji za krádeže, podvody, neoprávněné držení platebních karet či zanedbání povinné výživy. Z hlediska vzdělání, dominují statistikám ženy se základním vzděláním či vyučením bez maturity. Nejvíce zastoupenými ženami v rámci rodinného statusu jsou navíc ženy rozvedené, či svobodné. Z hlediska věkového zastoupení, se jedná o ženy ve věkovém rozmezí od 25 let do 55 let. Doba nařízeného trestu se pohybuje nejčastěji od šesti měsíců do pěti let (Statistická ročenka Vězeňské služby ČR).

1.4 TEORIE KRIMINALITY ŽEN

V předchozí podkapitole byly popsány faktory, které mohou jedince přivést ke spáchání trestné činnosti. Jako jeden z řady faktorů autoři zmiňovali biologické faktory, kde hraje roli, zda je pachatelem muž nebo žena. Odborníci obecně uznávají, že z hlediska fyziologického vývoje, mají muži větší pravděpodobnost trestní čin spáchat než ženy. Největší podíl na tom má přirozeně vyšší agresivita mužů, jež může být ovlivňována mužským pohlavním hormonem, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole (Matoušek, 2002, str. 33).

V následujícím textu budou pro přehled zmíněny vybrané teorie, jež se snaží vysvětlit motivace žen ke spáchání trestního činu. Z hlediska velkého množství teorií a různých pohledů, jak na danou problematiku lze nahlížet, budou v této práci představeny zejména ty, které se jeví pro účely diplomové práce relevantní. Vybrané teorie jsou zmíněny, protože dle kolektivu autorů v čele s Urbanovou nelze zaujmout jednotné stanovisko z hlediska příčin kriminality (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 39).

Čístková (1997, in Matoušek, 2002, str. 33) uvádí data ze statistik v rámci zemí Evropské unie, z nichž vychází, že poměr stíhaných mužů k ženám je 4:1. Dále poměr uvalených trestních vazeb je 20:1 a ve výkonu trestu obecně se jedná o poměr 30:1. Přestože je poměr mezi muži a ženami výrazný, dochází k nárůstu ženské kriminality.

Rozdělení teorií kriminality žen, je obdobné jako rizikové faktory kriminality obecně. Jsou děleny na biologické teorie, psychologické a sociologické (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 29).

Dubinín (1985 in Čepelák 1986, str. 3) popisuje příčiny rozdílu kriminálního jednání žen a mužů, především již v historii zakotvených sociálních rozdílech. Tedy v odlišné struktuře chování, jiných sociálních úkolů a funkcí, které jsou oběma pohlavím společností přisuzovány. Z hlediska koncepce práce bude pozornost detailněji zaměřena zejména na poslední skupinu. To ale neznamená, že by biologické a psychologické teorie byly o něco méně významné. Právě naopak.

Čepelák (1986, str. 65) poukazuje na kritiku biologicky orientovaných teorií kriminality. Kritika vznikla v souvislosti s jednostranností daných teorií. S postupným rozvojem společenských věd, se pak opouštělo od jednostranného pohledu a důraz se kladl zejména na sociologické koncepty, které pojímaly ženskou kriminalitu z pohledu sociálně patologických jevů. Postupem času se tak začaly rozvíjet různé vícefaktorové přístupy, jež pojímaly problematiku komplexně.

Všechny tři formy teorií se navzájem prolínají a ovlivňují. Vesměs se ale v každé z nich objevují prvky související se společností, sociologií, gendrem apod. I z toho důvodu budou blíže popsány pouze sociologické teorie vztáhnuté na kriminalitu žen.

Biologické teorie se věnují zejména biologickými rozdíly mezi muži a ženami. Dané teorie se zabývají přirozenou povahou, genetickými predispozicemi, působením hormonů apod. (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 29). Psychologické teorie se následně zabývají poruchami chování u jednotlivých osob, psychickými onemocněními a jinými formami abnormalit souvisejícími s psychickým nastavením jedince (Veteška, Fischer, 2020, str. 80).

Jako první lze zmínit **Teorii sociálních rolí**. Z pohledu teorie sociálních rolí je pozornost zaměřena zejména na výchovu dětí opačného pohlaví. Chlapci jsou výchovou vedeni k tomu, aby se v životě dokázali uplatnit, byli úspěšní a postarali se o rodinu zejména z hlediska materiálního zabezpečení. Dívky jsou naopak stále vedeny k životu v domácnosti, výchově dětí, učí se tolerantnosti, laskavosti a jemnosti. Tyto rozdíly ve výchově chlapců a dívek vede k rozdílům v dospělosti. Dívky jsou už od malička vedeny k submisivnějšímu chování k jejich rodině a svým budoucím vztahům k nejbližším osobám. Z toho důvodu je pro ně i snadnější podřizovat se právním normám a kriminalita žen je, vzhledem k jejich rolím, nižší. Kriminalita je také nižší kvůli plnění dalších povinností, ke kterým jsou od dětství vedeny a jež jim společnost historicky přidělila. V důsledku těchto povinností nemají ženy příležitost páchat trestnou činnost (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 30).

Další teorií, která přibližuje kriminalitu žen ze sociologického hlediska, je **Teorie sociální kontroly**. Řada autorů na tuto teorii pohlíží různým pohledem. Obecně se ale celá problematika sociální kontroly týká vztahu jedince a společnosti v souvislosti s mírou respektu a vynutitelností norem. Sociální kontrola představuje způsob, jak společnost ovlivňuje chování jednotlivců či skupin (Sborník z vědecké konference - Urbanová, 2002, str. 80).

Koncept sociální kontroly ve vztahu k ženské kriminalitě dále rozvádí Urbanová a kolektiv autorů (2004, str. 37). Ti říkají, že míra svázanosti jedince se společností určuje i obsah odchylného chování. Kriminální jednání je důsledkem nedostatečné sociální kontroly.

Travis Hirshi (in Munková, 2013, str. 68) tvrdí, že patologické chování je způsobeno nedostatečnou mírou připoutanosti ke společnosti. Tato míra připoutanosti se projevuje v chování a postojích, které jedinec zaujímá ve společnosti. Pokud dojde

k narušení vazeb, jedinec se přestane ohlížet na ostatní členy společnosti, nebere v úvahu ani dodržování norem, což následně může vést k rozvoji patologického jednání, v tomto případě k rozvoji toho kriminálního.

Haga, Simpson a Gillis (in Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 37-38) vidí nižší míru ženské kriminality právě v odlišných prostředcích sociální kontroly. Říkají, že jsou to právě ženy, které jsou omezovány v rámci společnosti. Vysvětlují, že ženy jsou nejen objektem sociální kontroly, jenž na ně působí, ale také jsou jejími nástroji v tom smyslu, že jsou to zejména matky, které jako první umožňují svému dítěti primární socializaci a uplatňují svou moc v rámci sociální kontroly a norem.

Mezi další teorii, která se pojí s kriminalitou žen z pohledu sociologie je i **Teorie anomie**. Pojem anomie zavedl do sociologie původně Emilé Durkheim, který jím vysvětloval stav ve společnosti, v níž přestaly platit sociální normy a zákony, jež byly obecně platné a měly tak vliv na jednání lidí. Anomie je dle slovníku také definovaná jako stav bezmoci, vykořeněnosti a nedostatku cílů v dané společnosti (Matoušek, 2008, str. 26).

V souvislosti se zaměřením diplomové práce bude, ale pozornost směřována na vnímání teorie anomie z pohledu Roberta Kinga Mertona, jenž Durkheimův koncept rozpracoval. Dle něj se anomie považuje za důsledek tlaku určité společenské skupiny na jednotlivce, kdy dochází k rozporu mezi cíli jednotlivce a normami dané společnosti. Tento tlak společnosti se následně projevuje tím, že tento tlak nutí jedince k jednání, jež není zcela přijatelné společností. Společnost pak nad ním ztrácí kontrolu. Dle Mertona musí moderní společnosti počítat s odchylujícím jednáním, protože předpokládá, že příčinou daného jednání nejsou biologické či psychologické faktory, ale rozpor mezi sociální strukturou a kulturními cíli (Merton, 207, str. 133-137).

Urbanová a kolektiv (2004, str. 31) popisují Mertonovu teorii anomie v souvislosti s ženskou kriminalitou. Společnost je rozdělena na kulturní strukturu, jež obsahuje hodnoty a cíle, dle kterých se jednotlivci řídí a na sociální strukturu, ve které se odehrávají vztahy a jednotlivci si plní cíle. V každé společnosti se jednotlivci snaží své cíle splnit, pokud k tomu ale nemají dostatek prostředků, dochází k anomii, tedy k nedodržování společností uznaných norem. Z hlediska biologických vlastností a specifických sociálních rolí ženy, je i kriminalita žen nižší kvůli nižšímu množství cílů, které by mohly plnit a kvůli kterým by byly nuceny ke kriminálnímu jednání.

Etiketizační teorie, teorie etiketizace nebo také labelling theory je další teorií, která říká, že kriminální chování vzniká až během interakcí v sociálních procesech, protože lidé připisují významy určitým vzorcům chování. Řeč je zejména o negativních aspektech, které mohou na jednotlivce působit. Avšak nemusí to být pravidlo. Etiketizační teorie hovoří o tom, že jednání člověka se dělí na primární a sekundární. Pokud je určité kriminální chování spáchané jedincem jen jednou, hovoříme o primárním jednání. Avšak toto kriminální jednání vyvolá ve společnosti reakci. Jedinec dostane tzv. etiketu, či nálepku a je tím pádem označen za delikventa či kriminálního. Společnost a blízké okolí tak jedinci začnou přistupovat, což vede k dlouhodobější změně chování, protože se jedinec s danou nálepkou ztotožní. Pak se mluví o sekundárním kriminálním chování, vyvolané sociálním procesem (Fischer, Škoda, 2014, str. 41-42).

Urbanová ve vztahu k etiketizační teorie zastává názor, že se ženy dopouštějí trestní činnosti obdobně jako muži. Ale z důvodu, že ji provozují tajně a nenápadně nejsou vyšetřované. Proto se jejich trestná činnost ani nehlásí a počet žen zaznamenaných ve statistických údajích může být značně nepřesný. Doplnuje, že protiprávní jednání se stává kriminálním až v okamžiku, kdy dojde k odhalení a odsouzení ze strany příslušných orgánů. Proto je i z pohledu etiketizační teorie kriminalita žen nižší než u mužů (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 32).

Poslední teorie, která bude v práci zmíněna je **Feministická teorie**. Tato teorie obecně hovoří o pohlaví a jeho vztazích k moci, a to jak na pozici běžných sociálních interakcí, tak v rámci celé společnosti. Základem této teorie je otázka útlaku žen a dominantního postavení mužů ve společnosti z pohledu historie a současné snahy o zrovnoprávnění žen a mužů. Z tohoto hlediska je i kriminalita zejména mužskou záležitostí. Feministické teorie jsou však doposud považovány spíše za určitý alternativní pokus o vysvětlení ženské kriminality, než za relevantní teorii, dle které by se dalo na problematiku nazírat (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 32).

V předchozích podkapitolách byly stručně vysvětleny vybrané sociologické teorie, které vysvětlují skutečnost, proč je obecně kriminalita mužů vyšší než u žen. Podílí se na tom nejen biologické predispozice a osobnost jedince, ale také prostředí a společnost, ve které se člověk nachází.

Dané teorie také vysvětlují fakt, proč v posledních letech počet trestaných žen stoupá. Pokud se na to dá nazírat sociální optikou a optikou společnosti, lze dojít k závěru, že s tím, jak se společnost mění vlivem modernizace, dochází ke změnám nejen globálním, ale také vztahovým. A s tím, jak se mění pozice ženy ve společnosti a dochází k zrovnoprávnění rolí mužů a žen, začíná docházet i ke stírání rozdílů v oblasti kriminality a patologického chování. Za stoupající křivkou stíhaných a odsouzených žen pak může být proces modernizace společnosti a feminizace. Dochází ke zrovnoprávnění ve všech oblastech. Tedy i v oblasti kriminality a patologického chování. Na toto také poukázaly již v 70. letech 20. století autorky Adler a Simon. Ty vysvětlovaly, že ženy tráví méně času v domácnosti a více ve společnosti. Zde mají také více možností pro spáchání trestného činu (Adler, 1975, Simon 1975, in Podaná, 2018, str. 4).

Optikou sociologických teorií lze otázku kriminality žen vysvětlit nižší mírou ženské kriminality v poměru s muži. Za pomocí těchto teorií, lze také vysvětlit stoupající křivku stíhaných žen ve statistikách. Ať už se jedná o teorii etiketizace, teorii anomie či teorii sociální kontroly, vždy je to společnost, která na jednotlivce působí. V rámci nižší míry ženské kriminality v poměru s muži se jedná primárně o biologické faktory jako je rozdíl pohlavních hormonů v těle muže a ženy a způsob výchovy, který se následně odráží, a budování osobnosti jedince. Ženy jsou zároveň i pod větší kontrolou společnosti. Je na ně vyvíjen větší tlak z pohledu dodržování všech norem, které jsou společností stanoveny. Pokud se jimi neřídí, jsou společností odsouzeny, jako špatné ženy (Matoušek, 2002, str. 33).

2 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY JAKO NÁROČNÁ ŽIVOTNÍ SITUACE

Aby se dala lépe pochopit sociální situace žen, které jsou propuštěny z vězení, je zapotřebí definovat základní pojmy, jako je náročná životní situace, sociální rizika a důsledky z ní pramenící.

V průběhu života se vyskytují různé situace či události, se kterými si lidé musí poradit. Tyto situace dle Slovníku sociální práce nazýváme náročnými životními situacemi. Mezi životní situace řadíme takové situace, které nemusí být spojeny s ekonomickými důsledky a nevyvolávají sociální napětí. Jedinec je schopný si v těchto situacích pomoci sám či společně s rodinou je schopný náročnou životní situaci zvládnout, bez pomoci organizací či státu (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, str. 60).

Jako náročnou životní situaci můžeme považovat i situaci žen, vracející se z výkonu trestu. Jsou ženy, které svou situaci zvládnou bez státní podpory a proběhlý VTOS jim slouží jako dostatečná motivace, jak zvládnout svou situaci. Stejně tak jsou ale ženy, které potřebují při návratu z výkonu trestu pomoc státu, např. v rámci státní sociální podpory. Dle Tomeše (2010, str. 187) se životní situace stává sociální situací v okamžiku, kdy vznikne souvislost mezi veřejně uznanou individuální situací a společenskými a ekonomickými následky.

Dalším pojmem nezbytným k lepšímu pochopení celé problematiky je sociální riziko. Sociální riziko je definované dle Dukové a kol. (2013, str. 66) jako soubor činností, které jsou způsobeny společenskými mechanismy a mohou postihnout všechny členy. Sociální riziko je potencionální ohrožení jednotlivců či rodin, které postihne náročná životní situace či událost. Ženy opouštějící výkon trestu mohou být např. ohroženou skupinou v rámci sociálního vyloučení, chudoby, nezaměstnanosti apod.

Ve VTOS dochází k porušování základních práv a svobod člověka. Uvězněním se jedinec dostává do prostředí, kde se musí řídit určitým řádem a pravidly, na které nebyl po čas života zvyklý. V důsledku toho, může docházet k nedostatečnému uspokojování potřeb a rozvoji různých forem frustrací, deprivací a jiných duševních a sociálních problémů. Důležitost uspokojování potřeb je popsána v následující podkapitole.

2.1 USPOKOJENÍ LIDSKÝCH POTŘEB JAKO PŘEDPOKLAD ÚSPĚŠNÉ RESOCIALIZACE

Lidské potřeby jsou nezbytnou součástí našeho života a míra jejich uspokojování následně ovlivňuje život jako takový. A to zejména z pohledu životní spokojenosti, naplněnosti a motivace něco změnit, v případě nespokojenosti. Pokud se daří lidské potřeby optimálně saturovat, lze předpokládat, že takový člověk má stabilně vyvážený život a náročné životní situace dokáže zvládnout bez cizí pomoci či uchýlování se k patologickému chování. Naopak lze předpokládat, že člověk, který od dětství nebyl schopen tyto potřeby dostatečně saturovat, se objektivně hůř vyrovnává s náročnými situacemi. Je frustrovaný a nedokáže svou situaci racionálně a bez pomoci řešit. Dostává se do tzv. začarovaného kruhu, ze kterého se jedinec bez pomoci obtížně dostává. To samé nastává i v situacích spojené s odsouzením, výkonem trestu odnětí svobody a následné resocializace. Již zahájení samotného trestního řízení je náročnou a pro jedince stresovou situací, se kterou se musí vyrovnat. Následné odsouzení a nástup do vězení je ještě větším zásahem do života jedince. Ve vězení se musí adaptovat na zcela jiné prostředí a režim, který je tam zavedený. Pokud není člověk dostatečně motivovaný, vyrovnávání se s jeho novou situací, pro něj může být obtížné. Ve vězení dochází velice často k frustraci, protože odsouzení nemají dostatečné možnosti, jak naplňovat své potřeby a může tak dojít k frustraci až deprivaci. Podobná situace nastává v době, kdy se odsouzený vrací z VTOS zpět na svobodu. Pokud nemá dostatečnou motivaci a touhu k tomu, aby se zapojil do běžného života společnosti, může velice rychle dojít k recidivě, protože neunesl tlak společnosti.

Teorií o lidských potřebách je mnoho. Nejznámější teorií je teorie motivace Abrahama Maslowa, jenž vymezil pět základních potřeb, které lze považovat za univerzální. Tyto potřeby jsou společné všem lidem bez rozdílu. V případě jejich nenaplnění může docházet k frustraci až deprivaci. Jedná se o skupinu potřeb, jenž vymezil na dvě základní skupiny. Jako základní, často také označovány jako D potřeby, jsou fyziologické potřeby. To jsou potřeby lidského organismu, bez kterých by jednotlivec nedokázal optimálně fungovat. Jedná se zejména o potřebu dýchání, potřebu tekutin a stravy, spánku, pohybu, sexuálního uspokojení či vyhnutí se bolesti. Další potřeby, které spadají do základní skupiny a mohou být naplňovány za předpokladu, že jsou naplněné fyziologické potřeby, je potřeba bezpečí a jistoty, následuje potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti. Jako poslední se do základní skupiny potřeb řadí potřeba úcty a

uznání. Pokud jsou všechny tyto potřeby dostatečně naplňovány, může se člověk zabývat svou osobností více do hloubky. Tyto potřeby se nazývají jako růstové či B potřeby a řadí se sem potřeba seberealizace a touha být dobrým člověkem (Šamánková, 2011, str. 27).

Aby z člověka mohl vyrůst jedinec, který může říct, že prožil kvalitní, plnohodnotný život, je třeba naplňovat jeho potřeby. A to už od útlého dětství, kde je uspokojování potřeb nejdůležitější. Nejdůležitější je to zejména proto, že se jedná o nejrychlejší období růstu. A to nejen fyzického, ale i mentálního a dochází k budování osobnosti jako takové. V případě, že by nebyly potřeby uspokojovány, může docházet, jak již bylo výše zmíněno k rozvoji různých druhů úzkostí, frustrací až deprivací. Tyto negativní aspekty neuspokojovaných potřeb se mohou projevovat různě, např. poruchami učení, stýkáním se s patologickými jedinci, sexuální promiskuitu či rozvojem kriminálního chování.

Uspokojování potřeb ve VTOS nemusí být pro odsouzené ženy v rámci pevného režimu, který ve vězení vládne snadný. Může se jednat zejména o potřebu stimulace, kdy dny ve VTOS jsou stejné a odsouzeným chybí stimuly. Všední aktivity nejsou dostatečně pestré a jedinci mohou pociťovat různou míru tuto potřebu uspokojit. Dále dochází k rozvoji potřeby citové jistoty a bezpečí. Tato potřeba se váže k domácímu prostředí a osobám, které jedinec při nástupu do VTOS opustil. Jedinec ve VTOS může zažívat pocity strachu, nedůvěry či stesku. Danou potřebu může jednotlivec prožívat o to silněji, pokud se ve VTOS ocitl poprvé a pociťoval ohrožení a napětí i z hlediska budoucnosti je intenzivnější. I potřeba seberealizace nemůže být v podmínkách VTOS dostatečně saturována, vzhledem k pravidlům, které se s výkonem trestu odnětí svobody pojí (Vágnerová, 2012, str. 815-816).

2.2 PSYCHOLOGICKÉ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Dále bude pozornost zaměřena na důsledky VTOS pro jedince opouštějícího vězení. Výše byla nastíněna základní problematika VTOS vzhledem k uspokojování lidských potřeb. Toto téma bude následně více probráno v podkapitolách, které se zabývají jednotlivými důsledky.

Přes to, že každý jedinec je hluboce individuální bytostí, lze dojít k zjištění, že nedostatkem uspokojených potřeb zažívají jedinci ve VTOS frustraci, jež může dále ovlivňovat jejich chování a prožívání. Pokud je tato frustrace dlouhodobá, lze předpokládat i rozvoj dalších duševních potíží, které se ve VTOS a následně po propuštění mohou rozvinout a ovlivnit tak budoucnost jedince.

V souvislosti s uvězněním a následným propuštěním se řeší otázka stigmatu, diskriminace, nezaměstnanosti, sociálního vyloučení nebo rozpad či narušení rodinných vazeb. Člověk tím, že se ocitá ve výkonu trestu odnětí svobody, postupně ztrácí své osvojené dovednosti, vědomosti a návyky, které si vybudoval v průběhu života. Čím déle je jedinec uvězněný, tím hůře se mu po propuštění ztracené či oslabené návyky a vědomosti osvojují.

Jak již bylo zmíněno VTOS je z hlediska života náročnou situací, se kterou se jedinec musí vyrovnat. Trest odnětí svobody je dle právních norem určitým projevem odmítnutí nežádoucího chování a snaha o jeho nápravu. Ve skutečnosti se člověk musí vyrovnat nejen se sociálním stigmatem, které s sebou trest odnětí svobody nese, ale i s dalšími věcmi, které s pobytem ve vězení ztrácí. Zejména se jedná o zaměstnání, narušení partnerských svazků a vazeb s blízkým okolím, dále může jedinec ztratit i určitou adaptovanost na sociální prostředí a život ve společnosti, který se liší od toho vězeňského (Vágnerová, 2012, str. 817).

Čím déle člověk setrvává ve vězeňském prostředí, tím lépe se na tamější život adaptuje. Tuto adaptaci na život ve vězení autoři označují jako **prizonizaci**. Proces prizonizace má dvě složky. Jedná se o institucionalizaci, tedy skutečnost, kdy se jedinec adaptuje na organizovanost života a ztrátu samostatnosti a iniciativy. V souvislosti s danou složkou může docházet až ke ztrátě aktivity a apatii. V důsledku adaptace pak pro jedince po propuštění může být běžný život ve společnosti velmi náročnou až stresovou záležitostí. A to z důvodu, že se během dlouhodobého pobytu ve VTOS odnaučí samostatně fungovat a rozhodovat. Dále může ztratit schopnost plánovat svou

budoucnost, protože ve VTOS tuto schopnost jedinci nepotřebují, či nemají motivaci něco budovat, když jejich odsouzení může trvat roky. Následná ideologizace znamená, že jedinec přijme veškeré normy a pravidla vězeňského prostředí a ztotožnění se s danou skupinou. Akceptace skupinou a přijetí vězeňským kolektivem se může stát pro odsouzeného určitou motivací. Přesto, že výkon trestu odnětí svobody je zejména zaměřen na resocializaci, dochází mnohdy k výměně informací o možnostech trestné činnosti a rozvoji kriminálních znalostí, které jedince neopouštějí ani po propuštění. Riziko recidivy a opětovného uvěznění se tak stává větším (Harbord, 1967 in Vágnerová, 2012, str. 820).

S prizonizací souvisí i **adaptační mechanismy**, které mají za následek to, jak se jedinec s VTOS a následným propuštěním vyrovná. Jak již bylo zmíněno výše, tak na procesu samotného začleňování se zpět do společnosti působí čas jako velice důležitý faktor. Čím déle je jedinec vězněný, tím větší zátěž je pro něj samotné propuštění zpět na svobodu. V některých případech může docházet u jedince až ke vzniku krize svobody, jenž autoři popisují jako určité psychické trauma z náhlé změny prostředí.

Propuštění se bere jako zátěž a v období zhruba dva roky po propuštění, v tzv. **adaptační fázi procesu resocializace** může velice často docházet k recidivě. A to zejména z toho důvodu, že se jedinec není schopen dobře adaptovat na podmínky společnosti a nezvládá nároky na samostatnost a zodpovědnost. Tedy dovednosti a schopnosti, které ve VTOS nejsou potřeba. Úspěšnost samotné resocializace závisí jak na osobnosti propuštěného, jeho zkušenostech, motivaci a psychické odolnosti. Tak i na samotných objektivních faktorech jako je skutečnost, zda propuštěný má kde bydlet, zda se mu daří najít zaměstnání či se mu podařilo udržet sociální vazby s blízkými, jenž by mu mohli být po propuštění oporou (Vágnerová, 2012, str. 823-825).

V souvislosti s adaptací a časem nemusí být ani krátkodobé tresty odnětí svobody z výchovného hlediska vhodné. Dle Vágnerové (2012, str. 817) mohou být právě krátkodobé tresty odnětí svobody stimulem pro dokonaleji provedenou trestnou činnost v budoucnosti. Během výkonu trestu se totiž jedinec ocitá v prostředí, kde může nabrat nové zkušenosti a informace o tom, jak lépe lze trestnou činnost páchat. Místo toho, aby výkon trestu odnětí svobody působil jako náprava, může docházet spíše ke zdokonalování nežádoucích schopností a dovedností.

2.3 SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Sociální stigma neboli nálepkování určitých skupin je přesvědčení většinové společnosti o tom, jak se určitý druh společenských skupin projevuje. Obvykle se jedná o negativní předsudky, jež jsou spojené s nežádoucími rysy osobnosti jako je vzhled či chování. Za základě těchto předsudků a nálepkování dochází k diskriminaci a sociálnímu vyloučení, jež bude dále popsáno.

Pojem stigma používali již staří Řekové k tomu, aby jím mohli označovat jedince, který se určitým negativním projevem odlišoval od majoritní společnosti. Vybrané znaky se často vypalovaly do těla, aby upozornily na to, že se jejich nositel něčím provinil. Obvykle to byli zločinci či otroci. Jednalo se tedy o osoby nečisté, pošpiněné, kterým bylo zapotřebí se vyhýbat (Goffman, 2003, str. 9).

Toto stigma přetrvalo až do současnosti s výjimkou toho, že se nyní zdiskreditované osoby fyzicky neoznačují. Avšak stále přetrvává přesvědčení, že osoby, jež se dopustily určitého trestního činu, trpí psychickým onemocněním či se jinak odchyľují v negativním světle od společenských norem, jsou špatní. Společnost se následně už nezajímá o to, co je například vedlo ke spáchání trestné činnosti apod. Jedinec propuštěný z VTOS má společnost již přidělenou tzv. nálepkou kriminálního, díky které je jeho resocializace a náprava těžší. Problém člověka s takovou nálepkou spočívá v tom, že ho společnost nechce přijmout jako rovnocenného člena. Z důvodu předsudků se stigmatizovanému nedostává projevů úcty, sounáležitosti či pochopení, které člověk po propuštění z VTOS potřebuje nejvíce a které mohou následně zabránit opakované recidivě.

Postoje, které pak společnost zaujímá k osobám, jež se odchyľují od společenských norem, následně mohou vést k diskriminačnímu chování vůči těmto osobám, ať už se jedná o vědomé či nevědomé projevy.

Matoušek (2008, str. 46) ve Slovníku sociální práce popisuje **diskriminaci** jako odlišný přístup k jednotlivci či skupině, jež má určitou nevýhodu. Diskriminaci dále rozděluje na nepřímou, pozitivní a negativní. Jako nepřímou označuje diskriminaci, kdy dochází k opatřením, jež znevýhodňují určitou skupinu. Nepřímou diskriminaci můžeme chápat i v kontextu žadatele o práci, kdy může zaměstnavatel chtít po zájemci výpis s trestního rejstříku proto, aby mohl vykonávat dané zaměstnání. K diskriminačnímu chování tak dochází na základě kritérií, která se mohou jevit na první pohled jako neutrální. Negativní diskriminace je znevýhodňování jedinců či skupin ze strany zákonů,

norem či faktickým chováním většinové společnosti, které je na první pohled zřejmé. Pozitivní diskriminace je následně chápána jako pomoc znevýhodněným skupinám ze strany státu formou sociálních programů a projektů, jež dočasně zvýhodňují určité skupiny. Mezi taková opatření mohou patřit různé preventivní programy či příspěvky zaměstnavatelům, aby zaměstnávali či podporovali lidi vracející se z VTOS.

Sociální sféra v rámci pozitivní diskriminace pracuje s **antiopresivním přístupem**, jenž se snaží působit právě proti systematickému znevýhodňování minoritních skupin, mezi které patří i osoby odsouzené k VTOS. Základem daného přístupu jsou tzv. tři imperativy, kterými jsou spravedlnost, rovnost a participace neboli spoluúčast klienta na řešení jeho situace (Sotoniaková, 2005, str. 44-45).

V souvislosti s antiopresivním přístupem vůči diskriminaci nabyt účinnosti 1. září 2009 Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací. V tomto zákoně je vymezena diskriminace a také práva, které jedinec má. Výčtem se jedná například o právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání či členství v odborových organizacích nebo také v přístupu ke vzdělání aj. (Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů).

Za další důsledek náročné životní situace po výkonu trestu odnětí svobody lze považovat **nezaměstnanost**. Dle Matouška (2003, str. 116) je nezaměstnanost definovaná jako „*Stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat nemá placené zaměstnání.*“

Konkrétně obecně ženy dle Buchtové a kolektivu (2013, str. 88) mají větší potíže s uplatněním na trhu práce, protože zaměstnavatelé upřednostňují spíše muže, kteří nejsou zatíženi péčí o domácnost. Pro zaměstnavatele znamená pracující žena s malými dětmi riziko častých absencí a narušení tak plynulosti pracovního procesu. Ještě větší problém se následně uplatnit mohou mít teoreticky ženy, jež jsou propuštěny z výkonu trestu a mají záznam v rejstříku trestu. Nezaměstnanost s sebou nese řadu dalších negativních důsledků, jako mohou být například finanční problémy, sociální vyloučení či zdravotní a psychické obtíže, které mohou dále vést k sociální patologii ve smyslu opětovné recidivy.

Nezaměstnanost jako důsledek výkonu trestu odnětí svobody je aspekt, který jedincům může zvýšit riziko recidivy a snížit míru úspěchu resocializace. S nezaměstnaností vysoce souvisí již zmiňované stigma a diskriminace, které jedincům

mohou být překážkou v nalezení vhodného zaměstnání, z důvodu, že zaměstnavatelé požadují výpis z rejstříku trestu. Po předložení výpisu z rejstříku trestu zjištění, že byl žadatel stíhán, raději ze strachu a předsudků přijmou žadatele s čistým trestním rejstříkem.

Na tento fakt poukazuje i koncepce vězeňství 2025, ve které je zdůrazněna problematika návaznosti zaměstnání po propuštění z VTOS. Autoři koncepce apelují na systematické řešení problematiky nezaměstnanosti jedinců propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody v rámci úzké meziresortní součinnosti. Důraz je kladen především na zavedení systému, jenž by nabízel ekonomické výhody zaměstnavatelům. To by mohlo mít za následek zvýšený počet zaměstnaných osob se záznamem v rejstříku trestu. V důsledku toho by mohlo dojít i ke snížení rizika recidivy (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2015 str. 126)

Další fakt, který brání úspěšnému zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody je samotné vzdělání a kvalifikace. *„Osoby ve výkonu trestu jsou však nedostatečně kvalifikované, mají malé dosavadní pracovní zkušenosti a s tím spojené pracovní návyky, nemají možnost podat o své dosavadní práci reference a zpravidla se potýkají s nedostatkem finančních prostředků a s existencí dluhů. Samotný záznam v rejstříku trestů nepředstavuje největší překážku při hledání zaměstnání v případech, kdy se jedná o práce nekvalifikované, jako například úklidové či pomocné stavební, neboť ve sféře těchto nabídek není na absenci záznamu v rejstříku trestů kladena priorita. U osob, které odbornou kvalifikaci mají, však záznam v rejstříku trestů překážku tvoří a další zaměstnávání komplikuje. Řada zaměstnavatelů využívá záznam v rejstříku trestů jako kritérium pro vyloučení potenciálního zaměstnance, přestože uvedený postup nemá oporu v zákoně.“* (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2015 str. 13)

V kombinaci se stigmatizací, diskriminací, nezaměstnaností může dojít až k **sociálnímu vyloučení** neboli exkluzi jedinců či skupin ze společnosti do jejich okrajových částí.

Matoušek (2008, str. 205) definuje stav sociálního vyloučení jako komplexní neúčast jednotlivce na životě společnosti. Dle něj se jedná o život v chudobě, bez možné účasti na trhu práce a s tím související příjem a omezené možnosti bydlení. Dalším aspektem sociálního vyloučení je izolace z běžného života a omezení se na kontakty s podobně deprivovanými lidmi na okraji společnosti. Tento stav pak může mít za následek působení dlouhodobého stresu a rozvoj dalších komplikací, mezi které můžeme řadit i vznik

psychických onemocnění, různé druhy závislostí či jiné druhy sociálně-patologického chování.

Obdobně je chápáno sociální vyloučení ze stran jiných autorů, kteří definují exkluzi jako nemožnost jedince participovat na životě společnosti. Na sociální vyloučení tak může být nazíráno jako na nerovný přístup společnosti k jednotlivcům na základě pěti zdrojů, ke kterým sociálně vyloučení jedinci nemají jednotný přístup jako začlenění jedinci. Jedná se o přístup k zaměstnání, zdravotní péči, vzdělávání, bydlení a sociální ochranu (Arnoldová, 2016, str. 143).

Sirovátka (2004, in Matoušek, 2013, str. 232) říká, že se jedná o „*složitý proces interakcí mezi jedinci, sociální skupinami a společenskými systémy.*“ Koncept vyloučení je pak chápán jako multidimenzionální, kde může působit vyloučení buď jedno, nebo v kombinaci. Nejčastěji se hovoří o ekonomickém vyloučení, jenž souvisí s neparticipací na trhu práce, chudobou či ztrátou bydlení. Další dílčí oblastí může být například prostorové vyloučení či záměrný vznik vyloučených lokalit tzv. ghett apod. Jako další může být kulturní či politické vyloučení, kde se zabraňuje jednotlivci či skupině participovat na životě společnosti.

V případě odsouzených osob k VTOS jsou dané zdroje zároveň velice těžko obnovitelné, pokud se vrací po určité době z VTOS zpět do společnosti a to zejména na základě stigmatizace a diskriminace. Nejčastěji dle dostupných zdrojů se jedná o zhoršené podmínky k získání zaměstnání a s tím následně i problémy s bydlením či rodinnými vztahy. Aby k sociálnímu vyloučení nedocházelo, je zapotřebí změnit nejen postoj společnosti o rovných příležitostech, ale také je důležité pracovat na nápravě a vzdělávání jedinců opouštějící VTOS v rámci toho, aby se zabránilo recidivě a nedocházelo k nálepkování jedinců a vyčleňování na základě domněnek a špatných zkušeností. V reakci na to si Koncepce vězeňství do roku 2025 stanovila i základní cíle v rámci resocializace a penitenciární a postpenitenciární péče. Strategickými cíli dané koncepce je snížení recidivy „*trestné činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci do společnosti*“ a jako druhý cíl si koncepce klade „*vytvořit komplexní systém propojení penitenciární péče, postpenitenciární péče a programů prevence kriminality, a to na meziresortní a multidisciplinární bázi*“ (Koncepce vězeňství do roku 2025).

3 PŘEHLED REALIZOVANÝCH VÝZKUMŮ V OBLASTI ŽENSKÉ KRIMINALITY

Aby mohla být problematika žen propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody lépe pochopena, je třeba pozornost zaměřit i na již realizované výzkumy s podobnou tematikou. Pro rešeršní potřeby diplomové práce byly využity databáze Google Scholar a Ebsco. Následně byla stanovena klíčová slova, která byla zadána do jednotlivých databází v časovém rozmezí od roku 2009 do roku 2020. Jako klíčová slova byla použita následující hesla: žena/women, vězení/prison, sociální situace/social situation, kriminalita/ criminality, resocializace/resocialization či návrat z vězení/ after prison release. Základem pro vyhledávání v databázích pak bylo sousloví women after prison release, které bylo v rámci rešerše ve vyhledávacích postupně měněno.

V každé databázi bylo prostudováno prvních sto studií, které odpovídaly zadaným požadavkům a byly přístupné veřejnosti. Při selekci byly odstraněny duplicity jednotlivých článků a vyhodnocena jejich relevantnost vzhledem k výběrovým kritériím a tématu práce. Velkou část dostupných výzkumů tvořily výzkumy týkající se žen po výkonu trestu se zaměřením zejména na drogově závislé. Z toho důvodu nejsou tyto studie do rešerše záměrně vybrány, protože se zaměřují pouze na jednu věc dané problematiky. Strategie vyhledávání v databázích je pro názornou ukázkou v přílohách práce jako printscreeny obou databází. Z důvodu široké škály možností jsou zobrazeny pouze některé z nich.

Z hlediska tématu práce byla největší pozornost zaměřena zejména na výzkumy, které se týkaly propuštění, resocializace a důsledků vězení na život žen po propuštění. Pro celkovou představu byly zařazeny i výzkumy, jež se zaměřovaly na specifická témata nejen z pohledu problematiky žen, vězeňství a kriminality obecně, ale i z pohledu odsouzených mužů.

3.1 ČESKÉ VÝZKUMY

V českém prostředí vznikl v letech 2002 až 2004 výzkumný projekt „*Právní postoje a hodnotové orientace delikventních žen*“ pod vedením PhDr. Martiny Urbanové, Ph.D. a doc. JUDr. PhDr. Miroslavem Večeřou, CSc. Tento výzkum si kladl za cíl přispět k rozšíření poznatků o ženské kriminalitě a rozšířit tak povědomí o stále vzrůstající

kriminalitě žen. Protože autoři výzkumu považují vzrůstající ženskou kriminalitu jako určité nebezpečí a to zejména ve výchově dětí, pro které je většinou matka primární osobou, jež dítěti pomáhá utvářet osobnost a hodnoty v průběhu prvních let života. Výzkum se zaměřuje na vězněné ženy ve všech ženských věznicích v rámci republiky. Do výzkumného projektu bylo zapojeno 322 respondentek ve výkonu trestu k datu 30. 6. 2002. Samostatný výzkum byl založen na dotazníkových šetřeních a na volných rozhovorech s odsouzenými. Úkolem samotného šetření bylo identifikovat základní sociální charakteristiky, rodinné a sociální zázemí před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody a po návratu z něj. Výzkum byl následně srovnán i se slovenskými daty. Po uplynutí určité doby bylo provedeno nové dotazníkové šetření, které mělo zachytit vývojové změny. Celý projekt se tak snaží hledat odpovědi na následující základní otázky: „*Jaké jsou vězněné ženy, co je vedlo k trestnímu činu, jaký je jejich svět hodnot, jaké zastávají postoje k právu, jaké je jejich sociální zázemí a zda se mají kam vrátit.*“ (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 12). Závěry výzkumu ukazují na multifaktoriální příčiny rozvoje kriminálního chování u žen. Základní složkou, která na ženy působí je rodina a vliv školy a vrstevníků v období dětství a dospívání. Autoři v rámci jejich hloubkového výzkumu zkoumali i charakteristiku odsouzených žen. Z výsledků jim vyplynulo, že se jedná převážně o ženy s nízkým stupněm vzdělání, s psychickými problémy a pocházející z neoptimálního rodinného zázemí a špatné ekonomické situace rodiny (Urbanová, Večeřa a kol., 2004, str. 219-225)

Dalším autorkou, která se zabývala ženskou kriminalitou a zejména trestem odnětí svobody a následného pobytu ve vězení je docentka PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D. Její výzkumné projekty s názvy: „*Vězení jako generová instituce*“, „*Pseudorodiny v ženské věznici*“ aj. zkoumají kriminalitu a vězeňství z pohledu genderu. Ke svým projektům nejčastěji užívala etnografický výzkum v ženských věznicích, aby tak mohla lépe pochopit danou problematiku. V publikaci „*Spoutaná Rozkoš: (re) produkce genderu a sexuality v ženské věznici*“, ukotvuje Nedbálková nejdříve teoretickou část z pohledu vězeňství, genderu a instituce. V druhé části publikace následně navazuje na vlastní etnografický výzkum z prostředí českého vězeňství, který probíhal obdobně jako výzkum Urbanové a Večeři v letech 2002 až 2004. Nedbálková v této studii podrobně popisuje strukturu ženské věznice a života v něm. Z rozhovorů se zaměstnanci a vězeňkyněmi se jí postupně otevírá struktura života v ženské věznici (Nedbálková, 2006, str. 54-55).

Procházková (2010) ve své diplomové práci s názvem „*Sociální začleňování osob propuštěných z výkonu trestu*“ popisuje problematiku osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s osmi muži se snažila hledat odpověď na dvě základní otázky, jež měly za cíl zjistit, jaká byla situace před odsouzením a na to, jaká je životní situace po návratu na svobodu. Současně také zaslala pomocí emailu dvě otázky týkající se problematiky resocializace jednotlivým sociálním kurátorům. Ve svém mailu se ptala na otázku týkající se nejčastějších problémů, které řeší s jedinci po propuštění a také na služby, které pro jedince postrádají, aby jim mohli umožnit lepší začlenění zpět do společnosti.

Obdobný výzkum prováděla i Konstantinovičová (2012), která zkoumala problematiku začleňování osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody pomocí dotazníků respondentům, kteří se opakovaně nacházeli ve VTOS a měli již zkušenosti s pobytem na svobodě. Dotazník vyplnilo 100 mužů.

Také Chaloupková (2016) realizovala výzkum s názvem „*Znovuzačlenění osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody*“, která dělala polostrukturované rozhovory v rámci kvalitativního výzkumu se čtyřmi muži a jednou sociální kurátkou. Závěrem této práce bylo zjištění, že čím déle je člověk uvězněný, tím horší je návrat do společnosti, protože ve výkonu trestu odnětí svobody ztrácí pracovní návyky a je náročné tyto návyky znovu obnovit. Dalším důležitým aspektem při začleňování osob do společnosti je rodina, kterou muži při rozhovorech uváděli jako primární pomoc a podporu při návratu do běžného života.

S obdobnými zjištěními přišla i Matějková (2016), která již svou diplomovou práci specializovala na výkon trestu odnětí svobody u odsouzených žen. Provedla dotazníkové šetření s patnácti odsouzenými ženami ve věznici Světlá nad Sázavou. Její práce obsahovala šestnáct otázek týkajících se pobytu ve vězení, vzdělávání, zaměstnávání, volnočasových aktivit, ale i kontaktu odsouzených žen s vnějším světem a budoucího propuštění. Z provedeného šetření bylo zjištěno, že ve výkonu trestu odnětí svobody jsou ženy v produktivním věku, tj. ve věkovém rozmezí 30-40 let. Z odpovědí dále vyplynulo, že odsouzené ženy většinou spáchaly trestní čin proti majetku. Další zjištění se týkalo rodinných vztahů a kontaktů s vnějším světem. Podle výsledků z šetření lze tvrdit, že velká část odsouzených je v pravidelném kontaktu s blízkými osobami a právě i tyto ženy odpověděly, že nemají strach z propuštění a odsouzení veřejnosti, protože vidí oporu v rodině a přátelích.

Na samotnou problematiku odsouzených žen k výkonu trestu odnětí svobody, příčinu kriminality či jejich nápravu se zaměřil i Trulej (2009), který ve své práci k popsání problematiky použil dotazníkové šetření o dvaceti otázkách. Deset z nich bylo otevřených a dotazník vyplnilo celkem 107 odsouzených žen. Výzkumné šetření probíhalo v ženské věznici. Otázky se věnovaly základním anamnestickým údajům jako je věk, vzdělání, rodinný status, počtu dětí, druhu trestní činnosti, délce trestu, recidivě, příbuzných ve výkonu trestu, důvodů spáchání trestného činu aj.

Podobnému výzkumu se věnovala i Karasová (2020), jež provedla dotazníkové šetření, ve kterém chtěla zjistit a porovnat odlišnosti a specifika jednotlivých trestních činů. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 38 odsouzených žen. Z šetření, které se zaměřovalo na základní anamnestické údaje, vyplynulo, že nejčastěji jsou odsouzené ženy v produktivním věku v rozmezí od 25 do 35 let se základním vzděláním či výučním listem. Tyto údaje se shodovaly i s výzkumným šetřením, které provedl Trulej (2009). V délce trestu byly ženy odsouzeny nejčastěji k trestu odnětí svobody v rozmezí na jeden až pět let a nejčastěji se jednalo o krádeže. Více než polovina žen z výzkumu uvedla, že někdo z jejich okolí byl v minulosti již odsouzený. Ženy nejčastěji pocházely z prostředí neúplných rodin, ve škole byly šikanovány nebo se v průběhu let setkaly s jiným druhem násilí či závislosti. Tento výzkum potvrdil teorii, že rozvoj kriminálního chování je multifaktoriální příčinou a je třeba se soustředit na všechny složky lidského života.

Následující dva výzkumy se blíže zaměřovaly na návrat odsouzených do společnosti a následné důsledky trestu odnětí svobody. Vorlová (2020) se specializovala na návrat matek do společnosti z výkonu trestu odnětí svobody. Provedla dotazníkové šetření s otevřenými otázkami, kterého se účastnilo jedenáct respondentek ve vězení Světlá nad Sázavou, kde jsou společně s matkami i jejich děti. Dotazník opět obsahoval základní anamnestické otázky, jehož odpovědi se shodovaly s výsledky předešlých výzkumů. Odsouzené matky byly ve věku od 25 do 35 let. Nejčastěji byly trestané za krádeže s trestem odnětí svobody do pěti let. Větší část žen uvedla, že pochází z neúplných rodin, stejně jako ženy v předešlých výzkumech s tím, že se lišily odpovědi, jež byly zacílené na příbuzné, kteří už byli trestaní. V tomto šetření odpověděly pouze dvě ženy, že měly v rodinném kruhu trestanou osobu. Výzkum se dále věnoval otázkám, zda je motivace vlastní rodiny a možnosti výchovy dětí na svobodě motivací pro to, aby již nepáchaly trestné činy. Pro většinu žen byly děti a rodina motivací, aby se do vězení již nikdy nevrátily.

Mikešová (2020) se ve své studii zaměřila na sociální a psychologické důsledky výkonu trestu, které mohou jedince ve výkonu trestu odnětí svobody poznamenat. Mikešová provedla dotazníkové šetření s pěti ženami, které odpovídaly na 24 otevřených otázek. Z tohoto výzkumu vzešlo zjištění, že rodina je základ a možnost nového života ženy po propuštění.

3.2 ZAHRANIČNÍ VÝZKUMY

Z hlediska zahraničních výzkumů se výzkumné studie zaměřují na danou problematiku více komplexněji. Avšak značná část studií se především zaměřovala na problematiku z pohledu žen, jež byly odsouzeny, ale zároveň byly drogově závislé a nelze tak jednoznačně spojit sociální situaci žen, které nejsou závislé na návykových látkách a ženách, které závislé jsou.

Nejvíce výzkumů pak bylo obecně provedeno z hlediska faktorů, jež ovlivňují riziko recidivy. Dalšími velkými tématy, které zahraniční autoři zkoumali, byla problematika návratu do společnosti, z hlediska přijetí nejen rodiny, ale i z hlediska dostupnosti návazné sociální a zdravotní péče. Z výzkumů velice často vycházely závěry, které apelovaly na zpřístupnění služeb pro osoby vracející se z výkonu trestu a následné úpravy jednotlivých politik státu jako je například bytová politika apod. Výzkumy shromažďovaly i anamnestická data, ze kterých vyplývá, že nejčastěji odsouzené jsou ženy v produktivním věku od 25 do 45 let, s nízkým stupněm vzdělání, obvykle pocházející z neúplných či nefunkčních rodin. S průměrným trestem odnětí svobody do dvou let. Nejčastěji páchané trestné činy, za které jsou ženy odsouzené, jsou krádeže a drogy.

Dalším výzkumem, který byl provedený v roce 2011 v Kalifornii autory Grellou a Rodriguezem (2011) byl výzkum, jenž se zaměřoval na uživatelky návykových látek ve VTOS a na to, jaké mají tyto ženy sklon k recidivě po propuštění. Výzkum obsahoval dvě části. V první části výzkumu se zúčastnilo celkem 1 158 žen ve vězeňském programu před podmíněným propuštěním. V druhé části se do výzkumu zapojilo 1 182 žen v následné péči po propuštění z vězení. Závěry výzkumu ohledně recidivy po propuštění poukazují na to, že více motivované jsou ženy, jež chtějí dobré podmínky pro své děti a také ty, které ještě před propuštěním z VTOS absolvovaly programy ve vězení a následně navštěvovaly další programy po propuštění. Analýza recidivy tak podpořila myšlenku, že

účast v návazných skupinách, kde se mohou ženy navzájem podporovat, přispívá k nižší míře recidivy.

Barric, Lattimore, Visher a kolektiv (2014) zkoumaly rodinné vazby u žen ve VTOS a následně i to, jak tyto vazby ovlivňují návrat žen do společnosti. Rozhovory s 255 ženami byly realizovány vždy 30 dnů před plánovaným propuštěním a následně 3, 9 a 15 měsíců po propuštění. Výsledky výzkumu poukazují na to, že rodinné a sociální vazby obecně jsou důležitým prvkem úspěchu resocializace. Autoři následně poukazují i na ekonomický aspekt dobrých kontaktů s rodinou. Protože podpora kontaktů uvězněných s rodinami může být do budoucna nákladově efektivním způsobem jak bránit opakovanému uvěznění.

Podobný výzkum provedla i Cobbinová (2009) ve své disertační práci v Saint Louis, kde provedla hloubkové rozhovory s 50 ženami, které se podělily o jejich zkušenosti s návratem do společnosti z VTOS. Nejčastěji byly ženy trestané za přechovávání a užívání návykových látek, popřípadě krádeže spojené s nedostatkem financí na obstarání si návykové látky. Ve výzkumu ženy často zmiňovaly skutečnost, že rodinní příslušníci užívali návykové látky nebo ženy zažily v dětství určité trauma a násilí a návykové látky tak byly jejich útekem z reality. Samotné propuštění z VTOS pak popisovaly jako velmi náročné a to zejména z toho důvodu, že jim společnost přidělila status zločince. Ženy měly potíže s hledáním bydlení, problém se zaměstnáním nebo s přístupem ke zdravotní péči. Jako problematické zmiňovaly i rodinné problémy. Jako faktory, které jim umožňují ve společnosti fungovat, pozitivně hodnotí podpůrné služby a vztahy s pracovníky, kteří jim projevují důvěru v tom, že mohou uspět a neodsuzují je. Jako další velice motivační faktor ženy zmiňují rodinu a touhu po obnovení vztahu se svými dětmi.

S obdobnými výsledky se setkali i La Vigne, Brooks, Shollenberger (2009) ve studii, jež měla za cíl pochopit zkušenosti vězněných žen po návratu z VTOS. Provedli výzkum se 142 ženami, jež se vracely zpět do komunit. Stejně jako v předchozích výzkumech se jednalo o odsouzené ženy v produktivním věku - obvykle svobodné, které byly odsouzené k VTOS za majetkové přestupky či držení drog. Největší problém měly ženy s bydlením, zaměstnáním a sociálním přijetím okolí a nedostatečný přístup k psychologické pomoci. Jako velice důležitý aspekt pak hodnotily rodinu, která jim návrat do společnosti výrazně ulehčila, když jim nabídla pomoc skrze bydlení, financí a kladného přijetí bez odsouzení.

Pozitivní vztahy s blízkým okolím a rodinou provázely všechny prozkoumané výzkumy. Hlubší prozkoumání rodinných vztahů provedli autoři Bui a Morash (2010), kteří vedli rozhovory s dvaceti úspěšně propuštěnými ženami, jež během rozhovorů hovořily o tom, jak je důležité udržovat pozitivní rodinné kontakty i během uvěznění, protože jim to následně pomáhá v integraci zpět do komunity a snižuje i riziko recidivy. Ženy také uváděly, že se po propuštění snažily vědomě pracovat nejen na pozitivních vztazích se svým okolím, také se ale snažily o práci s jejich vlastní osobou. Jako další důležité aspekty ženy uváděly podporu pracovníků v následných službách a žen, jež měly podobnou zkušenost jako ony. Další aspekt, který ženy uváděly, byla i spirituální rovina v rámci duchovního života. Většina úspěšně začleněných žen měla střední až vysokoškolské vzdělání.

S tím souvisí i další výzkum Huebnera, DeJonga a Cobbinové (2010), již chtěli prozkoumat, jaké jsou dlouhodobé vzorce recidivy. Výzkumu se účastnilo 506 žen a autoři po analýze zjistili, že větší pravděpodobnost recidivy je u žen s nízkým stupněm vzdělání či u žen, jež neměly stálé zaměstnání ani před uvězněním. Naopak u žen s vyšším stupněm vzdělání, stabilním zázemím a alespoň s jedním dítětem je riziko recidivy nižší.

Janssen, Korchinski, Desmarais a další (2017) ve svém výzkumu, který byl proveden v Britské Kolumbii, opět poukázali na důležitost některých faktorů, jež podporují úspěšný přechod z vězení do komunity. Stejně jako v dalších výzkumech se propuštěné ženy shodly na tom, že velkou roli při úspěšném začleňování hrají vztahy s rodinou, stabilní bydlení, zaměstnání, podpora vrstevníků a komunity, ve které ženy žijí. Jako další důležitý aspekt vyzdvihovaly ženy důležitost dostupnosti zdravotní péče a návazných služeb pro propuštěné osoby z VTOS. Závěrem tohoto výzkumu bylo doporučení pro zřízení dostupných nízkoprahových klinik.

Výzkum z pohledu recidivy žen po propuštění z VTOS zkoumá, zda existují vztahy mezi dětským traumatem a recidivou. Kvalitativní výzkum byl provedený s 230 ženami v oblasti Severní Karolíny v letech 2010 až 2012. Autoři se zaměřovali na souvislosti mezi traumatem z dětství, depresí a kriminálním chováním. Zjistili, že většina žen, se kterými byl veden rozhovor, měla zkušenosti se zneužíváním a jiným traumatem, které nebylo zpracované. Autoři výzkumu tak apelují na to, aby před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody byl kladen důraz i na řešení duševních traumat žen, které mohou následně zefektivnit účinnost návratu do společnosti (Tripodi, Pettus-Davis, Bender, 2019).

Další z výzkumů se snažil pomocí kvalitativní metody zodpovědět otázku, jak lze lépe pomoci ženám ve VTOS a po propuštění. Za pomoci strukturovaných rozhovorů bylo zjištěno, že základní potřebou, kterou ženy vnímají je pomoc z hlediska návazných služeb v rámci azylových bydlení a řešení otázky duševního zdraví. Protože otázku duševního zdraví a podpory řešila většina žen ve výzkumu z toho důvodu, že v minulosti zažila trauma a násilí. Cítili se deprimovaně a opuštěně. Ve výsledcích výzkumu vyvstala potřeba mít se s kým sdílet, potřeba poradenství a více programů pro oběti zneužívání (Kennedy, Mennicke a kol., 2017).

Podobný výzkum provedl i kolektiv autorů Bergseth, Jens, Vigesaa (2011), kdy posuzovali potřeby žen po propuštění z VTOS. Z výzkumu vyplynulo, že nejnaléhavější potřebu hodnotí ženy v rámci bydlení. Hned po zajištění bydlení hodnotí duševní zdraví, sociální fungování a přijetí společností jako další velice důležitý aspekt, který je nezbytný pro úspěšné začlenění se do společnosti.

Otázka kriminality, výkonu trestu odnětí svobody a následné resocializace ve společnosti vzbuzuje mnohé pochybnosti a vytváří mnoho předsudků vůči odsouzeným lidem. Této problematice se věnují výzkumníci van Olphen, Eliason a Freudenberg (2009) již zkoumali, jak stigma omezuje možnosti ženských uživatelů drog po propuštění z vězení. Výzkum byl proveden se 17 ženami pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následně byly utvořeny ještě dvě focusní skupiny. Ženy v tomto výzkumu opět poukazovaly na problematiku bydlení a zaměstnání se slovy, že trestanou ženu nechce nikdo zaměstnat ani jí dát bydlení. Následně bezdomovectví či setrvávání v neoptimálním prostředí s sebou nesou riziko, že se žena opět dopustí trestného činu a bude odsouzena. Participantky také velice často řešily své psychické problémy plynoucí z dětství a traumat, které zažily. Proto ženy navrhovaly jako možné řešení se v budoucnu zaměřit na duševní pomoc a podporu, díky které by si mohly vyřešit svá vlastní traumata.

Další oblast, která byla v rámci problematiky žen propuštěných z VTOS, byla oblast recidivy z hlediska věku. Kerrison a Bachman (2016) se v letech 2009 až 2011 zaměřili na rozhovory se 118 ženami. Výsledky pak poukazují na skutečnost, že čím je žena starší, tak upouští od kriminálního činnosti. Toto zjištění souvisí s budováním vlastní identity a toho, kde si žena uvědomuje své místo ve společnosti. Dále věk ovlivňuje také nazírání na samotnou budoucnost a vědomí, že s narůstajícím věkem se přibližuje i otázka smrti a konečnosti. Toto si ženy v pozdějším věku uvědomují a nechtějí zemřít na ulici nebo ve vězení.

3.3 KOMPARACE ČESKÝCH A ZAHRANIČNÍCH VÝZKUMŮ

Při srovnání českých a zahraničních výzkumů na téma žen po propuštění z VTOS lze tvrdit, že na celém světě jsou určité charakteristiky odsouzených žen podobné. Během srovnávání výzkumů vyšlo najevo, že největší procento odsouzených žen k VTOS, jak v zahraničí, tak v České republice, jsou ženy v produktivním věku, s nízkým stupněm vzdělání. Dále se jedná obvykle o svobodné ženy nebo ženy žijící v nesezdaném partnerství. Nejčastěji jsou odsouzené za majetkové trestné činy, nebo za držení a prodej drog. Ženy se, jak v českých, tak zahraničních výzkumech shodly v názoru, že rodina a dobré sociální vztahy s okolím jsou pro většinu žen základem úspěšného návratu do společnosti.

Většina prací se v České republice zaměřovala na základní anamnestické údaje jednotlivců propuštěných z vězení. Nejčastěji byla pozornost zaměřována na muže vracející se z VTOS a jejich situaci. Problematika žen vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody a kriminality byla zastoupena v menší míře. Autoři se v českém prostředí primárně zaměřovali na problematiku odsouzených žen přímo ve VTOS. Zahraniční výzkumy se dle rešeršního výzkumu věnovaly nejen osobám ve VTOS ale i po propuštění. Dostupné výzkumy se věnovaly široké paletě otázek a problémů, které se pojily s životem po propuštění. Práce se věnovaly široké škále témat od rizikových faktorů, jež mohou mít vliv na recidivu přes drogové závislosti, dětská traumata až po následnou sociální a zdravotní péči.

Zahraniční výzkumníci se v přehledu častěji zaměřovali na ženy, které byly ve VTOS závislé na návykových látkách, popřípadě ženám HIV pozitivním. Se zaměřením se na danou cílovou skupinu může souviset represivněji zaměřená drogová politika zahraničních států. Další rozdíl mezi výzkumy z českého a zahraničního výzkumu vyplynul z kladení důrazu na duševní zdraví a dostatek pomoci ze strany následných sociálních a zdravotních služeb a programů, jež by člověka podpořily a pomohly mu s resocializací. Tyto zjištění a potřeba žen častěji vyplývala ze zahraničních výzkumů.

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V následující části práce bude komplexně popsána metodologie kvalitativního výzkumu. Nejprve je vymezená samotná problematika tématu práce a dále pak je zadefinovaný cíl práce a jednotlivé výzkumné otázky. Následně jsou popsány jednotlivé kroky realizovaného výzkumu.

4.1 SEZNÁMENÍ S TÉMATEM A PROBLEMATIKOU VÝZKUMU

V teoretické části byly vymezeny základní aspekty, které souvisí s tématem práce. Dále byl důraz kladen na jednotlivé faktory a teorie, jež se snaží vysvětlovat kriminalitu žen. Z hlediska zaměření diplomové práce, byla následně pozornost směřována zejména k sociálním jevům a teoriím. Protože všímání si slepých míst a odhalování tabuizovaných témat v sociální práci mohou působit jako prevence recidivy.

Postupné zaměřování se na jednotlivá slepá místa může vést ke komplexnímu pochopení celé problematiky a komplexní pomoci jednotlivcům, rodinám a společnosti. Když se začne mluvit o tématech, která ve společnosti nejsou přijatelná nebo vítaná, je pravděpodobné, že se takovým skupinám dostane více pozornosti a pomoci. Proto je třeba pozornost zaměřovat jednotlivě, ale zároveň ji aplikovat do komplexní pomoci. Z toho hlediska bylo zvoleno i téma se zaměřením na sociální situaci žen po výkonu trestu odnětí svobody. Pokud se podaří úspěšně začlenit ženy po výkonu trestu odnětí svobody zpět do společnosti, mohou vychovávat děti v optimálním prostředí a vytvářet předpoklady pro dobrou budoucnost svým dětem.

4.2 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumným cílem z hlediska tématu práce je *zmapovat sociální situaci žen po výkonu trestu a navrhnout možnosti adekvátní podpory v rámci sociální práce*. S tím se pojí i dílčí výzkumné otázky, na které se pomocí polostrukurovaných rozhovorů budou hledat odpovědi.

Primárně se budou hledat odpovědi na následující dílčí výzkumné otázky (DVO):
DVO1: *Jaký význam přikládají ženy po výkonu trestu odnětí svobody své sociální situaci?*
DVO2: *Jaké potřeby ženy identifikují v rámci úspěšné resocializace?*

4.3 VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP, METODA SBĚRU A ANALÝZY DAT, VÝZKUMNÝ SOUBOR

V následujících podkapitolách je pozornost věnována teoretickému vymezení výzkumného přístupu, metodě sběru dat a její analýzy. Dále je detailněji popsán výzkumný soubor společně s jeho základní charakteristikou.

4.3.1 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Vzhledem k celkové struktuře práce a charakteru výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum. Dle Hendla (2016, str. 45) neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak lze kvalitativní výzkum provádět a neexistuje tedy ani jeho ucelená definice. Reichel (2009, str. 40) poukazuje na základní rozdíly mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem. V rámci kvalitativního výzkumu poukazuje snahu o hlubší porozumění dané problematice. Výzkumník pracuje s neměřitelnými charakteristikami. Zato ale pracuje v autentickém prostředí a snaží se vytvářet co nejkomplexnější pohled na danou situaci. To zejména z toho důvodu, že výzkumník získává data v rámci výzkumu přímo v terénu, a to mu pak umožňuje komplexnější porozumění daným věcem.

Základními zdroji sběru dat jsou zejména rozhovory či pozorování. Daný výzkum se díky těmto nástrojům může lépe zaměřit na lidi a jejich chování a prožívání, které svému životnímu příběhu přisuzují. Důležité ale je, aby výzkumník měl od zkoumané problematiky nadhled a dokázal kriticky zanalyzovat zkoumanou situaci (Strauss, Corbin, 1999, s. 10-13).

V kontextu diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum také z toho důvodu, že se jedná o velice citlivé téma, které si vyžaduje osobní přítomnost výzkumníka. V rámci výzkumu se jednalo zejména o domácí prostředí participantek, nebo místa, které jim bylo pocitově blízké a ve kterém se cítily v bezpečí. Skutečnost, že se jednalo o citlivá a hluboká témata, která kvantitativní výzkum nedokáže zcela pojmout, dokazují i situace, které se během rozhovorů vyskytly. Patří mezi ně například slzy participantek, které se objevily v náročných částech rozhovoru, dále pak přeskokování mezi tématy v rámci položených otázek a vyhýbání se odpovědi apod.

4.3.2 POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Jako metodu sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, jenž společně s metodou pozorování a audio záznamem sloužil jako opora pro analýzu sesbíraných dat. Výzkumné rozhovory vždy začínaly ubezpečením participantek o zachování anonymity a otevřenou otázkou, jaký byl jejich návrat z výkonu trestu zpět do společnosti. Participantky obvykle hovořily samy od sebe. V případě, že by mohlo dojít k neporozumění ze strany výzkumníka či participantka k tématu neměla už co sdělit, bylo využito doplňkových otázek.

Struktura rozhovoru je rozdělena do tří základních okruhů v následujícím sledu. První okruh se týkal života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, následně se rozhovor stočil k životu ve vězení a jako poslední k životu před odsouzením. Tato struktura byla zvolena záměrně, protože ženy obvykle na minulost chtěly zapomenout a udělat za ní tzv. tlustou čáru. Tématu života před uvězněním se v zásadě vyhýbaly a otevřely až po určité době rozhovoru, kdy se povedlo vytvořit při interakci důvěrnou atmosféru. Ženy dostaly příležitost zjistit, že je nikdo za jejich minulost a činy nesoudí.

Celkem bylo provedeno šest rozhovorů, které byly realizovány většinou v domácím prostředí nebo na místě, kde se dotyčná participantka cítila dobře a bezpečně. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí od hodiny do dvou. Celkový čas rozhovorů je přibližně osm hodin.

Tabulka 1 Struktura rozhovoru

Jaké pro Vás bylo propuštění z VTOS?	Život po propuštění
V čem jste viděla největší překážky?	
Je něco, co byste po propuštění uvítala v rámci pomoci?	
Jaký pro Vás byl život ve vězení?	Život ve vězení
Jak dlouho jste byla ve vězení?	
Za co jste byla odsouzena	
Pracovala jste ve vězení?	
Jaký byl Váš život před odsouzením?	Život před odsouzením
Jaké bylo vaše dětství a vztah s rodiči?	
Jaké máte vzdělání?	

4.3.3 INTERPRETATIVNÍ FENOMENOLOGICKÁ ANALÝZA

Pro analýzu získaných dat byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza s prvky otevřeného kódování. Hlavním cílem interpretativní fenomenologické analýzy je popsat žitou zkušenost jedinců či skupin se specifickým jevem. Výzkumník se snaží porozumět jednotlivým jevům a specifickým, které jsou pro jednotlivce či skupinu významné, popřípadě jakou váhu jednotlivým věcem přikládá sám participant (Hendl, 2016, str. 130- 131).

V rámci interpretativní fenomenologické analýzy byly jednotlivě prostudovány všechny rozhovory. V druhé fázi výzkumník procházel rozhovory více do hloubky, podtrhával si barevně důležité informace a jednotlivě si k nim připisoval témata či slovní spojení, která s podtrženým textem souvisela. Následně stejným způsobem prošel všech šest rozhovorů. V další části analýzy byly jednotlivé rozhovory rozstříhány dle zvýrazněného textu a poskládány do skupin, které se sebou tematicky ladily. V následném kroku pak byly hledány souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi a rozhovory. Další krok obsahoval spojení jednotlivých kategorií do větších tematických celků, až vznikly hlavní kategorie, pod které se řadily další podkategorie, jež souvisely s hlavním tématem. Postup analýzy je zdokumentován v přílohách práce.

4.3.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Pro účely práce byl proveden polostrukturovaný rozhovor se šesti ženami po výkonu trestu odnětí svobody. Jako metodu chtěl původně výzkumník zvolit metodu sněhové koule. Tuto metodu nebylo možné využít z toho důvodu, že ženy chtěly obvykle udělat za svojí minulostí tlustou čáru a s cílovou skupinou či lidmi, kteří jim minulost připomínali, se již nestýkaly. Ženy, které souhlasily s rozhovorem, byly osloveny na základě doporučení pracovníků organizací, po známostech známých a po zveřejnění prosby na sociálních sítích ohledně pomoci při realizaci daného výzkumu.

Ve všech případech se jedná o ženy, které byly odsouzeny k výkonu trestu odnětí svobody pouze jednou a které byly propuštěny na podmínku za dobré chování. Ve dvou případech se jedná o ženy romského etnika se základním vzděláním, které žijí společně se svými rodinami ve vyloučených lokalitách. V dalším případě se jedná o ženu s vysokoškolským vzděláním a aktuálně stabilním zaměstnáním. V dalších dvou případech se jedná o ženy, které se momentálně nachází na ulici.

Tabulka 2 Výzkumný soubor

	Věk	Vzdělání	Délka trestu	Trestný čin
Participantka P1	60 let	základní	4 roky (propuštěna na podmínku po dvou letech za dobré chování)	distribuce drog
Participantka P2	65 let	základní	4 roky (propuštěna na podmínku 11 měsíců před ukončením trestu za dobré chování)	týrání
Participantka P3	50 let	vysokoškolské	6,5 roku (propuštěna na podmínku po 3 letech s dohledem probační služby na 5 let)	zpronevěra peněz
Participantka P4	38 let	středoškolské s maturitou	5,5 roku (propuštěna na podmínku po 3 letech s dohledem probační služby za dobré chování)	zpronevěra peněz
Participantka P5	52 let	základní	8 měsíců	neplacení alimentů
Participantka P6	53 let	odborné vyučení	10 let (propuštěna po šesti letech na dva roky kvůli léčbě rakoviny s podmínkou, že se po vyléčení vrátí zpět do VTOS. Ke zpětnému uvěznění nedošlo - propuštěna na podmínku kvůli zdravotnímu stavu)	vražda partnera

Participantka P1

Žena propuštěná z VTOS před 4 lety, která byla odsouzena za přechovávání a prodej drog. Jedná se o ženu v předdůchodovém věku, aktuálně již v předčasném důchodu, která má v péči své vnuče. Celkem byla stíhána dvakrát. Poprvé dostala od soudu pouze podmínku. Po druhé již byla odsouzená k VTOS na čtyři roky a následně po

propuštění byla dva roky pod dohledem probační a mediační služby. Do vězení se dostala kvůli své kamarádce, která ji k trestné činnosti přemluvila. Aktuálně žije ve společné domácnosti s manželem a vnoučetem, které má ve své péči, protože matka dítěte se o něj dle jejích slov nechce starat. Společně s ním je v evidenci OSPOD. Sociální pracovníce je s nimi v pravidelném kontaktu. Dle slov participantky nemá s manželem dobré vztahy od doby, co se vrátila z výkonu trestu odnětí svobody, protože se dle jejích slov ve vězení změnila a její manžel to nedokáže pochopit. Dále mu také zcela nedokáže odpustit, že se v době její nepřítomnosti nepostaral o domácnost tak, jak si participantka přála. Stále ale společně žijí v jedné domácnosti. Participantka vyrůstala v úplné rodině. V rozhovoru uvedla, že kdyby ještě žili její rodiče, tak by zprávu o tom, že je odsouzená a musí nastoupit do výkonu trestu, nezvládli. Tato zpráva by je ranila. Protože dle jejích slov děti vždy vedli ke slušnému a spořádanému životu. Ve svých dětech a sourozencích vidí velkou oporu. Jsou jí motivací pro to, aby se snažila dát si do pořádku veškeré věci, které po propuštění z VTOS ještě nestihla. Naopak přerušila veškeré sociální kontakty s lidmi, kteří by ji mohli připomínat její trestnou minulost. Aktuálně participantce končí podmínka, která byla při podmíněčném propuštění udělena a tím i dohled probační služby.

Participantka P2

Žena propuštěná z VTOS v roce 1999, která byla obviněna společně se svým manželem z týrání svých dvou posledních dětí ke čtyřem letům trestu odnětí svobody. Po celou dobu rozhovoru tvrdila, že je nevinná a že to na ni v devadesátých letech nahrály vychovatelky dětského domova, kde byla dvojčata umístěna. Aktuálně je již v důchodu a má v péči svého vnuka. Pravidelně je v kontaktu s pracovníci z OSPODu které jejího vnuka evidují, protože se o něj vlastní matka, tj. dcera participantky, nedokázala a ani nechtěla řádně starat. Již devět let je vdovou a žádného partnera neudává. Nechala si vymazat záznam v trestním rejstříku a s vnukem společně žijí v 1+kk. Již dva roky mají požádáno o sociální byt. Dvě z jejích dcer s ní nejsou v kontaktu, protože se za ni a její rodinu (romská příslušnost) stydí a celou její rodinu před partnery zapřely, což participantka dodnes nechápe. V dětství vyrůstala v úplné rodině společně se svými rodiči a sourozenci ve velkém rodinném domě na vesnici. Na své dětství a dospívání velice ráda vzpomíná a říká, že kdyby měla možnost, hned si koupí nějaký dům a přestěhuje se zpět na vesnici.

Participantka P3

Žena propuštěná z VTOS v roce 2015. Dotyčná byla odsouzená k 6,5 letům odnětí svobody za zpronevěru peněz ve firmě, kde byla zaměstnaná. Ke zpronevěře peněz došlo z popudu jejího tehdejšího partnera, se kterým žila a který ji psychicky a fyzicky týral a nutil jí k převodu firemních peněz na soukromé účty. Partner dostal stejnou sazbu trestu odnětí svobody. Do doby, než potkala svého partnera, dle ní nebyl v rodině žádný problém. Po určité době však s rodinou přerušila kontakt, protože jí ho její partner zakazoval a ona se bála i z toho důvodu, aby na ní nic její rodiče nepoznali. Po návratu z VTOS se její vztahy zlepšily. Po návratu z VTOS ji byla oporou rodina a blízký okruh přátel, který ji poskytl finanční a materiální pomoc. Po propuštění mohla bydlet ve společné domácnosti s jejími rodiči, kteří ji podporovali i ve VTOS. Aktuálně se jim veškerou pomoc snaží oplatit ve formě péče, kterou poskytuje jak své matce, tak blízkému okolí. Po propuštění se jí podařilo najít práci v jedné továrně, kde po ní nechtěli výpis z trestního rejstříku. Z této firmy po čase odešla a nastoupila do jiného zaměstnání. Toto zaměstnání získala bez toho, aniž by opět předkládala výpis z rejstříku trestu. Na všechny ostatní pozice, o které se v průběhu pěti let hlásila, chtěli výpis z trestního rejstříku. A i když se jim na pohovoru participantka líbila, odmítli jí na základě záznamu v rejstříku. Obdobné zkušenosti měly ženy, se kterými udržuje po propuštění přátelské vztahy. V současné době má záznam z rejstříku trestu smazaný, splácí dluhy a má stabilní zaměstnání a pevné sociální vazby. Na své dětství a dospívání ráda vzpomíná.

Participantka P4

Žena byla propuštěná z VTOS v roce 2016 po třech letech na podmínku za dobré chování. Participantka byla odsouzena k pěti a půl letům odnětí svobody za zpronevěru peněz ve firmě, kde byla zaměstnaná. Před odsouzením žila společně s jejím manželem, pravidelně chodila do zaměstnání, zpívala v kapele a měla široké spektrum přátel, se kterými se ráda bavila. Ke zpronevěře došlo v rámci nátlaku jejího manžela, který ji fyzicky i psychicky týral. Finance potřeboval jako podporu pro své podnikání, kterému se nedařilo. Pár během manželství nepočal děti a po vynesení rozsudku se rozvedli. Žena se ke zpronevěře sama přiznala poté, co se pokusila o sebevraždu a byla pak několik měsíců hospitalizována na psychiatrii. Po propuštění ji zaměstnal kamarád v jeho firmě, kde je zaměstnaná do teď. Díky němu a příslibu zaměstnání společně s podporou rodiny neměla po návratu z VTOS větší problémy. Sama ale uvádí, že ji VTOS nesmírně změnil a už není nic jako dřív i přes to, že má stabilní práci a blízký okruh přátel, o které se může

opřít. Avšak stále cítí, že je určitým způsobem poznamenána a rozhovorům o své minulosti se vyhýbá. Aktuálně žije se svým novým partnerem, o kterém říká, že si ho snad ani nezaslouží. Během pár měsíců jí skončí probační dohled. Chodí do zaměstnání a pravidelně splácí dluhy.

Participantka P5

Žena odsouzená k VTOS za neplacení alimentů na osm měsíců. Jedná se o ženu žijící na ulici společně s jejím druhem. Z jejího prvního vztahu má dceru, které je 22 let a se kterou není od jejích osmi let v kontaktu. V minulosti žila se svým partnerem na Slovensku. Poté, co se narodila její dcera, odešla zpět k rodičům, protože její partner dítě nechtěl. Do dceřiných osmi let žila participantka ve společné domácnosti s rodiči, kde vedla spořádaný život. Dle jejích slov vše fungovalo do té doby, než potkala dalšího muže, který ji odvedl od rodiny. Společně s ním začala nadužívat alkohol a dostala se do dluhů. Poté, co dluhy narůstaly, se ocitla bez domova. V prostředí osob bez domova se dle jejích slov pohybuje přibližně již třináct let. S dotyčným partnerem několik roků žila, ale pak se rozešli. Následně potkala dalšího partnera, se kterým je do teď. Aktuální partner se jí snaží motivovat k placení alimentů a dalších dluhů, které jí vznikly. Obstaral jim a vyspravil příbytek v opuštěné zahrádkářské kolonii, ale sám byl odsouzený k osmi letům odnětí svobody. Dle jejích slov, do té doby, než potkala svého prvního partnera, byl její život a vztahy v pořádku. Od té doby, co odešla od rodiny, se jí blízcí zřekli a nechtějí s ní mít nic společného. Jediná blízká osoba, kterou má, je partner a lidé nacházející se v podobné situaci jako ona.

Participantka P6

Participantka odsouzená k deseti letům odnětí svobody za zabití partnera. Před tím žila v manželství, které se rozpadlo. Participantka také dvakrát přišla o dítě. V prvním případě dítě potratila ve druhém trimestru a ve druhém případě dítě zemřelo krátce po porodu. Tyto ztráty a náročné životní situace poznačily soužití manželů a krátce na to se pár rozvedl. Žena následně žila s jinými muži a začala nadužívat alkohol. Popisuje se jako klidná, nekonfliktní osoba, která své emoce spíše potlačuje a nerada křičí. Svého partnera zabila během hádky, v době, kdy oba již požíli dost alkoholu. Situace vygradovala až do chvíle, kdy v sebeobraně vůči svému partnerovi použila nůž. Od té doby je v péči psychologů, psychiatrů a pod dohledem sociální kurátorky. V minulosti jí také zemřeli rodiče a bratr. Dle jejích slov se musí spoléhat jenom sama na sebe, protože nikoho jiného

již nemá. Do vězení ji chodil navštěvovat pouze její druh, který byl pro ni velkou oporou. Po propuštění z VTOS však po dvou letech zemřel na rakovinu. Participantka v době VTOS byla propuštěna na dva roky z důvodu jejího špatného zdravotního stavu. Léčila se s onkologickým onemocněním. V té době také začala žádat o prominutí zbytku trestu z hlediska jejího celkového zdravotního stavu. Zejména pro její špatný psychický stav a nejistou prognózu jí soud prominul zbytek trestu. Dohromady tedy ve vězení strávila zhruba 5,5 až 6 let. Aktuálně je z onkologického onemocnění vyléčena a pomalu začíná nový život. Z VTOS je na svobodě již tři roky s tím, že jí soud udělil podmínku a probační dohled. Je zaměstnaná ve velkovýrobně elektrických součástek a žije na ubytovně. Snaží se splácet dluhy a stavět se na vlastní nohy. Její sen je si do budoucna našetřit tolik peněz, aby si mohla dovolit samostatné bydlení a doufá, že potká ještě nějakého partnera.

5 ANALÝZA DAT

V rámci analýzy dat za pomoci interpretativní fenomenologické analýzy byla snaha nalézt odpovědi na cíl práce a jeho další výzkumné otázky. Prostřednictvím analýzy a jejího kódování bylo vytvořeno pět hlavních kategorií, jež byly dále segmentovány na další podjednotky příslušející jedné z hlavních kategorií. Dané kategorie a podkategorie pomohly lépe proniknout do zkoumané problematiky.

Tabulka 3 Kategorie výzkumu

Adaptace ve vězení	Útěk z reality Pracovní režim Životní podmínky Spoluvězeňkyně Pracovníci
Psychické důsledky	Změna Ta odsouzená Celoživotní trest a vina Dilema Mít svůj klid
Sociální důsledky	Rejstřík trestu Exekuce Bydlení Vztahy Bezdětnost
Zvládací strategie	Uzavřít minulost Touha bojovat a znovu žít Touha být užitečný Mít se o koho opřít

5.1 POBYT VE VĚZENÍ

Jedním z hlavních témat, kterým se participantky zabývaly, bylo téma samotného vězení. Přesto, že rozhovory začínaly větou, že je pro ně těžké o tom mluvit a jedná se pro ně o citlivé téma, jednalo se o kategorii, které bylo věnováno v jejich vyprávění nejvíce pozornosti. Toto téma v nich i přes uplynulé roky bylo stále velice živé. Pobyť ve vězení je sám o sobě vysoce stresovou záležitostí, který vyžaduje mnoho úsilí ze strany jedince k tomu, aby se dokázal adaptovat na tamější podmínky a režim a také to, aby si zachoval i přes nepříznivou situaci své návyky a nepodleh tlaku, který je na něj pobytem ve vězení vyvíjen. Participantky v rozhovorech kladou důraz na náročnou adaptaci, na pracovní režim, který jim pomáhal tamější podmínky zvládnout. Dále se pak zabývaly životními podmínkami, na které se jim nedařilo zvyknout či se věnovaly samotnému tématu recidivy, spoluvězeňkyň a pracovníkům věznice.

Obrázek 1 Pobyť ve vězení

5.1.1 ÚTĚK Z REALITY

Participantky se v rozhovorech shodovaly na tom, že pro ně byl začátek ve vězení a samotná adaptace na tamější podmínky jednou z nejnáročnějších v souvislosti s životem ve vězení.

Participantka P6 popisuje své první dny ve věznici následovně: „*Prostě je to těžký. Když tam poprvé člověk přišel, tak si člověk neuvědomuje, kde vůbec je. Prostě se ráno probudí a neví, kde je. Ráno se probudí a chce jít domů, nemá telefon, nemá nic. Nevěří tomu. Sou různé myšlenky, co člověk udělá...*“ Další participantka P4 adaptaci vnímá situaci podobně a sděluje: „*Nebylo to lehký. Jako nebudu lhát. Nebylo to lehký. Bylo to strašný. Naučit se tam chodit v těch šlápějích bylo docela strašný a náročný. I přes to, že já jsem docela adaptabilní člověk.*“ Participantka P2 své začátky popisuje slovy: „*Jak zavřeli, tak to byl mazec. To jsem několik dní probřečela. Ale nic jiného mně nezbyvalo.*“ Proces adaptace byl pro ně náročný i z toho důvodu, že většina participantek byla zvyklá mít celý život určitý režim, kdy chodily do práce, měly své záliby a koníčky a najednou se musely přizpůsobit něčemu zcela jinému. Aby se zvládly přizpůsobit tamějšímu režimu, snažily se participantky vytvořit si vlastní svět a hledaly si možnosti, jak uniknout z každodenního, nepodnětného prostředí věznice. Většinou se jednalo o rukodělné, kreativní aktivity, které ženám v úniku z reality pomáhaly. Například participantka P6 měla pestré aktivity, které jí pobyt ve vězení pomáhaly zvládnout. „*Tak já si spíš říkám, že jsem tam spíš nestíhala. Měla jsem ráda pletení, ruční práce, knihovnu, čtení... Musíte si ten den, tu práci ještě... Tam to dycky trvá těch pár... předtím těch měsíců.*“ A následně dodává „*A pak jsem si psala i básničky, psala jsem i různé... Člověk se tam prostě musí zabavit.*“ Participantce P4 k tomu pomáhal nejen pracovní režim, ale i možnost si zasportovat. „*Měla jsem z áček jednu, se kterou jsme si chodily pinkat prostě na takový křivý hřiště. No pinkat... Nebo jsem chodila běhat, když jsme nehrály tenis, tak jsem běhala. Takže já jsem měla furt jakoby nějakou činnost. A přečetla jsem 369 knížek za tu dobu.*“ Další participantka P6 k tomu má komentář „*Je pravda, že jakoby tam se prostě musíš snažit utýct z toho, kde seš. Jakoby pořád si dělat v sobě, že seš někde jinde. A pořád tě motivuje to, že jednou půjdeš pryč a pišeš si každý den ty háčky... Je to, je to docela drsný no. Že třeba další návštěva je za měsíc a teďka si odškrtáváš, kdy bude další návštěva.*“ Podobnou strategii s odškrtáváním dnů měla i participantka P3. „*Já jenom jsem počítala měsíce, škrkala kalendář, ať je ten měsíc pryč.*“ Participantka P1 říká, že: „*...Já jsem tam hodně vyšívala, protože jsem nechtěla poslouchat ty řeči. A mně to bavilo.*

Jsem tím i zabíla čas.“ Participantka P5 to shrnula větou: „*Prostě abych furt byla nějakým způsobem zaměstnaná*“.

5.1.2 PRACOVNÍ REŽIM

S adaptací na život ve vězení a hledání si možností, jak uniknout z prostředí věznice souvisí i samotný pracovní režim a každodenní řád. Díky tomu se participantkám i podařilo dostat se z vězení například na podmínku, protože dostávaly od svých vychovatelů pochvaly, které jim pomohli v rámci podmíněčného propuštění.

Tím, že většina z nich byla zvyklá na to, že většinu jejich života pracovaly, tak chtěly mít tuto možnost i ve vězení. Participantka P4 například hned při vstupním pohovoru vznesla žádost o to, zda by mohla začít hned pracovat. „*No a já jsem šla jako na tu vstupní komisi a hned jsem jim tam řekla, že bych chtěla hned do práce. A oni úplně otevřeli pusou, jak na to nebyli zvyklí...Do čtrnácti dnů jsem byla v práci na venkovním pracovišti.*“ O tom, že touha pracovat a mít nějaký vlastní režim je ve vězení vzácné se přesvědčila i participantka P1, která říká: „*Mně tam dávali pracovat na vazbě, tam málokdo pracuje. Já jsem tam sestřičkám pomáhala ty složky pro vězně.*“ Participantka P4 ještě dodává: „*Protože na výstupním nebo na těch béčkách jsme pracovali tři ze sedumdesáti.*“ Participantka P3 také vidí touhu pracovat u jiných vězeňkyň jako vzácný jev. Následně nechtějí ale pracovat ani po propuštění a může tak vzniknout riziko opakovaného uvěznění. „*Ne všichni chtějí třeba pracovat, to je jasné. Drtivá většina těch odsouzených, co se dostanou ven, nikdy nepracovali jo a oni nechtějí pracovat.*“

Jak participantky zmiňovaly, tak málo kdo ve vězení pracoval. Ale když už pracoval, mohl užívat různé výhody jako například sprcha v určitou hodinu jen pro pracující či možnost dívat se po večerce na televizi apod. Spíše než o výhodách v rámci motivace, jež s sebou pracovní nasazení neslo, šlo participantkám o to, aby měly možnost uniknout z reality a prostředí vězení. Jednou z hlavních výhod zaměstnání ve vězení byla i možnost se samostatně osprchovat. O tom mluví i participantka P4 a popisuje to následovně: „*Takže to je úplný blaho, když prostě si řekneš, já su tady zamčená, tady nemůže nikdo přijít, já jsem tady sama a můžu se sprchovat třeba hodinu. Protože jsem pracovka, tak se můžu hodinu sprchovat.*“ A dále v rámci denního režimu dodává: „*Taky jsem měla svůj režim. Když jsem přijela z práce, tak okoupat se, věci si dát, nachystat na ráno, jít trénovat holky, zpocená zase ze cvičení, zase se jít osprchovat, protože já jsem mohla že... Tak jsem se osprchovala podruhé, pak jsem šla na celu, pak byl sčíták v šest.*“

Dobry. Po sčítáku jsem vzala deník, propisku, sluchátka a psala jsem jo. Celej den jsem psala jakoby. Od rána do večera. A pak druhéj sčíták v osum a pak už nás dali jakože večerka. Já jsem měla jako pracovka první diferenčku, takže já jsem mohla do půlnoci na televizi.“

Obdobný režim na názor na pracovní morálku měla i participantka P1 „*No tak většina hledí na televizu a já jsem se strašně těšila na poslední sčíták, že se půjdu vysprchovat a že půjdu spat. To bylo moje, jenom že tady toto a že jsem chodila do práce. To jsem byla taky ráda, protože mně utekl den. Ale na patře být celej den, to neexistuje. A někdo tam nechce pracovat. Někdo nechce, odmítá. Ale já jsem byla ráda za práci, protože mně to aspoň uteklo.“* Za to, že mohla ve vězení pracovat a mít nějakou aktivitu byla ráda i participantka P5, jež situaci popisuje slovy: „*Když bývaly ty pěkné počasí, chodit venku, zahrádky a takové. Nebo schody, šatny umývat. Tak jsme byly ty skupinky porozdělované, tak jsme chodívali jeden týden jídelna, chodby, schody... Jsme to měli ve štvěrku v pětku. Tak jsme tak chodívali. To se dalo, než celý den sedět na lavce, popíjet kávu a cigáro.“*

Aby zapomněla na to, kde je, udržela si určitý režim a pracovní morálku, říká participantka P3, že: „*...jako já jsem se tam totiž nudila. Já jsem tam vstávala ve čtyři hodiny ráno a učila jsem se angličtinu že. Jako já jsem si tu činnost prostě našla. Já jsem tam potom i ty ostatní učila angličtinu, němčinu a dokonce jsem personál potom učila němčinu. Mě to bavilo a takže... když chcete, tak si tu činnost najdete.“*

5.1.3 ŽIVOTNÍ PODMÍNKY

S adaptací a pracovním režimem ještě souvisely i životní podmínky, ve kterých se ženy ve vězení nacházely. Skoro všechny ženy ve svém vyprávění komentovaly hluk, nedostatek soukromí, špatné hygienické návyky a možnost uspokojit své potřeby. Ať už se jednalo o sexuální potřeby či potřebu seberealizace.

Nejtěžší bylo pro participantky téma osobní hygieny a hluku. Zmiňovaly, že přesto, že byly v prostředí žen, hygienické podmínky na to nevypadaly. Participantka P1 to popisuje následovně: „*Fuj. Ty schody, ty katry a padesátsedem ženských na jedno patro. Tak to je něco. To je fakt humus se umývat. Vynde na vás voda, nevynde. Na to koupání. A to je něco. Ty záchody. Pane Bože, ty záchody. Ženský jsou tam špinavý. Strašně špinavý ženský jsou tam. Já jsem se tam normálně štítla záchodů a všeho. Fuj.*

Otřesný. Otřesný. Tam máte podmínky, který mužou být dobrý, ale ženský jsou takový, že se nemají k tomu. Že kdyby se dokázaly udržovat, tak by to tam nemuselo být.“

Velice silně také vnímaly potřebu ticha, kterého se jim nedostávalo. Participantka P1 to vnímala velice silně a říká, že: *„Tam jsou jak pavíáni. Proto se říká kongo. Tam třeba je jedno patro a tam je 57 ženských. Si to dovedete představit. Na jedno patro je 57 ženských pohromadě.“* A dodávala, že ji ten hluk pomáhaly zvládnout špunty do uší a alespoň s nimi měla určitý klid. *„Tam je křik. Tam je řev. Tam jsou bitky. A člověk na to není zvyklý. Já jsem musela mít špunty v uších. Já, kdybych neměla špunty v uších, tak já se tam zblázním. Protože tam je od devíti večerka a voni jako nedodržíjou to jo. Ale já jsem dala do uší špunty a já jsem šla spát. Mně to... Už jsem neslyšela nic... Mně to tak strašně pomáhalo ty špunty do uší. Protože tam mlátijou dveřma... Takový není tam svůj klid. Na pokoji osum lidí... Osum postel. To je dost. Cimra úplně malá.“* Další participantka P4 popisuje potřebu ticha a klidu jako velice silnou. K tomu jí pomáhala zase sluchátka do uší, do kterých si pouštěla hudbu, a měla tak možnost se alespoň na chvíli odpoutat od hlučného prostředí. *„Nebo třeba ticho. Já jsem měla furt sluchátka v uších a furt baterky jsem nechávala si v balíkách, abych mohla furt poslouchat hudbu.“*

Další potřebou, která během pobytu ve vězení vyvstala, byla potřeba sexuálního uspokojení. Participantka P4 to vnímala následovně. *„Oni lidi si venku myslíjou, že to je prostě rozdělený, že vražedkyně a zloději a tak. Ne. Feťáci, vrazi, všichni dohromady. Všichni. Zpronevěráci, všichni prostě dohromady. Všichni. A na ostraze dvanáct lidí v ložnici, A to ti mužů říct... Že když spíš a lesby si tam prstijou... To se prostě nedalo, chápeš. Celej pokoj byl nasranej už čtrnáct dnů.“* A dodává *„... pak jsem měla přeruško čtyři dny. Jsem byla doma, to jsem s prominutím prošukala. Tak víš co, chybí ti to tam. Furt si tam dělat dobře sama ve sprše, kde jinde máš soukromí...“*

5.1.4 SPOLUVĚZEŇKYNĚ

„Ten kriminál není zas taková hrůza, spíš je hrůza to, s kým tam seš. S kým musíš sdílet ty prostory. S kým musíš žít, spát. Prostě s kým tam seš.“ Nejen životní podmínky, ale i lidé, se kterými sdílí společné prostory, to uvedla participantka P4. Participantka P1 o svých spoluvězeňkyních mluví obdobně. *„To jsou nenapravitelný lidi. To jsou fakt nenapravitelný lidi Já jsem se tam s něma bavila. Říkám“: „Vrátila by ses?“ a voni ti neodpoví. Oni mi nevodpovídali, protože věděli, že jo. A zase jsou tam lidi, který mluví na rovinu. Že co budou dělat venku. Venku nemají nic. No a je tam třeba deset let. No*

prostě nemají nic no. Nemají takovou rodinu, že se navzájem podržíjou. To je jedna věc. A žijou po ulicích. A to se tam člověk tam dostane raz dva.“

Podobný názor sdílí i participantka P2, která zmiňuje, že kdyby dotyčné měly pevnou oporu ve vlastní rodině a blízkém okolí, kteří by jim po návratu pomohli, nemusely by se do vězení opakovaně vracet. „*Protože to není pro člověka, ale to je spíš pro takový vandalismus jako je venku. Voni jsou rády, že tam mají postel, jídlo... No prostě mají kde bydlet. Protože jinak jsou na ulici. Ale kdyby měly svou rodinu, všechno svoje tak by se tam nechtěly vrátit. Ale vony nemají východisko.“* Participantka P1 říká, že: „*Tam byly třeba holky už po páté. Ale vyloženě mladé holky. Mladé holky, to byste nevěřila, že vůbec to je možný. V životě neznají nic jiného a taky to tak berou. No a co, že jsou tam po páté, jim je to jedno. Takového člověka to už asi nezmění. Zas vyjde ven a zas bude nějaké věci dělat to, co nemá no. Takže mně jednou stačilo.“* A dodává: „*Já jsem tomu nemohla přijít na kloub. Já říkám, jak se můžou vracet, když voni už vijou do čeho jdou. A já mmm... Sem z toho byla hotová. Za mě se třeba vrátily holky třikrát. Já říkám, seš ty normální. Bylas venku a zpátky ses vrátila. No a voni... Ještě toto vám řeknu. Máte holky, co tam umijou žít. A máte tam holky, málo, málo, co si nedokážou představit, že vůbec jsou tam.“*

Dále participantky upozorňovaly na to, že ženy, které se do vězení opakovaně vrací, tam již umí žít a nezáleží jim na vlastním životě a budoucnosti. Jedna z participantek to vystihla slovy: „*To je vo lidech. A můžu vám akorát říct, že tam prostě umijou žít. Oni tam prostě umijou ožít. Já bych se tam nikdy nemohla naučit žít.“* A dodává: „*...jim je to jedno, tak jdou sedět. Tak co. A si řeknou- zavřít musijou, pustit taky musijou.“* Další participantka P2 říká: „*Oni nevnímali ani dny. Já furt počítala. Tento týden pryč a tamten týden pryč. A voni to vůbec nevnímali. Oni to prostě berou tak, jak to je. Jednou to musí přijít no. A za půlroku je tam zpátky. Tak na co potom čekáš. No kdyby měli rodinu, tak by se tam nevraceli. To vím. Tam už by se nevraceli, kdyby měli stabilní život. Jo. Svůj byt, svou rodinku a to. Ti by se tam nevrátili.“* Participantka P3 dává najevo i pochopení pro to, že se některé ženy do vězení opakovaně do vězení vrací. „*Já se tomu nedivím, že se potom tolik lidí vrací zpátky a oni vyjdou a za týden je zpátky, protože rozbije první výlohu, kterou potká, jenom aby měl kde spát jo. Jemu už je to potom jedno. Ta situace je pak bezvýchodná.“*

5.1.5 PRACOVNÍCI VĚZENÍ

Velký důraz kladly participantky na to, aby vysvětlily vztahy mezi pracujícími a vězeňkyněmi. Říkaly, že pokud člověk ve vězení dodržuje veškerá vnitřní pravidla a své závazky, tak není s pracovníky žádný problém, jak říká participantka P2. *„Tak jsou jako hodný lidi ty vychovatelky, ty bachaři, jsou hodný. To je jejich práce. No a voni se tak jako musí chovat, protože to je fakt jejich práce... Jak oni říkají, že vás tam týrají, to vůbec není pravda.“*

Spíše v nich viděli i určitou oporu v rámci určité sociální opory. Participantka P6 to popisuje slovy: *„Velitelé tam byli fajn. To jsme i s nima povídali. Ale když tam některé dělaly nepořádek a mezi sebou se bily, tak to je, jak se tomu říká... Zavřeli je třeba na týden.“* A dodává: *„Nikdy nebyl nikdo zlej. Vždycky jsme si ta vycházeli vstříc všeci. Pokud neděláte problém, že. Nebo někdo naschvál nedělá problém. Fakt je ten, že poslouchat se tam musí no.“*

Její slova potvrzuje nezávisle na ni i další participantka P1 a říká, že veškeré problémy, které tam vznikají, jsou kvůli vězňům. *„Všichni tam byli dobří. Vychovatelky aj ředitelka. Jako jak mluvíjou, co se dělá v kriminálu, to si dělajou vězně. Né voni. Ty problémy si tam dělají vězně, že jdou třeba na díru.“* Stejnou zkušenost měla i participantka P4, která říká, že: *„...s těma bachařama jsem měla dobrý vztahy. Protože já jsem dělala závazek, že jsem uklízela bachařům šatny a sprchy. Tak jsem s těma bachařama měla celkem... Tak oni věděli, že su normální, že. Že nejsem žádnéj dement vyfetovanéj. Tak oni se mnou jednali... Věděli, že nedělám nic. Že jsem prostě slušnej jakoby kriminálník... Nebo ne slušnej kriminálník, že jsem slušnej vězeň no. Tak věděli, že jsem prostě slušná, pracovitá... Že dodržuju všechny pravidla, neporušuju je, tak se ke mně chovali jinak.“*

Kategorie s názvem adaptace ve vězení, jež je doprovázena jednotlivými kategoriemi, slouží k pochopení toho, s čím se ženy musely po uvěznění vyrovnávat a co jim dělalo největší potíže v rámci adaptačního procesu a co jim naopak v rámci pozitivních strategií pomáhalo jednotlivé dny ve vězení zvládnout. Podkategorie s názvem útěk z reality popisovala náročné začátky žen ve vězení a věci, které jim pomáhaly s vypořádáním se s náročnými podmínkami. Na tuto podkategorii navazuje druhá s názvem pracovní režim, která s předchozí velice úzce souvisela. Ženy vyzdvihují možnost práce ve vězení, která jim pomáhá si udržet určitou pracovní morálku, režim a z toho vyplývající výhody, kterých mohly jako pracující využívat. Hlavní benefit ale viděly v možnosti zkrátit si den a být tak zase o krok blíže propuštění.

Dalším náročným aspektem, se kterým se musely v rámci pobytu ve vězení vyrovnat, byly životní podmínky, které ve vězení panovaly, a nedostatek podnětů a možností, jak si uspokojit základní lidské potřeby. Těmi nejzákladnějšími potřebami, které ve vězení vyvstaly, byla potřeba pořádku, ticha, soukromí a se soukromím pojící se i potřeba sexuálního uspokojení. A posledním tématem, které souviselo s adaptací na vězeňské podmínky, byly samotné vězeňkyně. Participantky viděly opakovaně uvězněné ženy, kterým již nezáleželo na jejich budoucnosti a které se opakovaně dopouštěly páchaní trestných činů. Příčinu viděly zejména v nedostatečné podpoře rodiny a blízkých přátel, kteří se jich zřekli a už s nimi neudržovali ani kontakt.

5.2 PSYCHICKÉ DŮSLEDKY

V rámci rozhovorů zmiňovaly ženy to, jak je život ve vězení změnil a jak si začaly vážit veškerých maličností, které je v životě obklopují a dělají jim radost. Dále se vyrovnávaly se vznikajícími dilematy, zda o svém věznění říkat a komu. Následně se musely vyrovnávat s psychickými důsledky, jako byly a neustále jsou živé sny, které jim pobyt ve vězení připomínají, strach z lidí a velkých, otevřených prostor. Následně řešily i otázku dětí a jejich nemožnost je počít, protože nejproduktivnější období svého života strávily ve vězení, čekáním na odsouzení a v nevhodném partnerském vztahu. Velkou otázkou pro ně bylo i téma označení, kdy samy sebe považují za trestané osoby. Tento status popisují jako nálepku, kterou už mají vnitřně přidělenou. Danou nálepku vnímají i přesto, že se k nim nikdo v rámci blízkého okolí tak nechová. Samy pro sebe jsou však kriminálnice, které jsou vinné. Dále pro ně po návratu z vězení vyvstala potřeba většího soukromí a klidu ve vlastním životě.

Obrázek 2 Psychické důsledky

5.2.1 PSYCHICKÉ ZMĚNY

Prvotní změnou či důsledkem, se kterým se musely ony a jejich příbuzní po propuštění vyrovnat, byly psychické změny. Změny byly zejména v rámci jejich osobnosti a změna v nazírání na svět a život. Participantka P4 to komentuje slovy: *„Všechno děláš jinak. Jinak přemýšlíš, všechno je jinak. Jinak jakby si vážíš věci... Takže si uvědomíš jakoby spoustu věcí, který třeba si v normálním životě neuvědomíš.“* A další participantka P1 říká, že: *„Je to takový, já nevím. Si připadáte jak jiný člověk tam. Úplně jiný člověk. Nemáte civil, to úplně vás to dokáže normálně předělat k jinými člověku. Dokáže to moc.“* Participantka P5 tyto slova potvrzuje. *„Už to z tebe udělá jinýho člověka. Už nejsi stejná. To tě změní. Jako fakt seš jiná. Nejseš stejná jako před tím. To fakt jako ne. To je... To člověka změní.“*

V rámci důsledků, které na ně pobyt ve vězení zanechal, ženy zmiňovaly i to, že si na svobodu a návrat do společnosti stále nemohou zvyknout a že kousek z vězení v nich přetrvává i po několika letech po propuštění. Participantka P2 to komentuje slovy: *„...jsem přišla dom a dlouho mně to trvalo, pokud'... No do teďka jako to mám. Já no, su úplně jinej člověk. Úplně jinej člověk. No mě... Jako su hodná jo, všechno. Ale furt ještě mám toho... A už su doma čtyři roky.“*

Ženy už také mají v rámci změny osobnosti i jiné strategie, jak vést jejich osobní život, protože zkušenosti z vězení a jejich minulost je formovala a dnes se snaží ze svých chyb poučit a dělat je jinak. Participantka P3 například říká: *„Dneska to už dělám jako jinak. Dneska aby mě práce bavila, ale do toho mám plno jiných aktivit, kde i když se vám zhroutí jedna, tak jakoby můžete využít i těch ostatních, že. A taky je potřeba si uvědomit, že člověk nemusí mít všechno. Peníze nejsou všechno. A to... Jenže na to jsem potřebovala dopadnout že. Když mi to někdo vykládal, tak jsem to samozřejmě neposlouchala. Že, k čemu mi to bylo v té době, když jsem vydělávala 60 až 70 tisíc měsíčně prostě, když jsem v podstatě nežila.“*

Participantka P6 také zmiňuje fakt, že dnes si již své opravdové přátele vybírá důsledněji a každému jen tak nevěří. *„Dneska si ty přátele vybíráte ještě taky trošku jinak. Každému nevěřím nebo tak. Jsem v tom taková pečlivější.“*

Ženy si také kladly otázku, jaké by to bylo, kdyby potkaly ženu, jež byla propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody a pokládají si otázku, jak by se k ní chovaly. Nejvíce to vystihuje participantka P3, která říká, že: *„... já si nejsem jistá, jestli bych byla stejná jo.“*

V té době. Dneska asi jo. Ale v té době bych asi rozhodně taková nebyla a nikdy bych se s takovými lidmi nestýkala a netvářila bych se v pohodě.“

Tématem související s psychickou změnou a psychickými důsledky, které na ženy zanechal pobyt ve vězení, byly i deprese, špatný psychický stav, někdy až s myšlenkou na sebevraždu či samotný pokus o sebevraždu, o který se pokusila jedna z participantek a to hned dvakrát.

S depresemi měla zkušenost více jak půlka participantek. Participantka P3 to popisuje následujícími slovy: *„Protože já jsem se dostala do takových stavů, jakože jsem potom spadla do jakože fakt velkejch depresí. Jezdila jsem za doktorkou. A ona mi potom už říkala, že ona mi už nepomůže, že musím za psychiatrem, že jsem jednou fakt vytuhla a už jsem nevstala ráno z postele. Takže ona mi našla psychiatra, který mě chvíli držel na antidepresivech, ale já jsem pak už nechtěla sama, že se z toho dostanu.“* Participantka P4 popisuje psychicky vypjaté chvíle i v době, kdy je již na svobodě pár let, ale přečetla si vlastní deník, který si ve vězení psala a říká, že: *„...jsem si to četla a to bylo zrovna v té době, kdy se moje kamarádka oběsila v tom kriminále. A zrovna jsem to otevřela. Čtu a teď ta... A policajti přijeli a to... Já jsem měla takovou depku, ale takovou, že já jsem seděla na posteli, třepala jsem se úplně. Jak kdybych tam byla a jak kdyby se to zrovna stalo a byla jsem tam. Mně bylo úplně špatně.“*

V rámci zhoršeného psychického stavu v důsledku své vypjaté minulosti s partnerem, který ji psychicky i fyzicky týral, se poprvé pokusila o sebevraždu. To bylo ještě v době před odsouzením. Jakmile byla propuštěna z psychiatrické léčebny, šla se ohlásit na policii ČR. Po smrti jejího otce se pokusila o sebevraždu ještě podruhé a situaci popisuje slovy: *„Pak jsem pohřbila tátu a udělala jsem to znova. Bylo to strašně brutální no. Jsem si říkala, tak teďka jsem ještě ke všemu zabila vlastního tátu, tak to už tady fakt nechci být. Fakt vůbec. To už bylo po druhé. Takže mě nechali na psychiatrii měsíc.“*

Přes to, že od propuštění uběhlo v rámci všech participantek již několik let, stále se jim myšlenky na vězení a věci, které tam musely prožít, vrací v podobě různých vzpomínek či snů. Jednou z takových žen, kterým se vzpomínky a živé sny občas vynoří i přes to, že navštěvuje odbornou psychologickou pomoc, je i participantka P6 a zmiňuje: *„To víte, že se mi to občas vrátí, když jsou třeba Vánoce, nebo nějaká vzpomínka, ale teď už to přestává. I to, že chodím k paní doktorce. Dřív to bylo horší, ještě tak před třema rokama to bylo aji ve snech.“* Participantka P4 popisuje podobné zkušenosti slovy: *„A pořád se mi o tom zdá. To je strašný. Jako ze začátku to bylo horší, ale vím, že když jsem potom bydlela u kamaráda. Já jsem totiž měla kamarády s výhodama... No a on mi říkal,*

že jsem křičela ze spaní, že se nevyspal a že prostě furt... že ho ze spaní biju a tak.“ A dodává i další obtíže, které ji znesnadňují každodenní život a říká: „To uzavřít úplně nejde. To nejde prostě. Víš co, to prostě nejde uzavřít. Já třeba nejsu schopná usnout v tichu. Ani náhodou. Od doby, co jsem seděla prostě ne. Můj vždycky zuří, že je zapnutá televize, ale já prostě bez toho neusnu. I když ji vypne, tak já se vzbudím. Protože já su zvyklá na ten hluk prostě jo. Takže to už si prostě neodpářeš. To už je jakoby na furt. Aji ty vzpomínky, Spojuje se ti to. Něco se stane, něco slyšíš třeba v rádiu...To už si prostě neodpáru no... To už ve mně zůstane. A ty sny a všechno, to určitě taky.“

Mezi další psychické důsledky, se kterými se ženy musí vyrovnávat je i strach, strach z lidí, z otevřených prostor či strach v rámci zaměstnání apod. Participantka P6 to popisuje slovy: *„První ty týdny, tady co došel z vězení, tak měl strach že. Že ho někdo pozná a věděl by. Lidi by věděli, o co šlo. Tohle město je malý, takže...“* A dále dodává: *„Hlavně po té době, co člověk vyšel, tak člověk...prostě... To je... To je těžko vysvětlitelné. Do obchodu člověk nechtěl chodit, nebo moc lidí... Prostě takový to bylo... Pocitově. Člověk se stranil, nebo spíš se bál, že někoho potká... A někdo mu řekne třeba něco špatnýho a tak. Dycky si člověk bude pamatovat. Nikdy to nevymezí.“* Participantka P4 k tomu přidává: *„...máš v sobě takový ten vykřičník a strach, že prostě to někdo ví. Prostě je to takový blbý.“* Tendence stranit se společnosti jednu dobu dělala i participantka P2, která to popisuje slovy: *„Já, když jsem byla doma, tak jsem ani nechtěla vycházet ven. Jsem se hrozně bála, co tomu řeknou ostatní.“*

Další strach, se kterým se participantky musely vypořádat, byl strach z otevřených prostor, aut či obecného ruchu, který ve věznici sice také panoval, ale jiným způsobem. Participantka P1 to komentovala slovy: *Tak jsem byla doma, šla jsem na ulic, měla jsem strach z auta, protože tam je strašný klid a venku je, že rušno. Já jsem měla strašný strach z auta.“* Další strach, se kterým se ženy potýkaly, byl stav, kdy si našly práci, ale svým zaměstnavatelům neřekly, že byly trestané. Participantka P3 popisuje své zkušenosti následovně: *„Jenže teď žijete ve strachu, do kdy vám přijde od exekutora výměr, kolik vám budou strhávat ze mzdy. V ten moment oni si v tom výměru přečtou úplně všechno.“* S dalším strachem bojovala i participantka P5, která má zase strach stýkat se se svojí dcerou, kterou opustila kvůli muži ještě v době, kdy její dcera byla malá a nyní má strach s ní navázat kontakt, protože si myslí, že by s ní nechtěla mít nic společného. A říká: *„Kolikrát mě vyčítal, co nejdu za Klárou (dcerou). Tak jsem mu říkala, že mám strach. Tak říkal, že pojedete se mnou, ale to já prostě nechci.“*

Participantka P6 celou situaci vystihuje slovy: „*Jakože visí to nad váma fakt jako Damuklův meč.*“ Vězení v rámci psychické stránky zůstane snad ve všech ženách, jež si jím prošly. Participantka P2 to deklaruje svou výpovědí následovně: „*To teď, je to po 25 letech furt jako hrozny. Jo, i když je to 25 let po tym. Ale já jsem byla propuštěná v 99. roku, ale ve mně je pořád. Ve mně zůstalo to vězení.*“ A dodává: „*...furt mě to štve, ty čtyři roky, sou čtyři roky celýho života.*“

5.2.2 TA ODSOUZENÁ

Název „*Ta odsouzená*“ nese kategorie z důvodu vnímání vlastní osoby particípatek. Ženy se v rozhovorech samy označují jako ty, které jsou označené, poznamenané či kriminálnice, jež byly ve vězení. Z toho důvodu dle nich pak ani blízké osoby nemohly pochopit některé věci, které ve vězení zažily, nebo nedokáží ani pochopit změny, kterými si v rámci vězení prošly jejich osobnosti. Určité označení participantka P2 zsvnívala už v rámci samotného odsouzení a poznamenala: „*No odsoudili mě. A to už ste poznamenaná.*“

Vnitřně už nesou určitou nálepkou osoby, která byla odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody a kterou může zcela pochopit pouze člověk, který byl v podobné situaci, jako ona. Přímou to popisuje participantka P4, která říká: „*Pro mě je to pořád jako by... že jsem ta odsouzená. Nikdy nedokážu říct, že já jsem ta propuštěná bez podmínky. V září mi skončí podmínka a myslíš si, že budu jiná? Nebudu. Pořád stejný prostě. Pořád už budu pořád ta, která seděla a pro sebe samotnou jsem kriminálník no. Jakoby, nebo špatná prostě.*“ Participantka P1 dodává vlastní zkušenost, kdy se setkala z nepochopením blízkých osob v reakci na její uvěznění a dodává: „*Já su poznačená. Ale voni to nechápou, protože to nezkusili. Ale takový člověk, který tam byl a se s ním bavil, tak mě pochopí. Ale jako v rodině už úplně ne.*“ S podobnou formulací přišla i participantka P4, jež vyprávěla o knížce z vězeňského prostředí, a přímo to komentovala slovy: „*Ale kdo to nezažil, tak to úplně nepochopí. Ty se u ní asi smát nebudeš, protože ty jsi neseseděla, ale tím, že jsem já seděla v té době, když jsem si to četla, tak já jsem se chlákala.*“

Další věc, kterou ženy popisují v souvislosti s označením, je pocit, že se musí neustále hlídat a jsou pod kontrolou nejen okolí, ale i svou vlastní. Participantka P1 situaci popisuje následovně: „*Protože to mi už končí. Tak su ráda, protože já nemám ráda podmínky. Ne skrz to, že bych něco udělala, ale furt máte v sobě takovej ten špatnej pocit,*

že jste hlídaná a máte strach, abyste do něčeho nespadla.“ A participantka P3 to komentuje podobným způsobem: „Člověk se musí chovat desetkrát líp než jakýkoliv jiný člověk. Protože stačí jedna chyba a už zase je to špatně. I tak se na vás dívají jako přes prsty někteří.“

5.2.3 CELOŽIVOTNÍ TREST A VINA

Dalším aspektem, se kterým se ženy musí v průběhu let vyrovnávat, jsou také všudypřítomné pocity doživotního trestu, viny. Participantka P4 popisuje celou záležitost s odsouzením a vězením jako velice náročnou, avšak bere to jako osobní trest za to, co udělala a říká: „Nevím no, je to takový jako náročný. Neříkám, že to byla slast. Jako muselas to vydržet. To ti nikdo neodpáře prostě jo. A hlavně to je ten trest za to, že jsem byla blbá. Tak prostě to je můj trest rozumíš. Takže to si prostě musíš vyžrat žejo.“ A dodává: „Masakr. Utrpení. Jako je to utrpení. Však to má být utrpení. Má to být trest. Má to být ten trest.“ Následně ještě říká: „Ten návrat je, já nevím... Já si myslím, že pro člověka, kterej má nějakou sociální inteligenci a nějakou soudnost, tak si myslím, že je to doživotní trest. No já nevím no. Třeba pro mě to je až do konce života.“ Jako doživotní trest to vnímá i participantka P4, která říká, že: „Jsme si to zavinily, tak teď si to musíme odsedět no.“

Tématem doživotní viny a snahy jsou chybu odčinit, se zabývala participantka P3, která říká: „... to zase jsem potřebovala takhle spadnout na čumáček, že jsem se z těch vysokých postů, z těch ekonomických ředitelů jsem spadla postě na ty uklízečky. To mi nevadí, jo.“ A dodává: „Já mám pořád pocit, že jim to musím nějak splatit. Natož já to asi nedokážu. A to zase nemyslím finančně. Jako jasně, že každý rodič chce mít to svoje dítě perfektní, úspěšné a hodné... Jako dobře vdané a prostě to. Já jsem udělala přesný opak ve všem. Ale to byla i moje chyba. Jakože o kariéře to fakt nebylo v té době.“ Svě o tom ví také participantka P6, která říká: „Takovou tu vlastní vinu, to si asi neodsedíš nikdy. To už v tobě prostě je. Pokud máš nějakou soudnost a ... Já nevím, jakoby dokážeš být kritická sama k sobě... Upřímná a seš jako já, která si to nedokáže odpustit. Což teda jsem ještě nezvládla jako... Dokázala jsem odpustit svému bývalému manželovi. To už jsem zvládla. Ale sama sobě odpustit nedokážu.“

5.2.4 DILEMA

V rámci věcí, které ženy po propuštění řeší, jsou i dilematické situace, které nastávají při sociálních interakcích v rámci zaměstnání, nových kolegů či vytvářením vazeb s novými lidmi. Největší dilema, se kterým se ženy po propuštění z vězení setkávají je otázka, zda mají svou minulost potencionálnímu zaměstnavateli říkat, pokud nevyžaduje výpis z trestního rejstříku. Bohaté zkušenosti s tím měla participantka P6, která se tímto dilematem zabývala velice dlouho. A říká: „... *to jsem taky probírala s lidma, jestli to zrovna říct nebo neříct a oni mi potom řekli, že ne. A oni vám pak řeknou, že chtějí ještě výpis z trestního rejstříku. A v ten moment víte, že jako ne. Ale zase jim to neřeknete. Zavoláte, že se omlouváte, ale že jsem si třeba našla něco jiného nebo nenastoupím, nebo něco jiného. Je to fakt blbé, hrozně blbé. Není to nic příjemného.*“ Když tuto otázku řešila s blízkými ve svém okolí, ani oni sami jí nedokázali na dilematickou otázku dát jednoznačnou odpověď. „*A řeknu vám, že i lidi, kterých jsem si jako vážila a které jsem požádala o radu, tak měli hrozně protichůdné názory. Bylo to přesně půl na půl. Někdo mně řekl, že to mám říkat. Přiznat se. A někdo mi řekl, že to nemusím o sobě roztrubovat a říkat to. Tak já jsem se pak osobně přikláníla spíš k tomu to neříkat.*“ Participantka pak dále uváděla i strach z toho, že pokud by to svým zaměstnavatelům neřekla, stejně by se to brzy dozvěděli z výměru exekutora, který by zaměstnavatel obdržel a říká: „*A každého telefonátu se bojíte a každého mailu. Obzvlášť v té zkušební době. Tam totiž na jednu stranu si říkáte, že kdybych se přiznala, tak mě nevezmou, protože zase pracuju, ta s penězma, s majetkem, se zbožím. Se vším. Když bych se přiznala, tak mě vyhodí hned jo. Tak to jsou strašné dilemata.*“

Dilematickou otázkou v rámci vztahů se zabývala participantka P4, která říká: „*Já se pořád chystám, že to té svojí kolegyni řeknu. Protože já jsem se s tou mistrovou strašně skamarádila a ona zná i tu moji mamku a tak. Jakože se znají z práce... Takže... Ona mě pozvala, že k ní máme přijít na kafe a to žejo... Na grilovačku žejo. Tak jsem říkala, že si dáme spolu po pivku a já jí to řeknu, že jsem seděla... Je to takový... Štve mě to, že jí lžu... Že jsem jí to neřekla. Já jí nelžu. Já jsem jí to prostě neřekla. Máme se hodně rádi a to... Fakt je to pro mě hodně dobrá přítelkyně. Říkáme si kromě toho, si říkáme všechno vobě. Ale ona neví, že jsem seděla tři roky v kriminále.*“ Nejradši by na svoji minulost zapoměla, ale i kdyby chtěla, připomínají jí to její jizvy. „*Takže ten návrat, když třeba pracuješ v práci a oni vidí ty jizvy... Hned se ptají, co jsem dělala... Tak jim říkám, že jsem se řízla. A hned to schovávám. Nechce se mi to nikomu vysvětlovat, rozumíš.*“

5.2.5 MÍT SVŮJ KLID

Potřeba mít svůj klid vyvstala v reakci na životní podmínky, ve kterých se musely každý den ženy ve vězení nacházet. Participantka P4 říká, že: „*Já, když su tady sama, nikoho nechci. Kolikrát mi říkal, že jestli si tam nechci někoho z holek zavolat. Já su ale radši v klidu tady sama. Já nikoho nepotřebuju. Tady si udělám pořádek a ani ty holky.*“

Další participantka P4 má na tuto potřebu podobný názor a říká: „*Já jsem nechtěla po kriminále žádnéj vztah, víš co jako... Vylezeš z kriminálu, nechceš nic. Chceš být prostě sama, v pohodě, chodit do práce a prostě v klidu.*“ Dodává ještě, že po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody pro ni bylo důležité ticho a soukromí, kterého bylo ve vězení nedostatek. Popisuje to slovy: „*Jinak si vážíš ticha, jinak si vážíš soukromí... Protože v tom kriminále je nejvzácnější ticho a soukromí. To je nejvzácnější věc, kterou máš.*“

Kategorie s názvem „Psychické důsledky“ pojednávala zejména o tom, s čím vším se musely ženy po psychické stránce po propuštění vyrovnat. Kapitola s názvem Psychické důsledky obsahovala podkategorie s názvem Změna, Ta odsouzená, Celoživotní trest a vina, Dilema, A mít svůj klid.

Participantky zde vnímají největší obtíže s vyrovnáváním se, že je život ve vězení určitým způsobem změnil a že již nikdy nebudou těmi ženami, kterými byly před nástupem do vězení. Dále se potýkají s tím, že i přes to, že je rodina a přátelé přijali, mají v sobě pocit určité nálepky či označení, které jim pobyt ve vězení přinesl. Další participantky se v rámci vyrovnávání se s minulostí přiznaly k tomu, že navštěvují nebo navštěvovaly odbornou psychologickou, někdy i psychiatrickou pomoc.

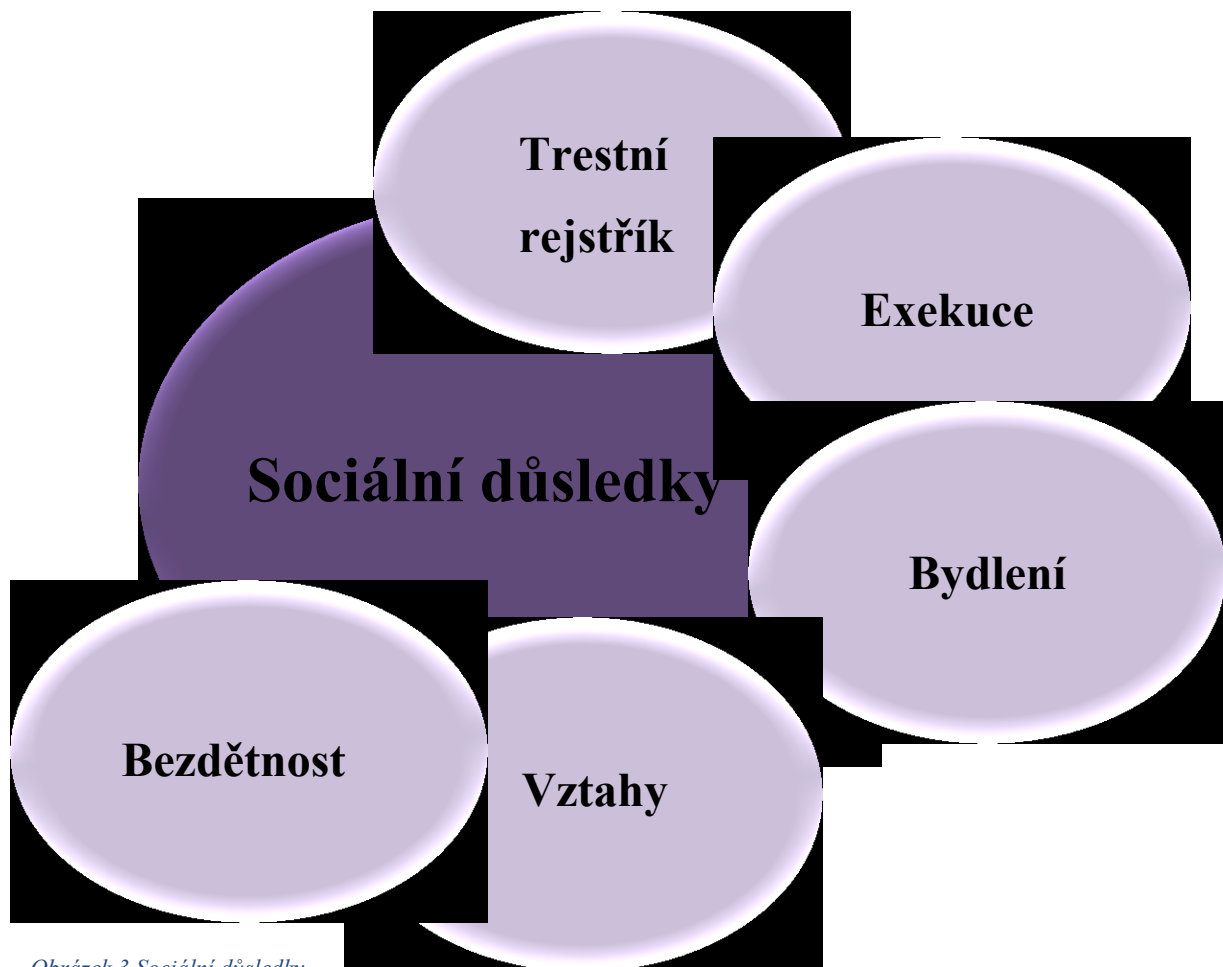
V důsledku toho by bylo dobré se zaměřit na problematiku odsouzených žen a toto téma destigmatizovat za pomoci různých peer programů, které již fungují, v souvislosti s osvětou v rámci užívání drog či sexuálního života apod. Další kroky by mohly vést k tomu, aby se postupně zvyšovala i sebedůvěra a hodnota žen již od brzkého věku, protože z rozhovorů vyšlo, že většina žen byla odsouzená kvůli tomu, že věřily nesprávným lidem. Obvykle šlo o muže, který je psychicky či fyzicky týral nebo je stáhl do špatného prostředí, nebo o kamarádku, z neoptimálního prostředí.

5.3 SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY

Daná kategorie pojednává o těžkostech po návratu z výkonu trestu, se kterými bylo potřeba, aby se ženy po návratu z VTOS vyrovnaly. Participantka P6 popisuje celou situaci následujícími slovy: „Ale to, co se dělo po tom, když mě pustili, bylo daleko horší než to, co se dělo tam. Protože tam je člověk svým způsobem chráněnej. Tam to o vás všichni ví, jaká jste že, a nemusíte nikomu nic vysvětlovat.“

V následujících podkategoriích ženy popisují těžkosti zejména v rámci záznamu v rejstříku trestu, které jim z jejich pohledu znemožňovalo hledání práce. Dále pak řešily obecně majetkové poměry, kdy mnohdy musí splácet exekuce, hledají bydlení apod. Participantka dále dodává: „Ale zase ony ty roky běží a ten člověk potřebuje z něčeho žít, že. Potřebuje bydlet, potřebuje prostě jíst, že, a to. A pokud chcete pracovat a jako nikdo vás nechce, tak je to strašně zdrcující. Je to příšerné. Fakt bych to nepřála nikomu.“

Dalším tématem, se kterým se participantky po návratu vyrovnávají, jsou vztahy a bezdětnost.

Obrázek 3 Sociální důsledky

5.3.1 TRESTNÍ REJSTRÍK

Záznam v trestním rejstříku a ztíženou možnost najít si práci řešily všechny participantky. Participantka P6 říká, že jí dali práci na smlouvu za tu dobu co je na svobodě pouze dvakrát a říká, že: *„Za těch šest, v podstatě pět a půl roku, tak se mi jenom ve dvou případech stalo, že po mně nechtěli výpis z rejstříku. A to je podle mě spíš buď zázrak, anebo nedokonalost systému v té firmě, jo.“* A ještě dodává, že: *„Neříkám, kdybych nechtěla, nebo se mi nechtělo pracovat, tak bych se někde potulovala, povalovala a hotovo. Brala bych sociální dávky a hotovo. Ale to jsem já nechtěla. A tu práci prostě neseženete. To bylo milióny a milióny věcí, které já jsem zkoušela. A vždycky to skončilo na tom rejstříku.“*

Další participantka P4 má podobné zkušenosti a říká: *„No byl to problém, vždycky chtěli ten rejstřík. Mám ho schovaný a nemám ani odvahu to vytáhnout...“* Participantka P2 popisuje své obtíže při hledání práce i z manželovy strany, který byl v té době OSVČ a popisuje dobu, kdy i přes to, že měla nabídky z Úřadu práce, tak ji nikdo nechtěl zaměstnat a zmiňuje: *„Já jsem byla na Úřadu práce. Jsem se registrovala a vůbec. V žádném případě. Manžel měl štěstí, že byl podnikatel jo, že měl tu svoji firmu, jo. Takže tam to bylo jedno, jestli byl trestanej jako. Ale kdyby si měl hledat práci jo. Tak to by nezakopl vůbec o práci. Tak jak já, jo. Ona třeba ta paní na tom Úřadě práce třeba řekla, že tam má nějaké nabídky, že si to mám projít. Tak sem tam přišla a první, co bylo, jestli mám čistej trestní rejstřík. Říkám, že nemám, a oni na to, že se nemám zlobit, ale že mě nevezmou. I uklízečku, po mně chtěli trestní rejstřík.“*

Ženy, které po propuštění sehnaly práci, měly štěstí, že je zaměstnal blízký přítel či známý, který o jejich situaci věděl a zaručil se za ně. Takovou zkušenost popisuje i participantka P4, která říká, že: *„...bez dobrých referencí vás nikdo nezaměstná. Jak už jsem říkala, pokud vás nezaměstná váš kamarád nebo někdo, tak tu práci vůbec neseženete.“*

Participantky, které ze začátku takové štěstí neměly, hovoří i o práci na černo a o tom, za jakých podmínek pracovaly, aby zůstaly samostatné. Opět ale dodávají, že bez pomoci rodiny a přátel by to bylo zcela nemožné. Participantka P3 mluví o své zkušenosti s prací na černo jako o nutném zlu, které musela podstoupit, aby mohla začít nanovo. *„Všude, kde jsem byla, tak jsem byla ráda. Snad kromě té pekárny, protože tam to bylo hrozné... Tam se strašně pilo a nedodržovalo se tam absolutně nic, jo. Fetovalo se tam. To bylo jako hrozné. Já byla jako na expedici a oni, když se tam někde opili, tak prostě*

nepekli a já jsem čekala do rána jak blbec, abych mohla vyexpedovat to, co mně jako ráčili potom někdy napéct. A bylo to jako o tom, že mám být ráda, že mě tam zaměstnávají a že mám být potichu.“ Největší obtíže viděla právě v podmínkách, které ji zaměstnavatelé kladly, a v tom, že neměla rovné příležitosti jako ostatní. Svou zkušenost dále popisuje následujícími slovy: „Ano, v podstatě celých těch pět let jsem dělala na černo. Jako a to zase znamenalo... Oni to o mně věděli, nedali mi ani minimální mzdu, jo. Je to prostě vydírání. Jo, jako to padáte zas úplně jinam.“ O podmínkách, které v podobných pracích vládnu, mluví jako o nelidských a mluví o zkušenosti, kterou měla její kamarádka. „... třeba někde v nějakém občerstvení, třeba v hladovém okně ta jedna, nebo prádelna na druhá. Za 250 hodin měsíčně a za 50 korun na hodinu třeba, když to dobře jde. S tím, že se svede každá první věc, která se tam stane, jo. Že tam chybí peníze, že se tam něco stane...“

Dále participantky hovoří v souvislosti s rejstříkem trestů o tom, že pokud jejich zaměstnavatel zjistil, že mají záznam a ony mu to před tím zatajily, tak je okamžitě vyhodil, ani jim nedal druhou šanci i přes to, že se jim na pohovoru dotyčná osoba líbila. Tuto zkušenost zmínila participantka P3 a popisuje situaci svých kamarádek slovy: „A co se tak stýkáme se svými kamarádkama, tak třeba jedna. Ona je v Praze a tak ta uměla dobře anglicky, italsky a měla maturitu a všechno a taky přišla na pohovor do nějaké takové firmy. Jako recepční tam měla pracovat a taky jo. V podstatě si po tom pohovoru hned plácli, že a to. A ona taky, seděla a říkali jí ty požadavky, co má přinést a teď rejstřík že. A ona si říkala, že to zkusí, tak se jim přiznala, a oni ji okamžitě vyhodili, jo.“ Další její kamarádka pracovala v jedné z neziskových organizací už tři roky, když vedení přišlo na to, že má záznam v rejstříku trestu, ihned dostala výpověď. „...ona tam dělala jakoby nějakou účetní. Ona se tam starala o ty lidi, co oni zaměstnávali, aby měl každý práci nějakou a to. Tak je organizovala, kam mají chodit a tak. Celou dobu s ní byli spokojení, až pak někdo to na ni zjistil. Ona tam pracovala tři roky úplně v pohodě. Někdo to na ní zjistil a řekl to té její šéfové. A ta ji okamžitě vyhodila.“

Na problematickou situaci narážely ženy nejčastěji ve spojitosti s nedůvěrou, kterou jim zaměstnavatelé nechtěli poskytnout, protože měli strach, co jim zaměstnávání člověka se záznamem v rejstříku trestů přinese. Participantka P3 říká svou zkušenost s odmítnutím a následným vysvětlením, který jí jeden z potencionálních zaměstnavatelů podal a říká, že: „... že by museli najmout ještě ke mně nějakého člověka, který by mě hlídal. A to je přesně ono. Jasně. Já se jim na jednu stranu nedivím, jako že mi tu důvěru nedají.“ A dodává: „Chybí tady někdo, kdo by prostě založil nějakou továrnu a

zaměstnával by tady tyhle lidi. Jako jasně, že by ti lidi museli projít nějakým tím výběrem.“

5.3.2 EXEKUCE

„ Musíš mít jakoby tu garanci té práce a garanci ubytování. Garanci ubytování jsem měla u maminky a garanci práce jsem měla od toho kamaráda.“

Dalším důsledkem odsouzení a následného setrvání ve VTOS bylo finanční zajištění a s tím související exekuce. Po návratu většina žen řešila existenční problémy, které vznikly jako důsledek spáchání trestné činnosti. Téma exekucí úzce souviselo s podkategorií s názvem Rejstřík trestu a nedostatkem příležitostí, jak si na vzniklé exekuce vydělat, a možnost je pomalu splácet. O tom, jak je náročné si se záznamem v rejstříku trestů najít stabilní práci, byla věnována předchozí podkategorie. Pokud člověk nemá práci, nemůže uspokojovat své primární potřeby, začne se v něm hromadit nejen frustrace z neuspokojování potřeb, ale i dluhy a exekuce.

Participantka P5 popisuje, že: *„Když nemáte vůbec žádné peníze, tak nijak nezačnete, že. Neseženete bydlení, neseženete vůbec nic.“* Nedostatek příležitostí si vydělat a omezená možnost tak splácet dluhy vidí participantka P6 již ve vězení a říká: *„Jako ono to začíná v podstatě už v tom vězení. Protože tam jako i když pracujete, tak nevyděláte. Tam pracujete za 10 korun na hodinu, že. A z toho ještě splácíte ten pobyt tam, dluhy jo. Všechno. Když vám zbudou třeba čtyři stovky měsíčně, tak to jde.“* A aby dokázaly své dluhy platit a měly ještě pokryté základní potřeby jako je střecha nad hlavou, potraviny apod., uchylují se ženy velice často k pracím na černo. Participantka P4 dodává: *„Největší problém je si myslím si ten, že ony potřebují tu práci a nějaké peníze. Ani ne tu práci, ale ty peníze. Takže nakonec spadnete do toho, že jdete nějak na černo. To je jako 90 % z nich je na černo. Za neskutečných podmínek.“*

O tlaku, který je na participantky vyvíjen skrze splácení dluhů, ví své všechny participantky. Participantka P6 zmiňuje: *„Do toho vás všichni tlačí, abyste splácela ty škody.“* Svě zkušenosti s tlakem ohledně splácení dluhů zmiňuje i participantka P3. A říká, že: *„... první otázka, na kterou se mě paní na probační službě ptala byla, jestli splácím. Já jsem jí říkala, že nemám skoro ani na cestu tam, a ona mi vždycky říkala, že musím splácet, ale já jsem neměla z čeho. Klidně bych i splácela, měla i dvě práce najednou. Mně to bylo jedno, ale já jsem neměla tu práci, já neměla z čeho splácet.“* O bydlení kvůli nezaplaceným dluhům málem přišla i participantka P2, které pomohl bratr,

jenž jí půjčil peníze, aby mohla alespoň část dluhů splatit a měla tak kde bydlet. „...měla jsem tam dluh. Nějak, co já vím, přes padesát tisíc. No a dokonce to už bylo jako soudně nařízeno, aby ten byt odebrali, jo.“

5.3.3 BYDLENÍ

Potřeba mít se po návratu kam vrátit a mít střechu nad hlavou byla důležitá pro všechny participantky, Obvykle jim s bydlením pomáhala rodina či blízký okruh přátel. Většinou také musely mít garanci bydlení, pokud byly propuštěné na podmínku. Přesto, že garanci bydlení měly od rodin zajištěné, v některých případech se stalo, že když přišly z výkonu trestů domů, nestačily se divit.

Participantka P2 o návratu zpět domů říká: „No, já jsem se vrátila a byt, co jsme před tím měli, byl zdemolovaný. Byl zdemolovaný. Tam bezdomovci jo, nábytek. Tam nezůstalo, kousek nábytku tam nezůstal.“ Podobnou zkušenost měla i participantka P1, která zároveň dodává, že je pro ni důležité, aby doma byl pořádek a řád a aby bylo doma útulno, což nebylo po návratu splněno, a dosud nemůže manželovi odpustit, že domov nepohlídal. O zkušenosti pak mluví: „Jsem ráda, že sem si to tu okázala zpět vybavit. Měla jsem to furt pěkný. Tak to su strašně ráda, že sem to dokázala dát zpět. Protože si na to potrpím. Já chci všechno na svoje místo. Normálně svoju domácnost chcu mít. A proto říkám, už bych to nechtěla ztratit.“

Návrat zpět popisuje je i participantka P6, která říká, že po návratu bydlela se svým druhem. „To bydlení...Já jsem měla vlastně toho druhu, takže my jsme to sdíleli vlastně spolu.“ Po smrti druhu však musela jít na ubytovnu, protože stále splácí dluhy a klasický podnájem si nemůže dovolit. O své situaci říká: „Teď jsem v podnájmu. Asi se tomu úplně nedá říkat byt. Je to jenom jeden pokoj. Do budoucna bych ještě chtěla to samostatné bydlení jako najít. Hledám, hledám. Ale je to hrozně drahé všechno. Na to abych měla svůj byt, ještě nemám... Ubytovna je ubytovna, ale chci přijít a mít někde svůj balkónek.“

5.3.4 VZTAHY

Co se týče vztahů, tak většina participantek zmiňovala, že se jejich vztahy za tu dobu změnily. Buď se úplně rozpadly, nebo naopak utužily. Utužily se zejména vztahy s vlastní rodinou a zejména s rodiči, kteří ženy přijali zpět do svých domácností a pomohli

jim v začátcích po návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Vztahy, které se rozpadly nebo se změnily, byly zejména partnerské či přátelské.

Svou zkušenost o tom, že se partnerský vztah po návratu změnil a ochabl, zmiňuje i participantka P1, která nemůže svému manželovi odpustit situaci, kdy se v době její nepřítomnosti nepostaral o domácnost, o kterou slíbil, že se postará. Říká: „*Já nevím, jak von to dokázal, ale už ten vztah není takovej, jak byl. Protože já přemýšlím, proč to udělal. On věděl, kde su, měl to pohlídat. A takový...*“

5.3.5 BEZDĚTNOST

Velké téma bylo pro participantky téma dětí a nemožnost mít vlastní a to zejména z toho důvodu, že v nejproduktivnějším věku byly odsouzené a musely nastoupit do výkonu trestu odnětí svobody. Tři ze šesti participantek měly své vlastní děti, ale pouze dvě z nich s nimi byly v rodinném kontaktu. Zbylé ženy neměly příležitost stát se matkami. Zejména také z důvodu, že žily v partnerském životě s mužem, se kterým děti mít nechtěly, protože je fyzicky a psychicky týral. Následně nastoupily do výkonu trestu a po návratu řešily témata související s hledáním práce, bydlení a pravidelných splátek. Děti a rodinný život tak nebyl prioritou.

Participantka P4 podává na věc svůj pohled a říká: „*Když jsem se udala v roce 2009, tak mně bylo ani ne třicet. Takže na třicátiny jsem šla do kriminálu... A s ním jsem děti nechtěla, s tím manželem, kvůli kterému jsem si to odseděla. Když našel antikoncepční pilulky v ponožkách, tak jsem dostala takovýho mlata a zůstala jsem zavázaná v kozelci na balkóně dva dny... Takže já jsem s ním prostě děti nechtěla. No a teď už je asi pozdě. Nebo já nevím, jestli na to mám ještě vůbec nárok. Je mi 38. Nevím no.*“ Participantka P3, která také žila s násilníkem, o své situaci říká, že: „*No prostě jsem měla opravdu radši ten chlast. A ještě další věc. My jak jsme neměli ty děti, tak jsem si pořídila ty psy. A já jsem byla hrozně orientovaná na toho psa jo.*“

O svou zkušenost s nemožností mít dítě se podělila i participantka P6, jež sice těhotenství zažila, ale říká: „*Já jsem rozvedená. A s tím manželem se mi první miminko narodilo, ale ještě na porodním sále zemřelo. No a druhé se nestihlo ani narodit a umřelo ve mně. No takž jsem bez dětí. Pak se stala ta věc a pak už bylo bohužel na děti pozdě. A teď už to prostě nejde.*“

Třetí kategorie s názvem Sociální důsledky pojednává o tématech z běžného života, se kterými se ženy po návratu z VTOS setkávají. Zejména se jedná o důsledky, které souvisí s prací a omezenými výhledy na získání stabilního zaměstnání, záznamu v rejstříku trestů a vzniklých dluhů, které vymáhají exekutoři. Tyto dluhy ženy nejsou schopny splácet bez stabilního příjmu. Pokud se participantce podařilo uchytit na trhu práce, lze hovořit o štěstí či dobrých známých, kteří ji dali důvěru a poskytli pomocnou ruku. S tím se pojí i další majetkové poměry a otázka bydlení. Protože člověk, který nemůže sehnat práci a nemá kde bydlet, nemá ani prostředky na uspokojení základních potřeb jako je jídlo a pití. Zde se situace může dostat do tzv. začarovaného kruhu a riziko recidivy a opětovného uvěznění stoupá.

Následné dvě podkategorie se věnovaly převážně vztahům a s tím souvisejícímu tématu bezdětnosti, kdy ženy přišly o možnost mateřství v důsledku nástupu do výkonu trestu a kvůli špatným vztahům se svými minulými partnery.

5.4 ZVLÁDACÍ STRATEGIE

Aby se participantkám život mimo vězení podařil, vyžadovalo to a stále ještě vyžaduje mnoho síly, odhodlání a podpory blízkých v rámci rodiny a okolí, ve kterém ženy žijí. Následující podkategorie reflektují zvládací strategie, které ženy v rámci rozhovorů zmiňovaly. Zejména se jednalo o touhu uzavřít svou minulost a začít znovu žít. Primárně šlo o vlastní vnitřní motivace situaci po návratu zvládnout a znovu se začlenit do běžného života. K tomu, aby se jim to podařilo, ale bylo potřeba, aby v sobě primárně uzavřely minulost. Většina z nich mluvila i o zpřetrhání kontaktů z vězení. Dané téma zmiňovaly ženy z toho důvodu, že se jim neustále vracely vzpomínky na minulost a bránily jim znovu začít žít. Další motivací, která je vedla vpřed, byla touha být užitečný a svým blízkým oplatit pomoc, kterou jim dali, když to ony nejvíce potřebovaly. Jako poslední, ale neméně důležitou složkou pro ně byla sociální opora v rámci rodiny, blízkých přátel a sociálních skupin. To participantky považovaly za nejdůležitější. Chtěly po návratu z VTOS mít možnost se kam vrátit, bez toho aniž by je okolí odsuzovalo, či jim odmítlo podat pomocnou ruku v nových začátcích.

Obrázek 10 Zvládací strategie

5.4.1 UZAVŘÍT MINULOST

Uzavřít minulost byla pro ženy zásadní věc, která se jim doposud zcela nedaří. Jak již bylo zmíněno v kategorii psychické důsledky, se kterými se ženy po návratu z VTOS vyrovnávají, není zapomínání na minulost tou nejlehčí strategií. Přesto je pro participantky velice důležitá. Ať už to jsou přerušené kontakty se ženami, se kterými byly ve vězení či snaha o úplné vytěsnění vzpomínek.

Participantka P2 mluví o snaze svou minulost ukončit a celou věc komentuje slovy: „... *Já už se k tomu zkrátka nechcu vracet. Říkám, já jsem si užila dost, ty čtyři roky pláču a stresu a všechno možný. Říkám, já na to kašlu. Stejně co, co s tím nadělám.*“ Podobně to vidí i participantka P6, jež říká: „*No a prostě musíme jít dál. Uzavřít to.*“

O přerušení kontaktů s ženami, se kterými se ve vězení spřátelila, mluví participantka P6 takto: „*Nedělá mi to prostě dobře. Neudržovat ty kontakty, aby se ty vzpomínky prostě nevracely. Nechci se s nima ani vidět. Radši ne. Prostě se od toho všeho odstříhnout... Je lepší to přetřhnout úplně.*“ Svě kontakty přerušila i participantka P1, která popisuje: „*Já nechcu. Vůbec nechcu. Mě to, prostě já jsem tam ty ženský nikdy neznala a proč bych je měla znat teď. To, že jsem tam byla povinná, abych tam byla. Ale jinak já je nepotřebuju. K čemu. Já je nepotřebuju a ani o nich nechcu nic vědět.*“ Podobné zkušenosti má i další participantka P4 a říká: „...*my jsme si dřív aji psali třeba. Ale pak jsme to ukončily. Je to lepší to ukončit úplně. I doma, co mi zbylo nebo co mi poslaly, tak to jsem všechno vyhodila a úplně to ukončila. Protože to hodně připomíná. Prostě začít úplně od nuly.*“

I přes obtíže na minulost zapomenout a snahy vytlačit traumatické vzpomínky, se po pár letech ženám stávalo, že si některé věci nedokázaly vybavit či nedokázaly přesně odpovědět na otázku typu, jak dlouho už jsou na svobodě apod. Participantka P4 z takové otázky byla překvapena a v končeném důsledku byla i ráda, když si nedokázala na věci přesně vzpomenout a komentovala to slovy: „*Ted'ka nevím, počkej... Ted'ka jsi mě docela dostala, že si to nepamatuju, ale to je docela hezký. To je pěkný. Počkej, mně teď končí podmínka v září letos. To je čtyři a půl roku, takže no, 2016. Ty vado, to už je tak dlouho?*“ A dodává: „*Tak nějak to bylo. Ale už si to nepamatuju. To je dobře, že si to nepamatuju, že?*“ Podobné zkušenosti má i participantka P6 a říká: „*Takže jsem tam byla skoro, vlastně... Já už i nemůžu ani vzpomenout.*“

5.4.2 CHTÍT BOJOVAT A ZNOVU ŽÍT

V reakci na potřebu uzavřít svou minulost vyvstala i touha chtít něco změnit a začít žít nový život, která ženy hnala po návratu z VTOS k tomu, aby na sobě pracovaly a snažily se o úspěšný návrat. Svě o tom ví i participantka P6, která i přes to, že ztratila všechny své blízké, se nevzdává naděje a snaží se jít za svými sny. A říká, že: „*Já do toho vlastně ještě nemám rodiče, nemám nikoho. I druh mi umřel, takže člověk musí bojovat sám. Musí chtít.*“ A dodává, že: „*Prostě se začít starat a řešit. Všechno. Nikdo jinej to za vás neudělá. Nečekat na nic. Nečekat až časem...*“

Participantka P3 k tomu dodává, že: „*Spíš člověk musí chtít sám a najít si ten koníček... Jako přátele taky, ale prostě ta touha chtít žít. Musí chtít bojovat. Nesmí jít níž nebo nesmí se dát na nějaký kouření nebo alkohol, nebo se nesmí chytnout nějaké party. Musí prostě. Nesmí dolů. Musí zůstat, jak byl.*“

Další participantka k tomu dodává, že když člověk chce, tak to jde. Jenom musí chtít se starat a řešit své věci včas. Zároveň musí vědět, co ho v případě špatných dnů dokáže posunout vpřed. Mluví o tom participantka P6, jež říká: „*Prostě musíte chtít. O ničem jiném to není. A vybudovat si blízky okruh přátel, ale zase musíte poznat, kdo za to stojí a kdo ne.*“ A dodává, že: „*Někdy jsou prostě chvílky, co vás nic nebaví a máte takové zvláštní myšky a tak. Vzpomínky na vás přijdou a všechno. Ale člověk si musí dát zase nějaký ten úkol...*“

Motivací pro participantku P2, proč chce bojovat, a snažit se začlenit a zabránit tak opakované recidivě, je její vnuk, kterého má ve své péči a o kterého se stará. A zmiňuje: „*A teď se starám o tady toho kluka mojeho. On je se mnou, co se narodil, jo. Protože ona dcera je taková zajímavá.*“ Pro jinou participantku je motivací její kočka, kterou si nově pořídila a komentuje to slovy: „*Tak jsem si pořídila tu kočičku. Mám kočičku a dala jsem jí jméno Obláček. To vždy když přijdu domů, tak se semnou mazlí... Je to takové zpestření, když nikdo jiný není doma, nejsem tam aspoň sama.*“ A ještě dodává, že: „*Dělat si prostě radost. Koupila jsem si teď nový dotykový mobil. To je teď moderní, tak na to člověk čučí. Teď jsem si i koupila televizi. Prostě se snažím dělat si radost. Když na něco mám chuť, tak si jdu koupit. To jsem před tím nedělala.*“

Participantka P1 vysvětluje, proč je důležité chtít bojovat za život mimo mříže vězení a mít určitou vnitřní motivaci a shrnuje to slovy: „*Důležitý je bojovat. Já kdybych se tam vrátila, tak to nezvládnou. Mně by to všechno připomnělo...*“

5.4.3 TOUHA BÝT UŽITEČNÝ

Touhu žen být užitečné zřejmě probudilo vězeňské prostředí, kde ženy neměly pocit, že jsou plně vytiženy a nějakým způsobem užitečné společnosti. Z důvodu, aby utekly negativním myšlenkám a vzpomínkám, snažily se co nejvíce i po návratu z vězení zaměstnat, ale zároveň chtěly, aby jejich činnost měla nějaký smysl.

Své o tom ví i participantka P3, která zmiňuje: „... *pocit být hrozně užitečná. Já jsem hlavně chtěla něco dělat. Já jsem si připadala strašně zbytečná.*“ A říká, že ji velice pomohl otec z jedné místní fary, který jí ten pocit užitečnosti a možnost něco dělat dal. Popisuje to slovy: „...*on přesně vystihl, co potřebuju. On mě začal brávat na ty své farnosti a já jsem tam třeba uklízela tu faru, nebo jsem něco s děckama dělala.... A to mě tehdy zachránilo. Já jsem tehdy za to nic jako neměla, ale jenom ten pocit, že jsem prostě něčím užitečná mně strašně pomohl.*“ Podobně o své situaci smýšlí i participantka P6, jež to popisuje slovy: „*Člověk si musí vždycky něco najít. Opravdu. Kdybych přestala něco dělat, něco rozumného, tak bych tu už nebyla.*“

Pocit, že svým blízkým „něco“ dluží, měly skoro všechny participantky. Velký vděk za to, že jí rodina pomohla a touhu, že by to chtěla nějakým způsobem splatit, měla i participantka P3 a zmiňuje: „... *já jsem totiž měla pocit, že hodně lidí pomohlo mně a i v tom vězení a tak, a že bych zase měla pomáhat já ostatním a tak. Já jsem chtěla prostě hrozně pomáhat...*“

5.4.4 SOCIÁLNÍ OPORA

Největší pomoc, bez které by byl návrat zpět do společnosti náročnější, viděly ženy v sociální opoře v rámci jejich blízkých osob. Ať už se jednalo o rodiny, blízké přátelé a známé nebo sociální prostředí, ve kterém se pohybovaly. Tito lidé jim dali důvěru, přijali je mezi sebe a velice často jim vypomáhali i materiálně v rámci různých finančních podpor.

Participantka to komentuje slovy: „*Já jsem měla štěstí ještě aspoň v těch rodičích a nejen v nich, ale i v té rodině jako takové. V sestře a v té její celé rodině. Takže to bylo jako fajn. Teta mi hodně pomohla, sestřenice mi hodně pomohla, takže to bylo fajn. Jiný to třeba nemají tak.*“, a zprostředkovává také zkušenosti své kamarádky, o které říká: „...*ona ještě měla výhodu v tom, že rodiče za ni zaplatili exekuce jo. Takže ona jako když vyšla, tak nebyla... Ona jako to těm rodičům splácí. Ale ona se jakoby v té práci chytla*

perfektně. Hned si dovolila si i byt a hned platila devět tisíc měsíčně na byt. A pracuje, jezdí za těma rodičema.“

Další participantka P1 říká, že jí po návratu velmi pomohl její bratr, a to zejména po finanční stránce, komentuje to slovy: „*No, mně hodně pomohl bratr. Hodně mně pomohl bratr. Moc. Moc mně pomohl bratr.*“ Další participantka P2 říká, že pro ni bylo důležité, že měla oporu ve vlastní rodině a říká: „*Venku mě čekala rodina, protože já jsem hned nechala zavolat rodině, že su propuštěná, že at' pro mě dojedou.*“ Participantka P6 popisuje svou zkušenost úplně z jiného pohledu a popisuje situaci, kdy na všechno byla sama a měla oporu pouze ve svém druhovi, který dva roky po jejím propuštění zemřel. O své situaci mluví: „*Já jsem tam vlastně šla s tím, že jsem neměla rodinu, nikoho. Takže to bylo ještě těžší pro mě. Mně umřeli všichni. Rodiče, bratr, děti taky v nebi. Akorát jsem měla druha, přítele, který mě vlastně držel.*“, a ještě dodává: „*...vždycky se najde nebo našel někdo, že si třeba rýpl, ale nemyslel to ve zlém. A našli se i lidi, co spíš řekli, že vědí o všem a nic říkat nemusím. A že sou vždycky se mou, když budu potřebovat.*“

Nejen rodina ale i přátelé byli pro participantky při znovuzачlenění se do společnosti nezbytní. Participantka P4 říká: „*Přátelé a rodina. Zejména rodina. Bez toho se neobejdeš. Pokud jakoby vylezeš z kriminálu a nemáš nikoho, tak já si myslím, že ti lidi skončí na ulici.*“, a dodává, že: „*...je to opravdu o tom, že musíš kolem sebe mít lidi, který tě mají rádi. Opravdový přítel. Ne kamarádi, kterých máš stovky, ale přítel, kterých máš na jedné ruce. A rodina samozřejmě. Rodina na prvním místě že.*“ Participantka P6 zmiňuje, že pro ni dobří kamarádi byli zásadní pomocí, která ji držela nad vodou a říká, že: „*Ale mezi mnou byli strašní přítelé, co mi pomohli. Strašně mně pomohli v té psychické stránce. Strašná psychická pomoc.*“, zároveň ji totiž pomohli získat i práci a dodává: „*Spíš si říkám, mám dobré přítelé, kteří mi do teďka pomáhají. Práci vlastně dali.*“

Další sociální oporou, na kterou se mohly ženy spolehnout, byly sociální skupiny, ve kterých se pohybovaly před nástupem do výkonu trestu či poté, co se vrátily zpět. Participantka P4 si například váží členů své hudební kapely, že na ni nezanevřeli a udělali jí překvapení, když byla z vězení doma na propustce a říká, že: „*A tam byla celá kapela skoro. Všichni přijeli. Mi udělali takový překvapení jako. Fakt jsem byla dojatá a brečela jsem. Všichni mě chtěli vidět a to.*“ Další silnou sociální skupinou, ve které jedna z participantek viděla oporu, bylo křesťanské společenství. O své zkušenosti říká: „*... ta církev, ten pan farář mi hodně, nejvíc pomohl. Kdyby nebylo jich, tak už tady nejsem. Určitě ne.*“, a dodává, že: „*Si vážím té důvěry, že aspoň v tom církevním prostředí. Tam*

se mi nikdy nestalo jako, že by si ti lidi šeptali, že je to ta a ta. To se mi tam jako nikdy nestalo. Nikdy.“

Kategorie s názvem zvládací strategie hovoří o potřebách, které ženy identifikovaly v rámci jejich úspěšného začlenění po návratu z VTOS. Participantky hovoří o vnitřních motivujících faktorech, které se pojí i s jejich zkušenostmi z VTOS. Primárně chtěli po návratu zapomenout na svou minulost a začít žít nový život. Po návratu přestala většina participantek komunikovat s ženami, se kterými byly ve VTOS zejména z toho důvodu, že komunikace s nimi jim připomínala minulost, kterou chtěly vytěsnit. Aby úspěšně zvládly proces začleňování se, musely mít ženy svou vlastní vnitřní touhu, která je motivovala při zvládání náročných situací spojených například s neúspěchy při hledání práce apod. Jako další faktor, který jim pomáhal při začleňování se, byla touha být užitečný a to zejména ve spojitosti s rodinnými příslušníky a blízkými přáteli, kterým chtěly prostřednictvím nemateriální pomoci v podobě drobných činů a gest prokázat svoji vděčnost a ujistit je tím taky v tom, že si váží jejich důvěry, kterou jim dali. Participantky zmiňovaly fakt, že bez pomoci a opory blízkých by bylo velice pravděpodobné, že by se ocitly zpátky ve VTOS.

6 LIMITY VÝZKUMU

Ve své etnografické studii popisuje Nedbálková (2006) obtíže s navázáním kontaktu s vězeňskou službou, aby mohla provést svůj výzkum. Hovoří, zde o nedůvěře zaměstnanců vůči „cizím“ lidem zvenčí, o obavách z vynesení interních informací věznice a o tom, jak těžké je vůbec navázat první kontakt, pokud člověk ve vězení nepracuje.

Obdobné obtíže vznikly při realizaci tohoto výzkumu. Limitem výzkumu bylo především samotné téma žen po VTOS. Najít ženy ochotné ke spolupráci při realizaci výzkumu bylo obtížné. Zejména protože se jedná o velice citlivé téma. Ženy se stydí za své odsouzení a organizace, které s nimi spolupracují, mají tendence je chránit a nechtějí je rozhovory příliš zatěžovat. Bylo tedy ze začátku velice obtížné se k cílové skupině dostat. Během realizace výzkumu jsem s prosbou o pomoc při hledání kontaktů kontaktovala organizace, sociální kurátory a pracovníky probační a mediační služby. V některých případech jsem napsala i průvodní dopisy s prosbou o pomoc při realizaci výzkumu, které pracovníci předávaly jednotlivým ženám. Takto bylo osloveno celkem deset organizací, ale jen některé z nich se zpětně ozvali, že by měly ženu, která by s rozhovorem souhlasila. Dotázané organizace, které s propuštěnými ženami spolupracují, buď v daný čas žádnou ženu, která by byla ochotná se o své zkušenosti podělit neměli, nebo již v organizaci obdobný výzkum probíhal a pracovníci nechtěli své klientky příliš zatěžovat. Následně bylo jednodušší hledat ženy po VTOS přes známé kontakty a přes veřejnou prosbu skrze sociální síť. Rozhovory byly následně realizovány ve třech různých krajích České republiky.

Dalším limitem práce byla nespolehlivost cílové skupiny, zejména při domlouvání schůzek. Příkladem může být domluvená schůzka, na niž dotyčná nedorazila a nereagovala ani na telefonickou výzvu. Postupně bylo sjednáno více schůzek s ženami, které následně domluvený termín zrušily v den schůzky s tím, že se omluvily a domluvily jsme se na novém termínu.

S nespolehlivostí občas souvisela i nedůvěra v určitá tvrzení a pravdivost slov participantek. Jednou pracovnící jsem byla upozorněna na to, že jejich klientky se obvykle snaží prezentovat v lepším světle, než ve skutečnosti jsou nebo byly. Další participantka pak byla příliš důvěřivá, až naivní povahy a svého partnera považovala za doktora psychologie a člověka, který byl v misii, přestože tam nikdy nebyl. Následně

dotazování se na pravdivost daného tvrzení odhalilo, že se nejedná o žádného doktora psychologie, nýbrž o muže, který si tak svou partnerku dobírá a dává před ní najevo, že je inteligentnější. Dále vyšlo najevo, že jeho účast v misi, byl ve skutečnosti pobyt ve VTOS.

DISKUZE

Z hlediska realizovaného výzkumu a z něj vzešlých kategorií a podkategorií, je důležité, aby bylo zodpovězeno, zda byl splněn základní cíl a jeho dílčí otázky, které pomohly lépe pochopit stanovenou problematiku cílové skupiny.

Cílem práce bylo „zmapovat sociální situaci žen po výkonu trestu odnětí svobody a navrhnout možnosti adekvátní podpory v rámci sociální práce“. V souvislosti s hlavním cílem je třeba zmínit, že se daný výzkum nedá zobecňovat na celou skupinu. Všichni lidé jsou hluboce individuální bytosti, které mají naprosto odlišné vnímání, prožívání a zkušenosti. Z toho důvodu je potřeba k tomu tak přistupovat i při čtení závěrečné diskuze výsledků výzkumu.

Dle Urbanové a kolektivu (2004) je nejčastější charakteristika odsouzené typ ženy, která má nižší vzdělání, je v produktivním věku a pochází z neúplné rodiny či nepodnětného prostředí. V realizovaném výzkumu diplomové práce uváděly čtyři z účastnic nižší stupeň vzdělání, jedna maturitní vzdělání a jedna vysokoškolské. Shodným prvkem nejen s Urbanovou (2004), ale i Trulejem (2009), Karasovou (2020) a Matějkovou (2016) byl věk účastnic, ve kterém byly odsouzeny. Z většiny dotázaných, byly účastnice odsouzeny v produktivním věku cca od 30 do 45 let. Co se ale např. od Urbanové lišilo, bylo prostředí, ve kterém účastnice vyrůstaly. Ženy popisovaly své dětství a dospívání jako harmonické, s hodnými rodiči, kteří je podporovali. V době, kdy spáchaly trestný čin a byly odsouzené, žila většina z nich v problémovém vztahu nebo v prostředí, kde byly přestupky a kriminální chování v souladu s přesvědčením prostředí. Dané výsledky potvrzují i sociologické a psychologické teorie v rámci příčin kriminálního jednání, kdy velkou roli hraje právě společnost a společenské prostředí, ve kterém se jedinec nachází (Vágnerová, 2012).

V rámci realizovaného výzkumu vyšlo najevo, že pro ženy byl náročný nejen návrat z VTOS do společnosti, ale také život ve vězení. Zdálo se, že ženy neměly téma pobytu ve vězení zcela srovnané, protože velkou část z rozhovorů věnovaly účastnice právě životu ve vězení a tamějším podmínkám. Ženy kladly důraz zejména na situace a návyky, které jim nejen ve vězení, ale i po propuštění pomáhaly a stále pomáhají zvládnout. Ve většině případů šlo především o pracovní režim a zachování si základních návyků a koníčků, kterým se mohly věnovat. Těžké to pro účastnice bylo zejména v tom smyslu, že ve všech případech šlo o jejich první odsouzení s nástupem do výkonu trestu

odnětí svobody. Předtím totiž většina žen vedla své životy s partnery nebo manžely, chodily stabilně do zaměstnání, věnovaly se svým koníčkům a přátelům. Srovnat se pak s novými životními podmínkami ve vězení pro ně byl šok. Shodným prvkem u většiny žen bylo i téma propuštění, kdy řešily otázku bydlení, financí a nedostatku pracovních příležitostí, jež jim VTOS ztížil. Ženy velice často zmiňovaly, že bez podpory rodiny, přátel a jiných blízkých sociálních skupin by návrat z VTOS nezvládly a že by jim hrozilo i riziko opětovného uvěznění. Blízcí jim velice často vypomáhali s otázkou bydlení, financí a v některých případech s hledáním práce např. formou přimlouvání se u zaměstnavatele. Ženy, které toto štěstí neměly, pak zdůrazňovaly problematiku záznamu v rejstříku trestu. Záznam v rejstříku trestu ovlivnil úsudek zaměstnavatele a na základě něj je pak nepřijal. Zde pak apelovaly na to, že je důležité se nevzdávat a bojovat i po mnoha neúspěšných pokusech. Tyto zkušenosti jim ale jejich psychickou pohodu nezlepšily. Polovina účastnic uváděla i skutečnost, že kvůli nástupu do VTOS přišly o možnost mít dítě. O tuto možnost přišly z důvodu, že do vězení nastupovaly v nejproduktivnějším věku a po návratu si nejdříve potřebovaly vyřešit své záležitosti a „dát se určitým způsobem dohromady“. Následně bylo na děti již pozdě.

První výzkumná otázka, která lépe pomáhala tématiku uchopit, zněla: „*Jaký význam přikládají ženy své sociální situaci?*“ Z výzkumu bylo zjištěno, že ženy svou situaci vnímají zejména po psychické stránce, kdy se prezentují jako ženy, jež pobyt ve vězení poznamenal a doživotně v sobě ponosou vnitřně připsané označení kriminálnice. Samy se totiž se označovaly za ty, kterým nikdo, kdo neprošel vězením, nemůže porozumět, protože si to nezažil. S obdobnými výsledky přišla i Cobbinová (2009). Lze tedy říct, že odsouzení a následné uvěznění lze vnímat jako náročnou životní situaci, zejména v souvislosti s psychickými důsledky, se kterými se ženy po propuštění z VTOS stále vyrovnávají. Bui, Morash (2010) ve svém výzkumu uvádějí výsledky, že ženy, propuštěné z VTOS mají potřebu vědomě pracovat s vlastní osobou v rámci vyrovnávání se s jejich situací po návratu.

Druhá výzkumná otázka zněla: „*Jaké potřeby identifikují v rámci úspěšné resocializace?*“ Jako základ pro úspěšnou resocializaci lze vycházet ze závěru, že pro ženy bylo důležité primárně uspokojovat vyšší potřeby, které měly ženy po VTOS potřebu naplňovat. Zejména potřebovaly mít možnost, kam se mohou pro propuštění vrátit. Respektive mít stabilní a kvalitní sociální zázemí, na kterém mohou stavět a začít žít své životy od začátku. Participanky identifikovaly sociální oporu v rámci rodiny a blízkých přátel jako primární potřebu, která jim ulehčila návrat do společnosti. Důležité

pro ně bylo, že měly stabilní místo, kam se mohou po návratu uchýlit. Participantky uváděly, že po návratu z VTOS zpět do společnosti pro ně bylo primární uspokojit potřebu sociálního kontaktu a vnímat přijetí ze strany rodiny, blízkých lidí a jejich oporu. K obdobným zjištěním, že rodina a blízké okolí je nejen pro ženy, ale i pro odsouzené a následně propuštěné muže jednou z velkých opor a motivací zároveň došla i Chaloupková (2016), která měla svůj výzkum zaměřený na odsouzené muže. Muži ve výzkumu uváděli, že rodina je pro ně primární motivací a prevencí před opětovným uvězněním. Matějková (2016) prováděla výzkum se ženami ve vězení. Z výsledků následně vzešlo, že ženy, které jsou v kontaktu se svými blízkými, nemají strach z propuštění a toho, co je čeká na svobodě. Vorlová (2020) ještě do svých zjištění v rámci motivace uváděla děti participantek, které působily jako motivace a prevence zároveň. K obdobným zjištěním došli i zahraniční autoři Grella a Rodriguez (2011) nebo například Barric, Lattimore a Visher (2014).

Další potřebu, na které se ženy nezávisle na sobě shodly, byla potřeba důvěry, kterou by jim poskytla společnost. Nedostatek této potřeby pocítovaly zejména v situacích, kdy žádaly o práci a nikdo jim na základě záznamu v rejstříku trestů v kombinaci s nedůvěrou nechtěl dát práci. Pro ženy v tu chvíli nastal tzv. začarovaný kolotoč, protože chtěly splácet své dluhy, najít si samostatné bydlení a postavit se na vlastní nohy, ale bez stabilního příjmu se jim to nedařilo a mnohdy tak musely pracovat i na černo, aby se uchytily. Potřeba důvěry vzešla i z výsledků práce Cobbinové (2009), ve které ženy pozitivně hodnotily pracovníky podpůrných skupin, kam pro propuštění z VTOS docházely. Tito pracovníci ženám projevovali důvěru a nikdo je neodsuzoval. S obdobnými výsledky přišli i autoři Olphen, Eliason a Freudenberg (2009).

V rámci adekvátní podpory ze strany sociální práce by mohla být větší angažovanost z hlediska vytvoření větší podpůrné sítě z hlediska začleňování žen zpět do společnosti. V budoucnu by se mohlo jednat o svépomocné skupiny, nízkoprahová zařízení či rozšíření již fungujících služeb jako například Rubikon, který pomáhá při zprostředkování práce propuštěným osobám. Tato podpora ale není dostupná všem. Určité kroky v rámci podpory pro jedince opouštějící VTOS jsou vydefinovány v Koncepci vězeňství do roku 2025, jež si klade za cíl vytvořit multidisciplinární týmy, které budou nápomocné při začleňování jedinců do společnosti (Koncepce vězeňství, 2015).

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zmapovat sociální situaci žen po výkonu trestu a v reakci na výsledky zjištění kvalitativního výzkumu zkoumat možnosti adekvátní podpory ze strany sociální práce.

V teoretické části byla pozornost zaměřena na popsání problematiky žen po výkonu trestu odnětí svobody z hlediska jednotlivých pojmů, odborných definic a sociálních teorií. Nejdříve byla obecně popsána kriminalita a příčiny kriminálního chování včetně grafů četností kriminality. Následující podkapitola byla konkrétněji zaměřena na výkon trestu odnětí svobody a pro názornost zde byly opět vytvořeny grafy odsouzených jedinců za období deseti let. Teoretická část také uvedla vybrané sociologické teorie, které se snaží objasnit ženskou kriminalitu. V druhé kapitole byl popsán VTOS jako náročná životní situace, která s sebou může nést psychické a sociální důsledky, jež mohou pro propuštěné ženy vyvstat. Poslední kapitola sumarizovala již realizované české a zahraniční výzkumy. V praktické části byla pozornost zaměřena zejména na sociální situaci žen po VTOS a tomu, jaký význam své sociální situaci přikládají samotné ženy. V rámci výzkumu byla vynaložena i snaha na zodpovězení otázky, jaké potřeby ženy identifikují při úspěšné resocializace.

Praktická část popisuje metodologii realizovaného výzkumu, základní charakteristiky výzkumného souboru a především samotnou analýzu dat a její výsledky. Prostřednictvím kvalitativní studie bylo nahlédnuto na problematiku žen po VTOS a jejich sociální situaci. Zde byly především detailně popsány jednotlivé kategorie a podkategorie, které vyvstaly při analýze dat. Praktickou část uzavírá diskuze, ve které jsou shrnuty výsledky výzkumu. Výsledky jsou porovnávány s již realizovanými českými a zahraničními výzkumy a následně je navržena možnost využití výsledků pro sociální práci.

Problematika VTOS je velice obsáhlá a bylo by vhodné věnovat jí více pozornosti. Důraz by měl být kladen např. na pracovní příležitosti, psychické a sociální důsledky, téma bezdětnosti, či samotné prožívání života ve vězení. Možnou adekvátní podporou ze strany sociální práce by mohlo být vytvoření svépomocných skupin či organizací, které by sdružovaly odsouzené ženy. Jednalo by se o místo, kde by se ženy mohly od sebe navzájem inspirovat a pomáhat si v těžkých životních chvílích po propuštění za doprovodu již úspěšně začleněných žen, sociálních pracovníků a psychologů, kteří by

tvořili podpůrný multidisciplinární tým. V tomto kolektivu by mohly společně sdílet informace ohledně zaměstnávání, komunikace s úřady apod. Za pomoci psychologů by řešily své osobní problémy a mohly by se lépe vyrovnat se svou situací. Dalo by se to přirovnat k situaci, kdy dítě potřebuje při budování své osobnosti mít ve svém prostředí stabilní vzory, které ho učí a inspirují. Podobně inspirující a motivující vzory potřebují i dospělí. Speciálně ženy mohou v rámci svépomocných skupin pociťovat naději, že jejich situace není bezvýchodná a stejné problémy sdílí či sdílelo více žen. Diplomová práce může sloužit jako inspirace pro další, například i konkrétnější výzkumy do budoucna v rámci zkvalitnění sociální situace žen po VTOS.

SEZNAM ODBORNÉ LITERATURY

- [1] ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5147-4.
- [2] BARRICK, Kelle, Pamela K. LATTIMORE, Christy A. VISHER, et al. Reentering Women: a participatory health research study. *The Prison Journal* [online]. 2014, 94(3), 279-304 [cit. 2021-01-04]. ISSN 0032-8855. Dostupné z: doi:10.1177/0032885514537596
- [3] BERGSETH, Kathleen J., Katie Richardson JENS, Lindsey BERGERON-VIGESAA a Thomas D. MCDONALD. *Assessing the Needs of Women Recently Released From Prison* [online]. 2011, 21(2), 100-122 [cit. 2021-01-05]. ISSN 0897-4454. Dostupné z: doi:10.1080/08974454.2011.558799
- [4] BUI, Hoan N., Merry MORASH, E. B. HEFFERNAN, F. S. TAXMAN, R. ALATI a S. A. KINNER. The Impact of Network Relationships, Prison Experiences, and Internal Transformation on Women's Success After Prison Release: implications for mental health service need in ex-prisoners. *Journal of Offender Rehabilitation* [online]. 2009, 49(1), 1-22 [cit. 2021-01-05]. ISSN 1050-9674. Dostupné z: doi:10.1080/10509670903435381
- [5] COBBINA, Jennifer. *From Prison to Home: Women's Pathways In and Out of Crime* [online]. St. Louis, 2009 [cit. 2021-01-04]. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/226812.pdf>. Dissertation. M.A. University of Missouri - St. Louis.
- [6] Čepelák, J., Karabec, Z. *K teoriím kriminality žen*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR. 1987
- [7] DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.
- [8] FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.
- [9] GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Most (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-21-0

- [10] GRELLA, Christine E., Luz RODRIGUEZ, Pamela YOUNG, et al. Motivation for Treatment Among Women Offenders in Prison-Based Treatment and Longitudinal Outcomes Among Those Who Participate in Community Aftercare: a participatory health research study. *Journal of Psychoactive Drugs* [online]. 2011, 43(sup1), 58-67 [cit. 2021-01-04]. ISSN 0279-1072. Dostupné z: doi:10.1080/02791072.2011.602275
- [11] GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.
- [12] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN isbn978-80-262-0982-9.
- [13] HUEBNER, Beth M., Christina DEJONG a Jennifer COBBINA. Women Coming Home: Long-Term Patterns of Recidivism. *Justice Quarterly* [online]. 2010, 27(2), 225-254 [cit. 2021-01-05]. ISSN 0741-8825. Dostupné z: doi:10.1080/07418820902870486
- [14] CHALOUPKOVÁ, Lenka. *Znovuzačlenění osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody* [online]. Pardubice, 2016 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/64182/ChaloupkovaL_ZnovuzacleneniOsob_AS_2016.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Doc. PhDr. Albín Škovierov, PhD
- [15] JANSSEN, Patricia A., Mo KORCHINSKI, Sarah L. DESMARAIS, et al. Factors that support successful transition to the community among women leaving prison in British Columbia: a prospective cohort study using participatory action research. *CMAJ Open* [online]. 2017, 5(3), E717-E723 [cit. 2021-01-04]. ISSN 2291-0026. Dostupné z: doi:10.9778/cmajo.20160165
- [16] KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.
- [17] KARASOVÁ, Aneta. *Ženy jako pachatelky trestných činů* [online]. Praha, 2020 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/erj3u/BP_Aneta_Karasova.pdf. Bakalářská práce. Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS. Vedoucí práce Mgr. Lucie Matoušková.

- [18] KENNEDY, Stephanie C., Annelise M. MENNICKE, Sarah L. DESMARAIS, et al. "Behind every woman in prison is a man": Incarcerated Women's Perceptions of How We Can Better Help Them in the Context of Interpersonal Victimization. *Journal of Progressive Human Services* [online]. 2018, 29(3), 206-229 [cit. 2021-01-04]. ISSN 1042-8232. Dostupné z: doi:10.1080/10428232.2017.1399034
- [19] KERRISON, Erin M., Ronet BACHMAN, Raymond PATERNOSTER, et al. The Effects of Age at Prison Release on Women's Desistance Trajectories: a Mixed-Method Analysis. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology* [online]. 2016, 2(3), 341-370 [cit. 2021-01-04]. ISSN 2199-4641. Dostupné z: doi:10.1007/s40865-016-0039-0
- [20] KONSTANTINOVIČOVÁ, Věra. *Problematika sociálního začleňování osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody* [online]. Praha, 2012 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: file:///C:/Users/Downloads/DPTX_2010_2_0_292103_0_105208.pdf. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.
- [21] KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3.
- [22] LA VIGNE, Nancy G., Lisa E. BROOKS a Tracey LLOYD. Women on the Outside: Understanding the Experiences of Female Prisoners Returning to Houston, Texas. *The Urban Institute* [online]. 2009, 1-17 [cit. 2021-01-05]. Dostupné z: https://www.urban.org/research/publication/women-outside-understanding-experiences-female-prisoners-returning-houston-texas/view/full_report
- [23] MATĚJKOVÁ, Denisa. *Výkon trestu odnětí svobody u odsouzených žen* [online]. Plzeň, 2016 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: file:///C:/Users/Downloads/Diplomova+prace+Denisa+Matejkova%20(1).pdf. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce Doc. JUDr. Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.
- [24] MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

- [25] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-x.
- [26] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- [27] MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
- [28] MCLEOD, Katherine E., Mo KORCHINSKI, Pamela YOUNG, et al. Supporting women leaving prison through peer health mentoring: a participatory health research study. *CMAJ Open* [online]. 2020, 8(1), E1-E8 [cit. 2021-01-04]. ISSN 2291-0026. Dostupné z: doi:10.9778/cmajo.20190106
- [29] MCLEOD, Katherine E., Mo KORCHINSKI, Pamela YOUNG, et al. Supporting women leaving prison through peer health mentoring: a participatory health research study. *CMAJ Open* [online]. 2020, 8(1), E1-E8 [cit. 2021-01-04]. ISSN 2291-0026. Dostupné z: doi:10.9778/cmajo.20190106
- [30] MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Přeložil Jana OGROCKÁ. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Most (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-70-0.
- [31] MIKEŠOVÁ, Lenka. *Sociální a psychologické důsledky výkonu trestu odnětí svobody* [online]. Hradec Králové, 2020 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/to1a9d/STAG92662.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Tereza Raszková.
- [32] MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-398-8.
- [33] NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. Gender sondy. ISBN 80-86429-65-2.
- [34] NOVOTNÝ, Oto. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.

- [35] PODANÁ, Zuzana. Genderové rozdíly v míře delikvence a viktimizace mládeže: test emancipační teorie na mezinárodních datech. *Česká kriminologická společnost* [online]. 2018, (2), 1-18 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2018-2/genderove-rozdily-v-mire-delikvence-a-viktimizace-mladeze-test-emancipacni-teorie-na-mezinarodnich-datech/Attachment>
- [36] POSPÍŠIL, Ivo, ed. *Humanitní vědy: klíčová témata a evropská integrace na počátku 21. století: sborník z mezinárodní vědecké konference uspořádané Vysokou školou Karla Engliša v Brně dne 24. června 2002*. Brno: Linie, 2002. Series Scientiarium Humanitatis. ISBN 80-903089-7-x.
- [37] PROCHÁZKOVÁ, Andrea. *Sociální začleňování osob propuštěných z výkonu trestu* [online]. České Budějovice, 2010 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: https://theses.cz/id/f2mfr2/DIPLOMKA_-_A.P..pdf?lang=en. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph. D.
- [38] REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- [39] SOTONIAKOVÁ, Eva. *Teorie a metody sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-118-8.
- [40] Strauss A., Corbinová J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X
- [41] ŠAMÁNKOVÁ, Marie. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci: aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3223-7.
- [42] ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4282-3.
- [43] TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

- [44] TRIPODI, Stephen, Carrie PETTUS-DAVIS, Kimberly BENDER, Michael FITZGERALD, Tanya RENN a Stephanie KENNEDY. Pathways to Recidivism for Women Released From Prison: A Mediated Model of Abuse, Mental Health Issues, and Substance Use. *Criminal Justice and Behavior* [online]. 2019, 46(9), 1219-1236 [cit. 2021-01-05]. ISSN 0093-8548. Dostupné z: doi:10.1177/0093854819867119
- [45] TRULEJ, Milan. *Příčina kriminality žen, jejich náprava a vliv na rodinné prostředí* [online]. Brno, 2009 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/8039/trulej_2009_bp.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková.
- [46] TŘEČEK, Čeněk. Kriminalita loni vzrostla, podle policie za to může i amnestie. *iDNES.cz* [online]. MARFA, a.s. © 1999-2018. Publikováno 20.1.2014, [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/prehled-kriminality-za-rok-2013-dj8/krimi.aspx?c=A140120_132954_krimi_cen
- [47] URBANOVÁ, Martina a Miloš VEČEŘA. *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3608-7.
- [48] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.
- [49] VAN OLPHEN, Juliana, Michele J ELIASON, Nicholas FREUDENBERG a Marilyn BARNES. Nowhere to go: How stigma limits the options of female drug users after release from jail. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy* [online]. 2009, 4(1), 100-122 [cit. 2021-01-05]. ISSN 1747-597X. Dostupné z: doi:10.1186/1747-597X-4-10
- [50] VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada, 2020. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0731-5.
- [51] VORLOVÁ, Tereza. *Návrat do společnosti matek umístěných ve výkonu trestu s dětmi* [online]. Praha, 2020 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/118520/130280183.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce PhDr. Jana Mottlová, Ph.D.

- [52] VS ČR. 2015. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. 2015. [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2015 [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: <http://vscr.cz/wpcontent/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>
- [53] WICHOVÁ, Jitka. Počet vězňů klesá, české vězňice i tak praskají ve švech. *Statistika&My: Časopis českého statistického úřadu* [online]. 2020, 10(2), 1-2 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: https://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2020/09/09_2020_Statistika-a-My_web_archiv.pdf
- [54] Základní informace. *Vscr.cz* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2021 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>
- [55] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- [56] Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- [57] Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně souvisejících zákonů

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. - a podobně

Atd. - a tak dále

Např. – například

P - participantka

VTOS - výkon trestu odnětí svobody

Tzv. – takzvaně

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Zdroj: Policie ČR - vlastní zpracování	11
Graf 2 Zdroj: Policie ČR - vlastní zpracování	12
Graf 3 Zdroj: Policie ČR- vlastní zpracování	12
Graf 4 Zdroj: Policie ČR- vlastní zpracování	13
Graf 5 Četnost odsouzených žen a mužů za období 2009-2019.....	16

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Pobyť ve vězení	Chyba! Záložka není definována.
Obrázek 2 Psychické důsledky	Chyba! Záložka není definována.
Obrázek 3 Sociální důsledky	Chyba! Záložka není definována.
Obrázek 4 Zvládací strategie	73

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Struktura rozhovoru	42
Tabulka 2 Výzkumný soubor.....	44
Tabulka 3 Kategorie výzkumu.....	49

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Ukázka postupu rešerše z databáze Google Scholar	98
Příloha 2 Ukázka postupu rešerše z databáze Ebsco	99
Příloha 3 Ukázka analýzy dat	100

Příloha 1 Ukázka postupu rešerše z databáze Google Scholar

ženy po výkonu trestu odnětí svobody

Přibližný počet výsledků: 9 700 (0,06 s)

Specifika **výkonu trestu odnětí svobody** u odsouzených žen [PDF] utb.cz
Z Drbal - 2010 - digitlib.k.utb.cz
Diplomová práce zpracovaná na téma "Specifika výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen".
skupinu odsouzených žen a výkon trestu odnětí svobody a sociální situace "resocializace"

Přibližný počet výsledků: 1 460 (0,07 s)

Rozšířené vyhledávání

Najít články

- se všemi slovy
- s přesnou frází
- alespoň s jedním slovem
- beze slov
- kde se vyskytnou slova

Zobrazit články autora

Zobrazit články publikované v

Zobrazit články s datem mezi

ženy a výkon trestu odnětí svobody a sociální resocializace

kdekoli v článku
 v názvu článku

např. „PJ Hayes“ nebo McCarthy

např. Československý časopis pro fyziku nebo Kybernetika

např. 1996

women after prison release

Scholar Přibližný počet výsledků: 736 000 (0,16 s)

Rozšířené vyhledávání

Najít články

- se všemi slovy
- s přesnou frází
- alespoň s jedním slovem
- beze slov
- kde se vyskytnou slova

Zobrazit články autora

Zobrazit články publikované v

Zobrazit články s datem mezi

women after prison release

social situation

kdekoli v článku
 v názvu článku

např. „PJ Hayes“ nebo McCarthy

např. Československý časopis pro fyziku nebo Kybernetika

2009 — 2020

např. 1996

women after prison release OR social situation

Scholar Přibližný počet výsledků: 252 000 (0,14 s)

2009 - 2020

The impact of network relationships, **prison** experiences, and internal transformation on **women's success after prison release** [PDF] heinonline.org
HN Bui, M Morash - Journal of Offender Rehabilitation, 2010 - Taylor & Francis

Příloha 2 Ukázka postupu rešerše z databáze Ebsco

Identifikační č. hledání	Hledané termíny	Možnosti hledání	Akce
☐	S6 (woman and resocialization) AND social situations	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Zobrazit výsledky (825) Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání
☐	S5 (woman and after prison release) AND social situations AND resocialization	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Zobrazit výsledky (27) Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání
☐	S4 woman after prison release AND social situations	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Zobrazit výsledky (29) Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání
☐	S3 woman after prison release AND kriminality AND social situations	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Zobrazit výsledky (0) Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání
☐	S2 woman after prison release AND kriminality	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Zobrazit výsledky (0) Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání
☐	S1 woman after prison release	Rozšiřující podmínky - Hledat také v plných textech článků; Používání ekvivalentních předmětů Režimy vyhledávání - Booleovské operátory/fráze	 Spustit znovu Zobrazit podrobnosti Revidovat vyhledávání

Příloha 3 Ukázka analýzy dat

